

Leto VI.

→ V Celovcu, oktober 1886. ←

Zvez. 4.

Imenopis konjiške nadfare.

II. Rodbinska in domača osebna imena.

Razprava.

(Konec.)

6. Imena po telesnih in duševnih lastnostih.

a) Po barvi telesa: Črn-ec, Siv-ec, Lis-ec (lisa, weisser Fleck; lisast, einen weissen Fleck oder ein Glatze habend. Jednake tvorbe je pleš-ast, pleš-a, staroslov. plěš, calvitium. Tú sem gredó slovenska imena: Pleš-ek, Pleš-ec, Pleš-ivec = Gol-ovec, Kahlenberg. Na Poljskem Lysa gora = Pleš-ivec); Plav-ec (plav, flavus, blond, plavka, Blondine), Bel-ec, Ferluga (morebiti od prlugaste, pikaste kože)¹. Tudi drugi narodi imajo podobna imena, na pr. Rufus, Brauner.

b) Po kakovosti telesa: Debelj-ak, Mast-nak, Krogel-nik, Koren-jak, Krumpel (Claudius), Koder, Koderman (lat. Crispus, nemški Kraus, Krauskopf), Kosmač, Stucelj (majben človek). Latinci so posebno radi jednake priimke dajali, na pr. Joannes Exiguus, Joannes Contractus, Fridericus Aenobarbus.

c) Po duševnih lastnostih in posebnostih: Tih-ec (lat. Tacianus), Šepec, Čenček (besedljiv človek), Vrisk, Vedež, Vedež-nik, Gorj-up, Grenkuš (človek, ki se kisló in zmrzlo drži in nosi), Prešern, Strašin, Straš-nik, Pobijač (Raufbold, v Mariboru najdeš rodbino Rumpold), Goluf, po domače pa Krivec (kakor ga obrneš, vedno ti kaže ime lastnost: goljuf = krivec. Italijanski gaglioffo, španski gallofo — Schelm, Landstreicher); Po-leg-ek (polegati, lenariti — Faulenzer)².

¹ Cír. Trst in okolica. Spisal Matija Sila. V Trstu, 1882. Str. 16.

² Včasí nosí vrta oseba vrlo ime; včasí pa ima čeden človek grdo, a grd človek čedno ime. Že Rimljani so se v hvalnih govorih radi posluževali imen, bodí da so

7. Imena po jedilih, jestvinah sploh: Močnik, Hleb, Cvibošek, Klobase, Kvas, Jesih, Slanec, Mohot (mohot, sevrljena močnata in jajcnata jed), Štrukelj (štruklje kuhajo gospodinje ob času setve in žetve, mlatve in košnje).

8. Imena po deželah, mestih, od koder je dotičnik prišel: Kranjc, Kranjčan.¹ Korošec, Hrovačan, Kaplar, Ungar, Švajcar, Lemberžan, ki pa utegne tudi zasmehljiv priimek biti.

9. Mila in sladka ali božavna imena, ki so slovanskim narodom prav povšeči: Očko, Matko, Ljubej, Lilek (sansk. lil — ljubiti, češki libiti; lilika, Puppe, Lieblingskind).²

10. Imena iz one dobe, v kateri so se latinski pisale matične knjige. To je trajalo do leta 1784; takrat pa so se pričele v nemškem jeziku spisovati. In kakor je poprej latinščina bila cerkveni jezik in so se imena latinčila, tako je odslej nadvladala nemščina in imena so se jela ponemčevati. Po moji dozdevi bi v konjiški nadfari še živela tā-le latinska imena: Lavde, Kave, Stante, Faktor, Molitori (naš Mlinar in Mlinarič), Palus (naš Lužak ali Lokač), Adam (naš Zemljič), Kapitan (Župan), Spende, Kompone, Kompar, Sartori (je-li Sutter = Sutor = Čevljar?), Paser. Kako se vendar mnogotero ime spreminja in preobrača! Poslednji rodbinski priimek sem zasledoval po vseh kotih. Družina Paser je došla iz Frijulskega, kjer so jo pisali Passero; a v novi domovini doživelo je ime ne malo sprememb, kakor je iz matičnih knjig razvidno: Passer, pozneje Pass, za tem nemški zavito Bass; znovič

---

zamogli s tem koga priporočiti in poveljati, bodi da jim je priimek ponujal ničeven uzrok, neprijatelja grajati. Takošen dokaz se je imenoval „notatio“. Ime je bilo vir raznovrstnih mislij (Cicero Top. c. 2. n. 10 — c. 8. n. 35); vendar je trebalo pri tem paziti, da se ni kdo ulovil in hudo zmotil. V to svrho je nastalo za kristjana pravilo:

„Nominibus credam nec unquam nec neque semper.

Nec unquam verum nec neque semper habent.

Clara, Agatha, Ambrosius, Stephanus, Vincentius, Agnes

Conveniunt sanctis nomina pulchra suis.

Barbara, Caecilia, Ursinus, Lupus, Ursula, Asella

En pugnaut Sanctis nomina prava suis.“

¹ V knjižici — Weriand de Graz. Zgodovinsko-rodoslovna razprava, spisal Dav. Trstenjak. V Celovcu, 1884 — je govor o mnogoterih starih imenih slovenskih. Zanimiva je opazka o Krajini, o Krajincanih.

² Tudi Nemci imajo mnogo božavnih imen — Kosenamen (*ὀνόματα ἑποιοῦσιν*), ktera je po brezbrojnih listinah in starih spisih poiskal ter umevno pojasnil dr. Franz Stark. Cfr. Die Kosenamen der Germanen. Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissenschaften. Wien, 1866. Bd. 52. S. 257—346. To trudapolno razpravo je pisatelj nadaljeval v knjigi: Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wiss. Wien, 1867. Bd. 53. S. 433—498. Kdaj bodo slovenska imena, raztepena po starih listinah, zapismikih in knjigah, našla tako natančnega in vestnega tolmača?!

popravljen Bassar in naposled Paser. — Popolnem je izginil lat. Plaustrarius, izpodrinen po slovenskem Kolar-ju.

11. Imena po času: Godina, Šip, Zimerl, Petek, Pust, Subotek (je domače, vulgarno ime in ljudstvo ga izgovarja Šobatek in Šebatek). Spada li Subotek v to vrsto ali ne, tega ne morem zavsem dognati. Lahko da sega v pogansko dobo, spominjajóč nas na sobotke, ki so bili prazniki solnea v njegovi najvišji staji. Poljaki še poznajo takošen praznik, ki se ujema s slovenskim kresom. Šlezaci so častili boga „Sobota“ vrhu visokih planin¹.

Ta misel naj bode prehod k naslednji vrsti.

12. Posebno mesto sem odločil onim imenom, ki bi bila po moji ne odločilni razsodbi bajeslovna ter bi nas spominjala naših poganskih prednikov. Dvomiti pač ni, da so si narodi izposojevali imena svoja tudi od bogočastja. Grimm na pr. piše v svojem delu (*Geschichte der deutschen Sprache*): „Betrachtet man den Grund der Namen, so ergeben sich drei Arten, indem sie sich entweder auf einen Stammherrn oder auf eine vorstehende Eigenschaft des Volkes selbst oder endlich auf die Gegend beziehen, in der es wohnt.“ Vse to potrjujejo tudi konjiška zgoraj našeta imena krajevna in osebna. A Grimm nadaljuje: „Die Vorstellung der Frömmigkeit und des Gottesdienstes konnte man in Volksnamen gleichfalls erwarten, wie in Mannesnamen Bezug auf Götter erscheint.“ Med drugimi so Rimljani radi jemali imena od božanstev, na pr. Apollinarius, Saturninus, Liberius. Tudi prvi kristjani so pridržavali takošne priimke, kakor jasno govore rimske katakombe, na pr. Hermes (mučenik), Apolonija.

Izrečeno misel potrjuje že ime Konjice, kakor sem zgoraj opomnil. Izmed osebnih, po večjem domačih imen konjiških utegnila bi biti bajeslovna tá-le:

Korant, — ime spominja na boga Kurenta, slovanskega Priapa, zavetnika gostovanja in veselja. Kresnik ali Krsnik (domače in pisno ime). Lastnik tega imena biva v podnožju Konjiške gore. V slovanskem bajeslovju je dobro znan Krsnik, indijski Keršna (od krš, lucere; slov. kres, kresati), ki je ubil zmaja. Po vsem Slovenskem je znana pravljica, da se nahaja v Konjiški gori lintvern ali pozoj, priklenen z železnimi verigami k močni pečini. Ljudska govornica dostavlja, da se mora sleherni dan pred sv. Jurijem, farnim patronom, služiti sv. maša, sicer prodere strašna pošast iz votle gore. Ko bi se jej posrečilo to, bilo bi po Konjicah; voda in zemlja, kamenje in drevje in dračje bi se

¹ V tržaški okolici je hrib Sobotnjak. Sobot, sobota je bil kraj, kjer so se neverni Slovani krese zažigali solnčnemu bogu v čast. Poljaki zovejo kresov praznik sobotka. „In monte sobotko Silesii coluerunt Jovem.“ Hauka, *Antiq. Siles.* Pag. 20. Primeri zanimivo razpravo prof. dr. Gr. Kreka v *Kresu* I. str. 49—62.

vsulo za njo in krasna okolica bi postala grozna puščava. Nekega dne je pre hotel župnik opustiti sv. daritev, a hudi nasledki so se mahoma pokazali. Jela je izpod gore teči voda pa tako naglo naraščati, da je duhovnik moral konja zajahati in tako služiti mašo, pri kateri je prosil, neprenehoma prosil sv. Jurija, da odvrne grozovito „frtuno“. „Tudi v Konjiški gori,“ piše Simon Rutar, „razsajal je nekdanj hud zmaj. Ljudje so mu morali nositi mlade otroke v žrtvo, da ni povodnji naredil in vse Konjiške doline zalil.“¹

Kračun (vulgarno ime); Čehi poznajo glagol: kračeti, gradior; slov. koračiti, korak. Kračun, Kerečun se pri Slovanih zove doba, v kateri se raja solnce ter vedno više in više stopa, koraka. Slovani so častili solnčnega boga Kraka ali Kroka.²

Preneseno je kračun: božič, nativitas Domini; rusk. koročun, va-leški: krečunn, ogerski: karacsony, bulg. kračunъ.

Zor-ko (sansk. sur, zoriti, žariti, strahlen, zora, poljsk. zura, ju-terno solnce). Češčenje solnea je bilo običajno v indoslovanskem mythu. V sanskritu je solnce: suris, suryas, sunas, sunus. Da so častili tudi Slovenci solnce, priča mnogo imen na noriških, slovensko-rimskih spomenikih, na pr. Surus, Surinus, Sura, Surina. V Rimu so našli kamen z napisom: Deae Suriae sacr.³ Na starem spomeniku v Celju stoji napisano: D. D. O. Bellia Sorana. V. S. L. M.⁴

Gospod Ig. Orožen, lavantinski Nestor, piše v mozirski kroniki⁵, ktera je še v rokopisu: „Im Weingarten des obern Hrašan in der Gemeinde Letuš fand man vor mehreren Jahren einen römischen Stein, dessen Inschrift also lautet:

IV. ALBANN . . . SER. V. F. SIBI ET SVRAE VXOR. AN. XXXV — das heisst Albanus hat bei seinen Lebzeiten diesen Denkstein sich und seinem 35 Jahre alten Eheweibe Sura setzen lassen. Merkwürdig ist, dass in der Nähe des Fundortes dieses Steines die Zor-nik Hube ist.“

¹ Prim. „Pozoj“ v Kresu I. 1885. Snop. I. Str. 41 sl. Takaj naj še omenim, da je v 17. veku bil v Konjicah rojen Janez Juri Krassnigg (Kresnik), ki je bil magister umetnosti in modroslovja (der freien Künste und der Weltweisheit Magister). Spisal je knjigo: „Philosophia polemica secundum aphorismos Aristotelis Stagiritae, cum annotationibus tum philosophicis, tum strategicis. Graecii 1690 apud haeredes Widmanstadii. (Cfr. Joh. Bap. von Winklern, Biograf. und litterarische Nachrichten von den Schriftstellern und Künstlern, welche in dem Herzogthume Steyermark geboren sind. Gratz, 1810. Pag. 108. — Ivan Macun, Književna zgodovina Slov. Štajer-ja. V Gradci, 1883. Str. 24.)

² Prim. Triglav, mythologično raziskavanje. V Ljubljani, 1870.

³ Cfr. Vestnik I. 1868. (Spis: Solnčeva ženitev.)

⁴ Cfr. Ig. Orožen, Celska kronika.

⁵ Chronik der Pfarre St. Georgen in Prassberg. Angefangen im Jahre 1871.

Ime Suras se nahaja kakor na spomenikih v raznih krajih najdenih, tako tudi na kamnati plošči v Stranica¹. Sorodnih imen je vse polno po Slovenskem, na pr, Zor-ec, Zor-čič, Zor-nik, Zor-ko. V sladkih Slovenskih goricah poznajo igro: Kako se zora spūšča. Črez gosto sito pogrnejo rudeč svilnat robec in za sito postavijo luč, druge luči pa pogasnejo, tako da je čudno, gledati ono samo luč pod sitom: zoro.

Svar-šek, domač priimek, ki hoče vsekako prav star, izviren in zanimiv biti. Svar-sur — svetiti — lucere. Svarog in njegov sin Svarožič sta bila po slovenski pravljici solnčna bogova².

Kaj pomenja vulgarni priimek Pirš? Slovansko bajeslovje pozna boga Piriha, Pirihosta. Pod konjiški zvon spada fara Prihova. Dav. Trstenjak misli, da je Prihova nastala per metathesin iz Pirhova. Zakaj pa ne! Sosednja župnija se zove Čadram, bojda po solnčnem bogu Čadrama, Čadraka, slovenskem „Apollo crinitus“ — od čader, koder, crines³.

Bogec — hišno ime rodbine v Tepanjski vasi. Šlezaci vedó za boga Bohuta, Bogota v človečji podobi s kozlovima rogoma, s kozlovo brado in v roki z železnim obročkom v znamenje svoje moči⁴.

Bobik, posestnik v Polenah. Kdo razloži ime? Lužičani poznajo hudobo Bobaka, ki straši ljudi. Schmalter pravi, da je to ime Slovanom lastno in priljubljeno⁵.

Lamut; — o tem pisnem imenu ni lahko kaj verjetnega povedati. V litavščini je najti: lameti, lama, od lemti, laimeti, Glück haben, laimus, glücklich; lat. almus, alma. Slovensko bajeslovje vé za boginjo Lamo, uči Dav. Trstenjak zajedno trdée, da živijo tudi v mariborski okolici rodbine Lamus, Lamut, in pa da se nahaja ime Lamus na noriških spomenikih⁶.

13. Imena, sicer prezanimiva in pomenljiva, katerih pa ne morem v posebno vrsto spraviti.

¹ Glej Liber memorabilium ad s. Laurentium in Stranice. (Rokopis.)

² Cfr. Glasnik I. 1868. Str. 23. Novice I. 1859. List 52.

³ Prim. Marburger Festprogramm. 1858.

⁴ Povém naj tu, kako se je Bogečeva rodbina odlikovala s svojo nenavadno pogumnostjo. Bogeci so v strahu imeli vse ostale Tepanjčane in so se sila radi pretepal, kakor v obče fantje te vasi, ki se neki radi tega imenuje Tepanjska vas. On-dašnji dečaki so imeli in še menda imajo posebno orožje za pretepanje, šrenker imeno-vano. Bilo je od železa; na jednom koncu silasto, na drugem locnato, da ga je lahko držati in spretno sukati. Ko je nastal boj, kresali so se borilci po glavah, dokler ni komu od lica visel „flakot mesá“.

⁵ Prim. Ueberreste der alten slavischen Mythologie unter den heutigen Wenden (v knjigi: Volkslieder der Wenden in der Ober- und Niederlausitz. II. Theil.)

⁶ Cfr. Novice I. 1855. List 52.

Korantančnik; na Prekmurskem je korat žaba, v Halozah pak korant. Korantančnica je Haložanom lok, s katerim streljajo korante ali žabe; korantača jim je tetivo, Pfeilbogen. Koča, v kateri stanujejo Korantančniki, stoji na močvirni zemlji.

Mavrek — morebiti isto, kar Črn-ec. Čehi rabijo glagol mavriti, schwärzen. Črno-progasto kravo kliče Pohorec mavro in črnemu volu pravi: črni muri, pleonazem, ker že muri zadostuje¹. Juri Vodovnik, dobro znani pohorski pesnik in pevec, poje v pesni „Pohorski kmet“:

Heje Muri,
Črnmuri;
Ga z gajžlo nakuri.
In pravi heje, heje!
Če moreš kaj vleje.

Regor-šek; to rodbinsko ime razlaga Dav. Trstenjak² tako: „Thema je rag, ki izražuje pomen šilatega ali rtatega; zató ražen, Spiess, Stachel, stimulus. Starejša oblika je ragen, v kateri še glasnik *g* ni prelazil v *ž*. Po Nesselmannu rabi tudi v sorodni litavščini beseda ragas, stimulus acculeus; raginti v pomenu ermuntern; in arklius raginti v pomenu konje hrniti, equos instigare. Torej Regoršek ali Ragoršek (grlo, garlo), kterege predniki so konje hrnili, dregali, stimulo pungebant.“ K temu tolmačenju pristavljam opomnjo, da so se tepanjski vaščanje in tako tudi Regoršek pečali svoje dni samo le z vožnjo, ker jim je glavna državna cesta, ki pelje z Dunaja skozi Tepanje v Trst, ponujala ugodno priliko. Stari Tepanjčani se z veseljem spominjajo one blažene dobe, ko so bili kakor kamen vedno na cesti, dokler jim ni ta „peklejeva“ železnica požrla ves zlati prislužek. Ginenega, pa tudi ponosnega srca pripoveda starček radovednim mladičem, kako so njega dni gospodarji furali in furajtali z vihrastimi šinelji, z ognjenimi prami pa s čilimi lisci in čednimi sirci; vozarili so v belo Ljubljano, v Trst in Sisek, v Celovec in Beljak, pa tja dol do Hrvaške in tja gor do nemške granice.

Pan; za slovenski izraz „gospod“ imajo Čehi besedo pan; gospoda imenujejo Čehi le Bogá, kakor židje Jehovo. Samostavnik pan (sanskr. pa, pah, grški πάσις, knez, vladar) izginil je Slovencem v pomenu gospod, zapovednik, glavar. Da so ga tudi oni nekdaj poznali, svedočilo bi to osebno ime.

Berjunek (bernja, Fetzen? Brjuh in andern Dialecten der Bauch, piše Urban Jarnik v svojem etymologiku; Berjunek bi utegnil biti človek, ki skrbi črez mero za svoj trebuh, ali ki ima velik trebuh).

¹ Mura je kalna, črna voda (grški μαῦρος). Muro se imenuje črn keber, sajasta žuželka. Murni — nemški Brombeere. V Jungmannovem slovarju „Slownjik česko-nemecky“. Djl. II. čitaš: Mavrek, eine graue Katze oder grauer Ochs.

² Prim. Novice I. 1859. List 49.

Volok, tudi Volak in Ulak — domače ime kmeta na Tepanjskem vrhu. Na Brdu pa prebiva posestnik Folak, ki se ima dobro ločiti od Volaka po izgovarjanju prvega glasnika *f* in *v*. Pri Gornjem gradu je najti ime Volog in Voloh, ki bi bilo po mislih nekterih mož: V logu. A konjiški Volok in Folak imata v rodivniku izvestno *k*, ne *g*. Narod govori: k Volakom grem v vas, Folake hočem obiskati, a ne: k Volagovim, in pa Folage. Kaj pomenja torej Volok in kaj Folak, ne vem.

Boč-ko, domače ime imovitega posestnika v Perovcah. Morebiti se tako kliče po visokem hribu Boč-u, ki gleda s svojim vrhom v to okolico. Ok, Spitze; obok Gewölbe, Bogen; z odpadlim *b* ali *v*, kakor ozko — vozko, okno — vokno, usta — vusta, apno — vapno.

Bucej, čegar posestvo zalega lep kos obrežja rečice Dranje. Od kod priimek? (Je-li bucej = butec, butelj, bedast človek?)

Hostevc (Hostelec, hosta? Prebiva vrhu Pečice in je sosed Skrbinškov).

Orož — izpovem se odkritosrčno, da sem dolgo in skrbno zasledoval pomen tega priimka, a zastonj. Utajiti se ne more, da je Orož in Orožen jedno in isto. A poslednje ime je krstni priimek Erasmus in ni deležnik terpevnega časa od glagola orožiti, oborožiti. Tako uči g. Ignac Orožen, ki je sestavljajoč rodopis svoje rodbine našel s pomočjo matičnih knjig, da je imenu „Orožen“ in njegovim sorodnikom podstava „Erasmus“. Da v laški farni cerkvi nahaja se oltar sv. Orožna — Erazma, škofa in mučenika. Upam, da razlaga krepko stoji in nepremakljivo.

Priklič, — ker se od soseda do soseda dokliče ali prikliče.

Za naslednja, sicer ne vsakdanja imena manjka mi vsako zanesljivo pojasnilo:

Marguč, Muzeljak, Obrul, Cvahte, Tantegel (Tintentegel?), Hajderer, Vivod (njegova žena Vivodinja), Pišotek, Trunkl, Tepej, tudi Tupec in Dikec so vulgarni priimki kmetiča s pisnim imenom — Orož. Pec, Pafnik, Žumer, Šelih, Krepel (krepelo, Klotz?), Oblonšek, Muleršek, Vavknar, Oprčkal (oprčiti, podpreti, ker stoji hiša ob grič oprta, naslonjena?), Tršek, Strgonšek (strgati, strugati), Šok, Šerbel, Lorgar, Rugel, Mofrin, Prevernik (preveriti), Škarcol, Sodrznik, Klenfec, Retuznik, Šmergut, Mec, Krel, Fijavž, Štolekar, Lajler, Sivič (sivec?), Gangel, Stabej, Preložnik, Orbeljak, Uderman, Šajtegol, Pahič, Čelan, Karmuzel, Levart, Šoline, Devčnik, Bodlak, Kocko (vulg.), Sančić (sunčić?), Resnik, Marčič, Olar (volar?), Purož (njegov domači priimek se glasi Tekijek), Šibanec (šibati), Blatnik (od občine Blato), Pozeb (pozebsti; hiša stoji v senčnatem zakotju, kjer je mrzlo in rado pozebe).

14. Da ne ostanem pri slaboglasnem številu trinajstem, postavim še semkaj neslovenska, tuja osebna imena, katerih je pa primeroma prav

pičlo število. Nahajajo se skoro brez izjeme le pri tržanih, ki so se pozneje naselili v trgu ali v obližju njegovem.

a) Italijanska ali laška so tá-le: Kordon (naš Mejaš), Madile (zidarski mojster, ki je pred 25. leti došel v Konjice), Reddi (barantač z raznovrstnim blagom), Kandolini. V matičnih knjigah najde se še več laških rodbin, ki so že izumrle. Izmed teh naj posebič omenim rodbine Bartholotti, iz ktere je bil učeni dr. Janez Nep. Bartholotti, rojen v Konjicah dne 30. oktobra leta 1729. Postal je pavljinec ter je bil v tem meniškem redu profesor tomistiškega modroslovja; za tem je prevzel profesuro dogmatike v Dunajskem Novem mestu in naposled v Beču. Od leta 1774. bil je prisednik komisije za cenzuro knjig; a vsled bolehanja moral je za nekoliko časa popustiti ta posel, dokler ga ni leta 1779. zopet prevzel. Toda l. 1782. je postal knjižničar na praškem vseučilišču, kjer je dne 14. decembra 1788 umrl, slavljen kot bister, previden in navdušen boritelj zoper nevero in krivovero¹. Pozora in spomina vreden je še Konjičan z imenom Franc Seraf. knez Porzia. V konjiški kroniki, ki jo je omislil in pričel pokojni nepozabljivi in mnogozaslužni nadžupnik Jožef Rozman, zabeležena je tá-le kratka notica: „Leta 1753. marca 21. bil je v Konjicah rojen knez Francišek Porzia, ki je 14. februarja 1827 umrl v Benetkah. Bil je blaga duša, daleč po svetu znan; zavoljo svoje dobrotljivosti je dobil priimek Kletzenbrodfürst.“ Ta zanimiva opomba me je napotila, da sem mnogo pozvedaval o tem slavnem sorojaku. Kar sem zvedel, naj tukaj objavim.

Konjiške krstne knjige poročajo o tem možu tá-le: Ex parte oppidi: Die 20. Martii 1753 Bap'tz e', et natus hodie mane hora 2da Franciscus Michael Joannes Nicetas Benedictus filius legitimus Illustrissimi D. D. Aloysii Josephi S. R. I. Comititis de Porzia et Dominae Helenae ejusdem conthoralis, levantibus Nobili Dno Francisco Michaeli de et in Anather (cujus vice agens fuit Nobilis D. Joanes Sorko caes. Poststae Magister (Postmeister) et Nobili Dna Maria Magdalena Guetsholdin Caesarei Salis praefectissa per me Jacobum Aloys. Essich Vic. loci.“ De Porzia je bil po tem takem dne 20. (a ne 21.) marca rojen in krščen. Župnik Winkelmann je v časniku „Steiermärkische Zeitschrift“ o tem posebnežu pisal té-le črtice: „Franc Seraf. knez Porzia — grof Otenburški, posestnik Prema in Senožeč, odlikovan z velikim križem k. bavarskega sv. Hubertovega reda — je po rojstvu Konjičan. Rodil se je 21. marcija 1755 (ne, pač pa 20. marca 1753). Oženil se je

¹ Napisal je I. Exercitatio politico-theologica, in qua de libertate conscientiae et de receptorum in Imp. Rom. Teuton. religionum tolerantia tum theologica tum politica nec non de Dis-unitorum statu Graecorum disputatur. Viennae, 1782, 8°, in 2. Streitschrift wider die Gattungen des Aberglaubens. Wien, 1784. 4°.

(Cfr. Joh. Baptist von Winklern, l. c. pag. 11.)

4. februarja l. 1777. z 19letno vlastenico Barbo pl. Jöchlingen, s katero je, predno je stopil v kneževski majorat, mirno in zadovoljno živel na pristavi pri Gradcu. Ko je pretrpel mnogo nadlog in težav, sledil je svojemu bratu Jožefu do 6. novembra leta 1785. v kneževski časti in v obilnih posestvih. Bil pa je knez Porzia ljubezniv posebnež, poln muh in bizarerie, a plemenit človekoljub, ki je imel posebno veselje, nepoznan obiskavati ubožce in jim po moči blagodušno pomagati. Svojim revnim podložnikom na Kranjskem in Koroškem je koncem l. 1815. odpustil od postavne plače 3903 gld. 25 kr. srebra. Misli svoje in moralna pravila je rad izraževal v podobah. Njegova pobožna prislovica je bila: Deus felicitas, homo miseria. Umril je dne 14. februarja 1827 v Benetkah. Od štirih hčerij je ostala pri življenju samo grofica Klementina pl. Porzia, rojena dne 6. maja 1791. Med Pordenovo in Socilo na Frijskem dal je sezidati kapelo, kjer počivajo njegovi ostanki.⁴

Ignac Kollmann, pisar joanejski, častni mestjan graški, mariborski, celjski in lipniški, dolgoletni urednik časnika „Grazer Zeitung“ in ustanovitelj njene priloge „Der Aufmerksame“, ki jo je 25 let uredoval, zajedno prozaik, pesnik in slikar, rojen 16. jan. 1775 v Gradcu, umrl 16. marca l. 1837. — ta mož je največ črtic zapisal o življenju kneza Porzie. Bil pa je tudi najbolj sposoben za ta nalog, ker je kot knežev tajnik natanko poznal vse okolnosti tudi najskrivnejše iz prečudnega življenja svojega vrliga gospoda. Vse takošne zanimive reminiscence je sestavil in obelodanil v časopisu „Der Aufmerksame“ l. 1836. v spisih: „Der Graf Lauterbach in Gonobitz“ in „Graf Seraphin Porzia in Krottendorf“. Kdor ima ta dva sestavka pri rokah, naj ju posloveni; jaz še samo tó-le dostavljam. Kneza Franca Porzie mati Blanka, iz stare bavarske grofovske rodbine, slovela je kot najduhovitejša ženska svojega časa. Oče jo je ljubil tako brezmejno, da je hotel sina Alberta oženiti na Poljsko, hčerki pa prihraniti glavno posestvo in večjo doto, da vzame kneza za moža. Sin Albert se je z vso močjo ustavljal očetovi volji; in ko je sestra zvedela za očetov naklep, podpirala je pismo brata v boju zoper očeta. Vendar naposled je Albert izginil iz svoje domovine, da ni bilo več duha ne sluha o njem. Oče, spoznavši krivico, žaloval je hudo po izgubljenem sinu ter je Blanki neprenehoma očitaval, da je ona zakrivila nezgodo bratovo. Po očetovi smrti je Blanka s svojim možem, knezom Porzio, potovala iz Italije na Avstrijsko. Ko prispè v Konjice, bližal se jej je dan poroda, in tako sta morala popotnika nekaj časa v Konjicah prebiti. Nekega dne opiše jima konjiški nadžupnik slučajno davnoslavni Zajcklošter ter omeni, da so tamošnji menihi pred kratkim pokopali patra Dragoberta, ki se je pred vstopom zval Albert in je bil iz slavne bavarske rodovine grofovske. Kneginja Blanka je takoj spoznala svojega nepozabljivega brata. Njen mož obišče nemudoma toli

slavljeno kartavžo (utemeljeno l. 1165), in zajčki redovniki so mu vse besede nadžupnikove potrdili. Kmalu za tem zagledal je luč sveta Franc Serafik Porzia, ki je mnogo desetletij pozneje sam obiskal Konjice, kjer je bil rojen in krščen, a tudi Zajcklošter, kjer mu je počival blagi stric.¹

b) Nemška imena so: Achtig, Baumann, Hausenbüchl, Lang, Ensbrenner, Kunst, Berthold, Schorn, Anfalt (je-li Einfalt ali Anwald?), Birkmeyer, Fordermeier². Kaj pa pomenja Kager, priimek zlatarja in srebrarja konjskega? V Gornjem gradu živé rodbine Kaker. Dybold Chagere, piše Ig. Orožen, ustanovil je benediktinski samostan v Gornjem gradu.³

Če se kdo potujči, ni, da bi se moralo tudi njegovo osebno ime predrugačiti. Nikakor ne, ampak ono naj ostane nepokvarjeno, nespremenjeno. Po Slovenskem ne manjka laških in nemških rodbin, ki so se popolnoma udomačile, na pr. Costa, Linassi, Pagliaruzzi, Cazzafura, de Reani, del Cot in mnogo drugih, ki so sedaj kolikor toliko slovenske družine; vendar njih imena ostanejo, kar so bila, in pametnemu človeku ne skoči misel v glavo, da bi jih popačil v slovenska. Prav je in pravično, da se vsakemu narodu ohranijo stara, častita imena krajevna in rodbinska. Vsakdo, ki zapisuje takošna imena, je pravici in resnici dolžen, da jih zapisuje čisto, točno in pravilno.⁴

* * *

Ko bi vrednost kakega naroda bila odvisna le od blagglasnih imen, a odvisna je hvala Boga od čisto drugih stvari, smeli bi se in zamogli tudi Slovenci ponášati s krasnimi imeni bodi ktere koli vrste, z imeni, ki so bogat rudnik, ki so zlata Kalifornija slovenskega jezika. Nadejam se, da pouči o tem čitatelja dovoljno že predstoječi, dasi površni sestavek. Umeti je pač lahko, zakaj je pokojni Oroslav Caf tako živo želel imenik raznoterih imen slovenskih; doživel ga ni, pa ga še morda marsikdo drugi ne bode dočakal. Pri izvrševanju te imenitne naloge naj bi bili Nemci spodbudljiv zgled preneskrbnim Slovencem. Nemško slovstvo ti ponuja za preiskavanje vsakovrstnih imen potrebna

¹ V Slovenen l. 1876., števil. 10 bilo je čitati, da je dne 19. januarja 1876 umrl v Monzi pri Milanu knez Alfouz Porzia, lastnik premske in senožeške grajsčine, pa otenburške grofije na Koroškem, ud gosposke zbornice avstrijske itd. Nedvomljivo je bil ta Porzia sorodnik in potomec Franca Serafika Porzie.

² Poučljivo disertacijo je o tem imenu zložil: Franz Meyer, Der Name Meyer und seine Zusammensetzungen. (Drittes Programm der Realschule. I. Ordnung der Stadt Osnabrück. Osnabrück, 1870. Pag. 1—28. vel. 8°). Nad tisoč raznih Majerjev (major villicus) je v tem spisu navedenih in pametno razloženih.

³ Cfr. Das Benedictiner Stift Oberburg. Marburg, 1876. Pag. 1 sqq.

⁴ Prim. o tem Letopis Maticice slov. za leto 1876. (Državna in narodna imena.)

in primerna dela književna; tako na pr. za imena rek¹, cvetlic², mesecev³, ljudstev⁴, za srednjeveška imena⁵ in druga.

Ako sem s tem siromašnim prineskom k pomnoženju konjiške kronike in k zgodovini slovenskih imen le trohico pripomogel, da se vzdigne slovniški dragoceni zaklad, predno izgine, poplačan mi je v zvrhani meri ne premali trud, ki mi ga je prizadevalo zbiranje raznih opazek in notic. Kdor je ta spis čitajóč kjer koli našel neresnico namesto resnice, naj blagovoljno prvo zapodi in na njeno mesto drugo posadi. Tukaj veljá prostodušna prislovica bosanska: Kdor če bolje, široko mu polje!

Na dan Metodove smrti. 1885.

M. Napotnik.

Črtice o srbskih in hrvatskih národnih pesnih.

(Konec.)

Pobratimstvo in posestrimstvo.

Kot poseben pojav v srbskih in hrvatskih narodnih pesnih nahajamo takozvano pobratimstvo in posestrimstvo. Dva moška ali dve ženski si obljubita in prisežeta v cerkvi pred svećenikom pri oltarju in s svečanimi obredi v ime Boga in sv. Jovana večno prijateljstvo. S tem se zavežeta, da si hočeta uzajemno bratski in sesterski v vsakem slučaju biti na pomoč. Slični odnošaji bivajo tudi med obema spoloma, ako na pr. devojka svečano prozove starca za svojega „po Bogu oca“, ali mladenča „po Bogu brata“, ali ako moški žensko imenuje „mater ali sestro po Bogu“. To se dogaja ponajveč v kaki nevolji ali nesreči, in taka zveza se sklène mnogokrat tudi zasebno izvèn cerkve in brez svédokov. Kedar ktera tako prozvana oseba to ime sprejme, tedaj je dolžna nesrečnika braniti, varovati in skrbeti za onega, kateri se jej je zaupal v varstvo; in to veže Srba in Hrvata za njegovega soplemenika, pa naj si bode seljak ali gospodin. Kdor bi to pobratimsko ali posestrimsko zvezo prelomil, tega bi Bog, misli narod, hudo kaznoval.

¹ Th. Lohmeyer, Zur Etymologie deutscher Flussnamen. Göttgn., 1881.

² A. Martin, Die Pflanzennamen der deutschen Flora mit den wichtigsten Synonymen etymologisch erklärt. Halle, 1851.

³ K. Weinhold, Die deutschen Monatsnamen. Halle, 1870.

⁴ Rud. Kleinpaul, Menschen und Völkernamen. Etymologische Streifzüge auf dem Gebiete der Eigennamen. Leipzig, 1885. (Str. XX + 419. 8°.)

⁵ Wernicke, Seltsame Familiennamen des Mittelalters in Freiberg. (Mittheilungen des Freiburger Alt.-Ver. 21. Pag. 59 sqq.)

— Kraljević Marko je živel v taki zvezi celó z vilami, o čemur nam narodne pesni podajajo dovolj primerov, kako mu je v tej ali oni sili pomagala njegova posestrima vila. Pa tudi drugi junaki, na pr. Mikula junak, ko je bil v nevolji, vzkliknil je :

„Pomoz' vilo, pomoz' posestrimo,
Ali sada, ali nikadare!“

in Mikuli pritekó v pomoč štiri vile, ter :

On posiće¹ dve stotine vojske,
I med njimi dvanajst kaludjera²
I najzada cara gospodina.

A v novejših časih nahajamo tako pobratimstvo večkrat, dà v najljutejših bojih, celó med Turki in Srbi (Hrvati).

Zveza pobratimska in posestrimska, pripazuje Markoviću, to je tako odličen in značajan pojav srbsko-hrvatskega narodnega življenja, da bi ta zveza sama, ko bi se negovala v prosvetljenem delu naroda, mogla učiniti domovino svobodno, srečno in slavno.

Mythologija in personifikacija.

Epska in lirski narodna poezija srbsko-hrvatska je jako prepletena z neko po tradiciji ohranjeno vero v posebne fantastične stvore starodavnih poganskih časov ter pripisuje tem vedni upliv na človeška dejanja, — iz česar moremo sklepati zajedno i na visoko starost dotičnih pesnij. Veštice (čarovnice), zagnene žene, ktere hodijo od hiše do hiše povsod noséć pogubo s seboj; vilovnjaki, isto, a moškega spola čarovniki; kuga kot stara grozna baba; stuhaći, polvile in polvragi, imajoći na nogah gožve od človeških žil; vukodlak, človek, v kterega gre 40 dnij po smrti nekak vražji duh ter ga oživi, da pride po noći iz groba, davi ljudi po hišah in pije njihovo kri, in še druge pošasti srečavamo pogosto v narodnih pesnih. A mrtveci, vračajoći se k svojim na svet, občujejo z njimi tudi na neki skrivnosten način, kakor vidimo to na pr. v lepi pesni o Jelici in njenih bratih. Jelica, ljubljena sestra deveterih bratov, omožila se je z banom prekmorskim. Nerada odide iz domače hiše, in samo bratje jo tolažijo, da jo bodo pogosto obiskovali. Ali „kuga gospodova“, smrt, pomori jih vse, in Jelica, ktera o tem nič ne zna ter misli, da so jo bratje zanemarili, vzdihuje in joče po cele dneve od jutra do večera, tako da se je Bog na nebu usmili. On pokliče torej dva angelja k sebi in jima reče, naj gresta na zemljo h grobu, kjer leži Jovan, Jeličin najmlajši brat, po-

¹ (aorist) je posekal; ² menihov.

kopan; mrtvecu naj svojo sapo vdihneta in od njegovega grobnega kamena naj napravita konja, da bode gotov za znani pot. Angelja učinita, kakor jima je zaukazano. Jelica sprejme svojega brata z neizmerno radostjo ter ga izprašuje za tisoč stvari, na kar on vse ogibno odgovarja. Za tri dni mora brat zopet oditi, toda sestra ga hoče vsekakor spremiti domú; nič je ne more zadržavati. Ko prideta do pokopališča, ktero je sedaj mladenču Jovanu domovina, zapusti jo on z nekim izgovorom ter se vrne v svoj grob. Jelica dolgo zastoj čakajoča gre napósled za bratom. Ko vidi sedaj nove, sveže grobove, obide jo težka slutnja. Ona hiti na dom svoje matere. Ko potrka na vrata, misli stara že na pol zblaznela mati, da pride „muka gospodova“ klicat tudi njo s tega svetá, kakor jej je bila že devetero sinov ugrabila. Mati in hči umrete druga drugi v naročju.¹

Tudi svetniki, med njimi posebno gromovnik Ilija, vozéč se na kolih po nebu, od ktereга ropotanja nastaja grom, in njegova drugova, ognjena Marija z bliskom in sveti Pantelija z viharjem, prikazujejo se v srbskih in hrvatskih narodnih pesnih. Tako na pr. v tej-le:

Hvala Bogu, hvala jedinome!
Gde mi Vlasi² žanju u nedelju!
Nad njima se tri oblaka viju.
Jedan oblak gromovit Ilija,
Drugi oblak ognjena Marija,
Treći oblak sveti Pantelija.
Progovara sveti Pantelija:
„Udri gromom, gromovit Ilija,

Udri ognjem, ognjena Marija,
A ja vetrom, sveti Pantelija!“
Al' govori ognjena Marija:
„Nemoj³ gromom, gromovit Ilija,
Nemoj vetrom, sveti Pantelija,
Ni ja ognjem, ognjena Marija,
Jer Vlasima Turci ne veruju,
A pšenica težatka⁴ ne čeka.“

Glavna prikazen pak je vila, posestrima junakov, družica in čuvarica zmirom zvesta srbsko-hrvatskemu narodu. Vilinski sjaj, vilinske pesni zibljejo se nad celim življenjem tega naroda. Čudno je, veli Marković, da vsi narodi skrivnostne čarobne moči personifikujejo v ženski podobi: take so muse, sybile, walküre, erynije, vile, vešnice, sojenice; v ženi čuti tudi srbsko-hrvatski narod oni divni, silni čar, kateri vse miline in vse strahote v sebi združuje, kateri rodi krasno pesen, bogoduho proroštvo, slast življenja, grenkost zdvojenja, pomor boja in kuge. — V vile se tudi žene pretvarjajo, in njim se pripisujejo razne kreposti. V jedni pesni (iz Veprinca) pita mati sina Jurmana, kje je prenočil; on jej odgovarja: „u dumbravi“. Mati ga dalje pita, kaj je videl ali čul; Jurman odvrča, da je videl tri vile: majko, sestro in ljubo.

¹ Podobno balado nahajamo tudi v novogrški poeziji z naslovom: „Nočni pot“, ktera začenja: „O mati ti, s tvojimi devet sinovi in z jedino hčerjo“ (Talvj).

² „Vlah“ je pripadnik grško-iztočne cerkve, kakor je „Šokac“ latinsko-zapadne; ³ nikar; ⁴ delavnika.

Na pitanje, kaj so govorile, veli on:

„O majko gospoje! prva ste rekla vi,
Prva ste rekla vi; poejmo Jurmana.
A vaša kći je rekla: ne jejmo Jurmana.
Poiejmo mu konja, koga je manj škoda,
A verna ljuba je rekla: ne jejmo ni konja,
Poiejmo kopije, koga j' manje škoda.“

Razven vil in podobnih personifikacij prirodnih močij prikazujejo nam srbske in hrvatske narodne pesni prirodu v njenih pojedinih bitjih, in tú se moramo čuditi in radovati nad ono nežno in plemenito ljubavjo narodovo do vse prirode, do vsakega njenega stvora. Personifikacija živalij in rastlin je obča v vseh pesnih narodnih; a srbsko-hrvatski narod pokazuje z njo posebno nežno in plemenito čutjenje. Kako reši na pr. Kraljević Marko sokola, kteremu so krila v krvi prečiti na Kosovem ogriznila ter otrpnela, da ne more vzleteti; tako obvaruje mladenec v pripovedki gavrana, mravljo, ribo itd. od pogina; kako se devojka razgovarja z rožo, z borom, z oblakom, z danico . . . vse to pokazuje srce Srba in Hrvata ne samo človekoljubno, nego tudi prirodoljubno, svetoljubno. Po čutjenju srbsko-hrvatskega naroda je vsa priroda, organska in neorganska, z duhom navdahnena, vsa mu je občutna in čuvstvena; s tem si ta narod po besedah Markovićevih misli v pesniški obliki tako harmonijski svet, kakor to veliki filozofi po umnih sostavah izvajajo.

Govoreče, misleče in sočutne živali so v srbsko-hrvatskih narodnih pesnih jako navadne; konj velikega junaka Kraljevića Marka celó plaka, ko vidi bližajočo se smrt svojega gospodarja. Domišljija srbskih in hrvatskih mladenčev in devojk dala je celó neživim predmetom življenje. Neki mladenec se sprijatelji in pobrati s kopjem, zato da mu ovo zagradi obleko njegove ljube, ako bi hotela njegovim poljubom ubežati. Celó zvezde na nebu oživé in občujejo z ljudmi na zemlji. Neka ponosna devojka se hvali, da je lepša od solca; solnce zameri to, pa jo iz osvete s svojimi žarki očrni kot oglje. V neki drugi pesni podaje se nam dvogovor med mesecem in zvezdo danico:

Mjesec kara zvijezdu danicu:
„Gdje si bila, zvijezdo danice?
Gdje si bila, gdje si dangubila?
Dangubila tri bijela dana?“

Danica se njemu odgovara:
„Ja sam bila, ja sam dangubila
Više biela grada Biograda,
Gledajući čuda golemoga“ itd.

Epitheta.

Pesniški slog srbskih in hrvatskih narodnih pesnij oživljajo vlasti često ponavljajoči se stalni opisovalni pridevniki ali takozvana „epitheta

ornantia“. Ti se sicer nahajajo več ali manj v vsaki narodni poeziji, a v srbsko-hrvatski posebno pogostoma. Tú se imenujejo na pr. ne samo vse réš bele stvari kot take, nego tudi vsak hvalevredni in lepi predmet, tako „beli“ Bog t. j. dobri Bog, „beli“ car, t. j. vladar bele t. j. velike in mogočne Rusije, „beli“ svet t. j. daljni, veliki svet, „beli“ grad (mesto) t. j. lepi grad, „beli“ dvori (hiša) itd. V mnogih slučajih pesnik sam ne misli več na izvirni pomen besede; zató je oprava, telo, lice, prsi, roke in dr. pri junaku vse „belo“, celó prsi in roke rujavo-žoltega Arapina. Morje, jezero je navadno „sinje“, bor je zmirom „zelen“, naranča „rumena“ ali „žolta“; Bosna je „ponosna“; glava junakova je „rusa“; devojka je navadno vsaka „lepa i gizdava“, ima grlo „tankovito“ ter peva „tanko i glasovito“, trepalnice so jej „tanke“, a solze „grozne“; knjiga je „drobna“ ali „list biele knjige“; solnce je največkrat „žarko“, sablja „svetla“ ali „rdjavica“; golobi so le „sivi“, a vse ptice „žuboré“ itd. Kako so narodni pesniki na take pridevnike navajeni in kako jih brez ozira upotrebljujejo, vidi se na pr. iz mične pesni „Hajkunina ženitba“, v kateri se dojke lepe devojke prispodabljaajo z dvema sivima goloboma. — Pač ni treba naših čitateljev opozarjati na otea narodne poezije, Homerja, ter na njegovo rabo sličnih stereotipnih epithetov. (Sicer pak prim. M. Pleteršnik: „Pripodobje v Homeru in v srbskih narodnih pesmih,“ „Zora“ 1873.)

S l o g.

Ne moremo tu podati vseh krasnih in primernih mest iz srbskih in hrvatskih narodnih pesnij v dokaz njihove izvrstnosti v stilističnem ožiru, akopprav ni njih glavna zasluga navadno v lepih prizorih, temveč v celotni obdelavi, v jasnem, grafičnem in plastičnem predstavljanju. Zató se naj o tem samo v obče nekaj pové.

Srbska in hrvatska narodna poezija nima v obče onih vulgarizmov, kateri pogosto narodne pesni drugih narodov, na pr. Nemecev, kazé. Veličastvenosti dakako pa nikdo v narodni pesni ne pričakuje. Oni, katerim pojedini, ne baš jako izbrani izrazi v srbskih (hrvatskih) narodnih pesnih njihovo čutjenje, ker naravno poezije ne poznavajo, lahko razžalijo, kakoršni izrazi se često, celó ponevedoma v najkrasnejše opisavanje vtihotapijo: oni bodo te pesni čitajóč občutili véasi neprijetne utiske. Slike srbskih in hrvatskih narodnih pesnij so zmirom sveže, očitne in primerne; vendar akopprav ne redko, pridobi se učinek vzvišenega in najglobjega tragičnega pathosa z jako prostimi sredstvi, ali njim ni nič bolj taje, nego ona veličastvena okornost in skrupulozna manira francoske šole. — Tako se po priliki izražuje Nemka Talvj.

Podoben sod čita se tudi v „Göttinger Gelehrte Anzeigen“ 1823 o priliki razsodbe Vukove zbirke: „S tem kar se pod nemškimi narodnimi pesnimi misli, ne dadó se srbske vse tako uprav prisposoditi. Nemške narodne pesni imajo obliko hrapavo, kakor je prostim ljudskim narečjem lastno, sodržaj jim je težek, pomanjkljiv . . . A srbske pesni so zložene v čistem, ličnem jeziku, v pripovedanju so popolne, nezmedene in jasne od kraja do konca.“¹

(O formalni strani srbsko-hrvatskih narodnih pesnij razpravlja obširno Luka Zima, gimnaz. profesor v Varaždinu, v knjigi: „Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom,“ Zagreb 1880).

Občni in moralni značaj.

Vredno je še navesti, kako o tej stvari, o značaju v obče in moralno, v srbskih in hrvatskih narodnih pesnih sodi nemška pisateljica večkrat imenovana Talvj. Ona veli:

„V obče je značaj srbskih junaških pesnij objektiv in plastičen. Pesnik se vzvišuje ponajveč jako nad svojim predmetom. On ne riše svojih slik z žarečimi bojami, vendar z jasnimi, točno izraženimi črtami; ni treba tolmačenja onemu, kar čitatelj misli, da vidi na svoje oči. Ako prisposodabljamó epske pesni Srbov z onimi, ktere so nekđaj imela druga slovanska plemena, vidimo, da jih one jako prekosujejo. V ruski pesni o Igorju je vsa pripovest jako nejasna; čitaj jo celo po petkrat, a ni jej niti le nekoliko povse točno slediti. Nijeden značaj ni točno izražen. Način prikazovanja je bolj liričen nego epičen. Stare česke pesni so že jasnejše in bolj sveže; nikaka nejasnost nas ne moti. Ali strasti pesnikove nadvladujejo tako često, da podajejo celi pripovesti subjektiven značaj, dočim se Srb, tudi če svoje zemljake v boju proti njihovim smrtnim neprijateljem in tlačiteljem slika, varuje vsake pristranosti za one uprav tako, kakor Homer za svoje Grke.“

¹ Ova opazka gledč jezika v srbskih in hrvatskih narodnih pesnih ne bode se nam zdela čudna, ako pomislimo, da je navadni govor prostega Srba in deloma Hrvata istovetni z jezikom književnim. Odkar so namreč Srbi, največ po priporočbi slavnega Vuka Stefanovića Karadžića: „piši kakor govoriš“, v svojo knjigo uvedli prosto in krasno narečje narodovo, a so za njimi isto sprejeli tudi Hrvatje (po nastojanju neumrlega dr. Ljudevita Gaja): govori sedaj vsak Srb, naj bode v „svili i kadif“, ali v „bugar-kabanici“ — v gosposki suknji ali v kmetski obleki — čisto po slovnici, zató ne more o kakem prostem ljudskem narečju pri njih prav za prav niti govora biti. No ako prosti Srb in Hrvat govori tudi po pevskem naglasu, to je njihova posebnost, ktero spoštujemo kot izvirno lastnost tega naroda, a v njihovih pesnih občudujemo zmirom nepogrešni čisti narodni govor.

„Kar zadeva moralne čute,“ govori Talvj dalje, „moral se bode čitatelj mnogokrat postaviti na drugo od svojega povse različno stališče za pravo in nepravo. Dela, ktera kaka škotska balada z zadovoljivimi opravičevanji olepšava, — kakor na pr. v znani „Lady Barnard and Little Musgrave“, kjer nas z zakonskim verolomstvom žalostni konec na pol pomirjuje — so srbskemu pesniku zaničevanja vredne hudobije. Z druge strani pa slavi ta čine osvete in nasilja, ktere mora vsak kristjanski čut zametavati, in celó grozne surovosti, od kterih naša krv otrpneva, pripoveduje on povse mirno. Ova zadnja opazka zadeva posebno stare epske pesni Srbov. Že manj barbarstva in osvetljivosti (maščevalnosti) nahajamo v njihovih novejših spevih, osobito v onih pesnih, ktere govore o bojih za osvobojenje v tem stoletju, akoprav so jim njihovi zatiralci dali najpopolnejše pravo, brez usmiljenja povračevati jim. V manjših in bolj lirskih pesnih vlada še čistejša moralnost ter se pojavljajo najnežnejša čuvstva človeškega srca.“ In na drugem mestu piše ona v tem oziru: „Ako nam je soditi o dostojnosti slovanske narodne poezije iz tiskanih zbirk, moremo samo občudovati čistočo običajev slovanskega naroda in nepokvarjenost njegove fantazije. Srbi imajo res da mnogo lahkomišelnih in frivolnih pesnij, in ko je izšel njih prevod v nemščini od Gerharda, ni se mogel Goethe vzdržati začudjenja, da bi se dva naroda, od kterih jeden je še na pol barbarski, a drugi (on misli francoski) „najbolj premeten“ („durchgeübttest“) od vseh, na potu frivolne lirske poezije tako srečavala. In vendar so te srbske pesni še nedolžne in čiste (keusch und rein) v primeri z mnogimi nemškimi klafarskimi (Zotenliedern) pesnimi. Veseli in šaljivi ton, ki prevladuje v njih, dokazuje, da imajo izraževati bolj preobilnost divje in neograjene mladeniške moči nego li želje razuzdane nravi. One so često prešérne (lose), a nikdar proste (gemein); one so nedelikatne, a ne nesramne (unverschämt). Nikdar ne najdemo v njih one mešanice krepostnih in pregrešnih čuvstev, ktera nas v najboljših škotskih in nemških baladah mnogokrat jako bolno zadeva . . . Junaki v srbskih epskih pesnih slikajo se zmirom kot krepostni, i to dostikrat še prestrogo. Kraljević Marko je takoj pripravljen, mlade žene za vsak pregrešek proti ženski spodobnosti kazniti s tem, da jim glavo loči od pleč, in celó svoji lastni nevesti daje najgrje priimke ter jej preči z mečem, ker njemu samemu nasproti preveč popušča.“

Tako o srbskih in hrvatskih narodnih pesnih nemška pisateljica.

Ako še temu dostavim, kar o neki, gledé jezika neprimerno melodični pesni, „Jovo i Marija“, sodi prvak nemške poezije, Goethe, kteremu je ta komad bil jeden najmilejših, da je namreč ta pesen vredna, da se prispodobi z velepesnijo Salomonovo, tedaj mislim, da je o tem zadosti rečeno.

Pevači - slepci. Gosli.

Reči še hočemo nekaj o narodnih srbsko-hrvatskih pevačih ter o godbenem stroju, njihovo pevanje spremljajočem.

Dočim se ženske pesni narodne v Srbih in Hrvatih na prelih, na paši ali pri koloplesu pevajo navadno brez glasbila, a samo po nekterih severnih krajih k ljubki „tamburici“, to se morejo po krčmah, na semnjih in pri gostbah boljarov čuti „gusle“, sicer jako priprost stroj z jedno ali dvema strunama, ktere spremljajo junaške pesni njihove. V glavnem gnezdu narodne poezije: v južni Srbiji, Črni gori, Bosni, Hercegovini in v sosednjem delu Dalmacije, je malokteri moški, ki ne bi znal več pesnij z goslimi spremljati; a živi jih, ki jih znajo na pamet do sto in še več. Še ženske in otroci se nahajajo, kteri znajo nekoliko svirati na gosli pesni pevajoč. „Gosli,“ veli neki srbski pisec, „so prava in najstarejša šola črnogorska. Že od zibeli priljubil si je Črnogorec gosli in pesni, ktere poje h goslim. Z goslarjevih ustnic preliha se esencija in aroma narodnih pesnij v srca, v krv mladim Črnogorcem. To je „moralna povestnica“ Črnogorčeva. Gosli in pesen h goslim, to so najstarejši črnogorski pedagogi.“¹

Kakor znano, imeli so razni narodi posebno vrsto pevačev, tako na pr. Indi kučilave, Grki aoide in rapsode, Germani barde, Skandinavci skalde, Angleži minstrele. Njih naloga je bila potovati okoli po narodu ter pred njim pevati pesni, bodi si starejše še znane, bodi si novo sestavljene. Nekaj podobnega nahajamo tudi pri Srbih in Hrvatih. Zgodi li se v narodu kaj sijajnega ali prav važnega, pesen je gotova. Jeden jo začne in osnuje, na večer se v družbi popravlja in tako ide v svet ter se širi po okolici, in evo ti načina, kako se to pesemsko blago v narodu srbsko-hrvatskem porája. Pevajo pak takó-le: Pevač odpoje povečji odsek; na to preneha, pa zagode na gosli razne spreméne v nekoliko tužnih glasovih; za tem peva zopet itd. Te kratke oddihe potrebuje za to, da se domisli že znanih, kakor tudi da izumi nove komade. Zapoje li kdo „uz gusle“, takoj se zbere okoli njega svetá iz celega sosedstva; vsak sedi mirno in spremlja goslarjeve besede z največjo pomnjo in pažnjo; ako pak je praznik, zaigra tudi vesela mladina svoje narodno kolo. Radi pevajo, posebno junaške pesni „hajduci“, kedar se po zimi pri svojih prijateljih gosté, kakor se na jesen poslavljjajoč pitajo, ko

Leto prodje², grozna zima dodje,
List opade, a gora ostade,
Po gori se hoditi ne može;
Gdje će koji zimovati zimu?
Kod kaka li glavna prijatelja?

¹ „Javor“ 1874. br. 33. ² je prošlo.

pa da se na spomlad zopet snidejo:

Kada, bračo, grozna zima prodje,	U pitomej pokraj Save drači ² ,
Zima prodje, Gjurgjev danak dodje,	A se čuje na planini vuče ³ :
Te se gora preodjene listom,	Opet, bračo, da se sastanemo,
A zemljica travom i cvijetom,	Gdje ćemo se danas rastaviti.
I zapoje tica ševrljuga ¹	

Nekdaj so knezi in sami vladarji imeli na svojem dvoru nekoliko takih pevačev samo za to, da pri svečanostih in v bojih, kjer so jih spremljali, dela njihova in njihovih dedov opevajo⁴. Tako je še pri knezu Milošu (Obrenoviću 1817—1838) na pr. peval večkrat stari Milija (kteremu so Turki v boju glavo razklali); ta je tudi Vuku najbolje znal pevati omenjeno 1227 redkov dolgo pesen o ženitvi Maksima Crnojevića. Da srbski vladarji so celó sami pevali pesni h goslim. Pynch, pruski častnik, potujóč pred kakimi 50 leti po Srbiji, pripoveduje, da je knez, njegov pogostitelj, vzel gosli iz rok mladenču, kterega je bil pozval, da mu pred gostom peva, a ker ga pevač ni zadovoljil, tedaj je on sam jako izvrstno igral in peval⁵. Niti svečeniki pesnij in goslij ne zanemarjajo; kajti jugoslovanskemu junaku je posebno to na srcu, da večno živi po pesnih v spominu svojega naroda. On se ne bori ni za blago ni za čast, nego samo

Nek⁶ se pjeva i nek se pripovieda,
Što učini⁷ Marko od Turaka.

Tudi sledbeniki Mohamedove vere, na pr. v Bosni, kteri se vendar bolj za Turke smatrajo nego li za Srbe ali Hrvate, ohranili so to posebno ljubav za svoje narodne junake. Odličnejši izmed njih, ki nočejo sami pevati, dajo si, da jim pevajo drugi; in zgodilo se je, da je kadi (turški sodnik) v Semendriji nekega kristjanskega jetnika pomilostil in osvobodil samo za to, ker se mu je njegovo petje posebno dopadalo. Znaten broj v Vukovi zbirki tvarjajo pesni, ktere je zbiratelj čul od mohamedanskih pevačev.

Poglavitni delavci na polju narodnega pesništva pak so bili in so še tudi, posebno v Srbih, slepci. Čudno je, pa vendar istina, da so to najizvirnejša vrsta naroda, jako obdarjeni pesniški ljudje. Mnogega Srba zadene nesreča, da oslepi ter ne more več handžara sukati nad turško glavo. Temu je uzrok kakor se trdi to, da imajo v Srbiji v vsaki hiši svoj večni ogenj, od kterega mora dim in plamen očem škodovati. Srbi namreč, kakor je iz potopisov znano, iščejo zmirom svoj počitek le pri kakem kurišču, in ker so navajeni svoje oči vedno v

¹ škrjanec; ² rhamnus paliurus; ³ volk (vokativ za nominativ — vuk).

⁴ Kdo bi se ne spomnil grškega šepavega peva Tírteja (Atenčana), kteri je s pesnimi Špartance navduševal v boju proti Mesenom?

⁵ Talvj l. c. ⁶ naj; ⁷ je učinil.

plapoleči ogenj uprte imeti, zato jih več na starost oslepi. Kaj hoče po tem tak mož začeti, ako ni več ne za delo ne za boj? Vaditi in uriti se začne v pesništvu, kar ga ne stoji mnogo truda, ker že od mladih nog čuje toliko in toliko pesnij od drugih prepevati. Več jih tedaj že na pamet zna, in ako jih je tudi že sam v zdravih letih skladal, to jih sedaj zboljša. Kedar se tak slepec čuti zadosti s pesniškim blagom preskrbljen, tedaj stopi ponosno o praznikih, svatovščinah in drugih svečanostih med vesele kroge ter jim v pesnih pripoveda vse to, kar mu je vila zagorkinja o tem ali onem junaškem sokolu ali tudi o tajnah mladeniških src na uho povedala.

„Slepci,“ piše Mijat Stojanović, „idejo z goslimi od hiše do hiše in pevajo h goslim. Slepec ima svojega vodjo, kateri je mnogokrat šantav ali kruljav, da ga vodi po svetu, noséč mu vsak po veliko torbo na hrbtu, vsak po močno palico v roki, da se brani psov, a slepec nosi razvèn tega o rami globoko malho, iz ktere izvleče, prišedši na hišni prag, svoje jedno- ali dvostrune gosli ter zagode mahivši z godalom po strunah; na godalu zazvenčé železne in bakrene tresavke in kolesca, gosli zacvilijo žalostno kakor kača v precepu, a slepec zapoje z ječa-jočim otožnim glasom:

„Oj čovječe pravedniče,
Jedan božji službeniče!“ itd.

ali:

„Oj angjeli, angjeli,
Oj vi božji dvorani!
Kažite nam stazice
Do te svete vodice,
Da operem ručice,
Da se mašim ramena
I Isusa ranjena.“

Slepec preneha goslati in pevati ter vzklikne: „Udielite seko, teto! udielite strinko! udielite meni slepom šaku brašna, komadič smoka u ime božje, na svojo sreću!“ Ko se prikaže slepec z goslimi in svojo pesmico na hišnem pragu, izide kdorkoli iz hiše in mu podeli skledico moke, kosce kruha ali košček slanine ali sira itd. Tako deli naš narod po selih i prosjaku hromcu, in kedar v kateri premožnejši hiši opazijo, da je prosjak ogolel ter da nima na sebi niti obleke niti obuje, dobi tu srajcò, tu star prsluk, tam ponošene opanke ali obujke, na drugem mestu kako kapo, star plašč itd. Prosjaka vsakdo obžaluje in mu, s čim le nekoliko more, pomaga; kjer ga dobi noč, sprejmejo ga radi na ostajo, in ako je slepec z goslimi, peva jim, kedar ga lepo nasitijo in napojé, h goslim junaške in druge pesni, posebno v zimi po dolgi noči, in za to pevanje ga zopet posebno obdarijo. Mali in veliki, moški in ženske zberó se okoli slepca, kateri si, vsedši se na mali nizki stolec sredi sobe, gosli postavi v krilo, a vrat od goslij si nasloni na levo ramo,

pak goslá in peva o Kraljeviću Marku, o Sibirjaninu Janku, o Musi kesedžiji, o Relji junaku, o Jakšiću Bogdanu in njegovem bratu Mitru, o Gjurgju Kastriotiću (Skenderbegu), o harambaši Mijatu, o Vojsavi epirski kraljici, o Kulin-banu, o Teržić Marianu, o Trenku in njegovih pandurih, o Kosovem in Grobničkem polju, o Milošu Obiliću, o bogatem Gavanu in Blatnem jezeru, o Sarajevu in kugi, o Bosni, o Drini in vodi Marici, o gradu Sokolu in Jajcu, o Belem gradu in turškem boju, o krčmarici Mari in o ljubi Angjeliji, o hajduk-Velku itd. Marsikteri slepec je neizcrpljiv, in jedva ko jedno pesen izpoje, začinja že drugo.“¹

Vendar se ne sme misliti, da vsi taki slepci postanejo prosjaki (berači). To ne; posebno Srbija je zaradi tega na glasu, da nima prosjakov. Nego hodeči od mesta do mesta, od hiše do hiše povsod se spoštovano in gostoljubno sprejemajo ter se radi poslušajo in slavé v selski koči pa tudi na dvoru knežjem v Belem gradu in na Cetinju. Njihove pesni morajo srca poslušalcev užgati k ljubavi in ponosu do domovine, a mnogokrat hrabrijo junake v svetem boju „za krst častni in slobodu zlatnu“.

Izmed nebrojne množice takih slepcev pevačev bodi omenjen tu samo jeden, Bošnjak Pilip Višnjjić, kateri je speval največ novejših junaških pesnij in od kterega si jih je tudi Vuk mnogo zabeležil. Rojen v Semberški kneževini v selu Medjasehi v Bosni, oslepel je bil Pilip že kot deček po osepnicah. Za turških bojev ubežal je s svojo deco v Srbijo, kjer je živel večjidel v tamošnjih rovih in taborih vojaških ter s svojimi pesnimi Srbe na boj navduševal. Jedna njegovih najdaljših in najkrasnejših pesnij je „Početak bune proti daijâ“; a nektera mesta v njih so, veli Talvj, v istini homerska, kakor na pr. v pesni o smrti Meha Orugdića. Njegovi štirje sinovi so se borili za svobodo domovine, in pesni njegove so k navdušenju Srbov za domovino in svobodo mnogo pripomogle.² Preje omenjeni Čupić je bil podaril Pilipu za podolgo pesen o bitki pri Salašu, v kateri je bil on (Čupić) zapovednik, konja belea.³

Pripomenek.

Ako se tudi srbski in hrvatski narod danes v veliko civilizuje, in ako i njihova narodna poezija malo po malo prepušča mesto umetni,

¹ „Vienac“ 1879. br. 51 (Obnovljene slike iz domačega života hrvatskoga naroda u Krajini).

² Fr. Cegnar pripoveduje v „Sloveniji“ 1849. št. 86. dogodjaj, kako je Pilip Višnjjić glavno doprinesel, da je srbski vodja Luka Lazarević potolkel Turke v bitki pri Mačvi.

³ Tudi ti slepci-pevači nas spominjajo na stare Grke, vsaj o Homerju se pripoveda, da je bil slep, obhodil mnogo svetá ter speval „Ilijado“ in „Odisejo“.

vendar se še ni zasušil vrelec narodnih, posebno pak ženskih pesnij. Je li pogodjena prava oblika, tedaj se one udolbé v dušo, in niti jih ne more pozabiti oni, kateri jih je stvaril, niti oni, kateri jih je čul, in tako se prenašajo od ust do ust, iz duše v dušo. Vendar, kakor se je že na početku omenilo, srbske in hrvatske narodne pesni niso povsod jednako razširjene in gojene. *Junaško* pesemstvo cvete sedaj še občno v goratih krajih južne Srbije, Črne gore, Bosne in Hercegovine ter Dalmacije; v ravnini za Donavo in Savo so take pesni že bolj redke; v Sremu, Bački in Banatu pak srečavamo tu in tam samo še kakega slepca prosjaka z goslimi, ondi tudi „hegede“ zvanimi. Tem več pak je v teh stranéh ženskih pesnij, katerim je še sedaj tu neizcrpljiv vir, in to posebno po vaséh, kjer zna skoro vsak otrok brenkati na tamburico. Dalje na jug in med gorami, kjer so še običaji strožji, pak je tudi teh ljubavnih pesnij zmirom manje; samo v Bosni čuješ jih še tudi po mestih, dočim so se stare pristne narodne iz prekodonavskih in prekosavskih mest pred novejšimi, morda manj vrednimi, a gotovo manj narodnimi, že večjidel umaknile.

Pri vedno rastočem uplivu svetovne kulture — prave in krive — pak pride morebiti čas, ko bodo potomci o slavnih narodnih pesnih svojih dedov in pradedov čitali še samo v „knjigah starostavnih“. Vendar, kakor je že rekel nemški učenjak J. Grimm, „ako se jednok, na sedaj osiguranem temelju, pri rastoči svobodi, književnost Srbov povzdigne, ojači in razcvete, tedaj ne bodo oni, kakor ni Grki svojih epskih poezij, teh pesnij nikdar pozabili, čjih slava slavo in ime njihovih zbirateljev, gojilcev in zavetnikov nosi s seboj.“

Z a g o v o r.

Ako tudi dandanes narodne pesni v obče ne vzbujajo v svetu več tolikega začudjenja, kakor so ga vzbujale prišedši prvič na svetlo, vendar ne bode narodna poezija nikdar izgubila svoje cene; ona bode zmirom oživljajoči vrelec umetne poezije, ker se v njej najlepše zrcali duh samega naroda. A to velja posebno za nas Slovence, kateri še le stvarjamo književnost in književni jezik ter nam treba osnovo graditi na narodnem temelju, opustivši tuje misli in uzore. Zató končujem z besedami pokojnega Jurčiča (Lj. Zvon I. 60.): „Mi glejmo, da slovanski značaj, kolikor smo ga ohranili, v literaturi razvijemo, a poleg tega se učimo slovenskega duha vzlasti od najbližnejših svojih sorodnikov drugih Slovanov, stare in nove dobe. In v tem oziru kaj je večjega, kaj divnejšega, nego so srbske ali hrvatske narodne pesni!“

A. Fekonja.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

80. L a s t a r i.

(Zamladinec.)

Ziveli su dva jako pobožni ljudi v selu, koje se je zvalo Pusto selo. Ovi ljudi imeli su dece dosta ali skorem same gole dečke, tak da je ta ista žena porodila dvanajst dečkov jeno za drugim. Ovoj deci bilo je sudjeno, da se bude ž njimi nekakvo čudo dogodilo. To im je povedla jena vila, pak su im i vile povedle, da naj paziju na nje, da se ne bi potepala i da je naj vučiju pošteno na ovom svetu z ljudmi baratati. Oni su poslušnali vile pak su si pazili na decu i vučili nju pošteno, a tak su ju vučili, kak moraju sakoga istoga starešega od sebe i mlajšega poslušnati, ako im dobro poveda. Gđa su već deca tojih ljudi bila dosta velika za vučiti, oni su je saki den pošilali tam, kam su im rekle vile ali su pak k njim vile došle. Nu v staro vreme su naj rajši vile decu vučile na paši pak su za to i ovi ljudi svoju išče malu decu pošilali na pašu z drugom decom pak su tam poslušali z drugemi pastiri, kaj su im vile povedle. Gđa su pak ova deca narasla za pomoć, oni su pomagali sakomu i slednjemu, kojega su vidli, da mu je treba pomoći, pa su tak pomagali ljudem kopati, žeti, kositi i se vu čem su se oni zurili, i akoprem su celi den želi i kosili, ipak su večer popejali i Boga sevišnjega falili i dičili. Akoprem su bili već veliki dečki, ipak su bili uvek vilam poslušni i nje su uvek poštuvali kak prave bože ženske pak su se činili, kajgod su im one rekle i ako su kaj osobujno šteli vučiniti, oni su uvek vile pitali, pak ako su im rekle vile, da naj slobono vučiniju, vučinili su, ako su im pak rekle, da to ně dobro, nisu vučinili niti više ně nijeden zato niti jezika spustil z vust.

Vu istem selu bil je takaj jeden pobožen i bogajeći mladeneć, kojega su takaj stareši bili jako pobožni. On je bil skorem išče pobožneši neg ovi drugi pak je uvek pri njih bil i ž njimi hodil i delal i tak se'

trinajst su skupa delali. Nu na skorem je otec toje dece vumrl i tak je onda ona žena ostala dévica sama svojom dečicom. Ali onoga suseda dobri sin hodil je na zmirom tam pak je rekel, da se ona naj ne boji, da več bo njegov otec dal, kaj bo falelo i da bo on sam pomagal skrbeti i gospodariti. Bilo je tomu mladencu baš ime Lacko kak i pokojnemu mužu. Nu gda je mati toje dece več dugo bila devica, hodili su joj sakojački ljudi snoboke i mladenci i dovci, ali ju nisu nikak deca niti rodbina pustila zamuž. Ali gda su več više let hodili ju vnogi snubit, bili su ju skorem i na zločesti greh naveli i čisto ju bili spuntali, da više nê nikomu veruvala. Gda su deca jem put 'sa na polju delala, došli su njihovoj materi gizdavci, pak su joj počeli govoriti, da zakaj bi ona bila strahu svojoj deci; pak je ona mati, kaj ne bi mogla straha dati svojoj deci i da deca moraju onak plesati kak mati igra, a ne da bi morala mati tak tancati kak deca igraju; pak zakaj se dá svojoj deci vu strahu držati, pa kak je tak ona bedasta, da ona svojoj deci je pod strah, i da nikomu ne veruje, gda joj gdo pripoveda za decu, neg da si naj ona sama nazaj zeme gospodarstvo i naj sama gospodari i naj čisto nikaj deci ne prepušća, i da naj ide zamuž, da joj bude lepše i naj decu od sebe pretira, ako ne du dobra. — Pak su ju tak spuntali. Poklem su i sakojačke babe dohadjale i nju nagovarjale na sakojačke pute i tak su bile toju devicu čisto i prek pomele bile, da nê več niti svoju decu pod živoga Boga trpela, neg je vuvек na nje mrmljala i klela je pak im je govorila, da naj idu po svetu pak si naj službu išću, da je ona ne treba doma i da je nikak ne trpi. Tak deca nisu imela nikakvoga veselja doma. Nu i same vile su došle k njoj pak su ju počele špotati, da kaj to dela. Ali ona se nê nikaj niti vili' bojala, neg je i nje počela špotati, da su malkaj, da nisu poštene, kaj joj preciju zamuž iti. Kak i' je tak zašpotala, onda su joj se zagrozile pak su joj rekle: delaj kak ti drago, tvoja deca budu srećna, a ti boš nesrećna. Gda su od matere odišle, mam su išle k deci pak su nju navučale i deca su njim obećala, da budu dobra i pobožna i makar ih baš mati dá vu vuzu deti, oni išće budu verovali vu Boga i vile. Gda su jem put došli dimov s pola gladni i žedni, ar su siromaki cel vubogi den želi pak im zla i kamena mati nê donesla jesti niti piti, ona su lepo i pošteno poklonila pak su zapitala, da kaj kuha večerje mati, pak je rekel naj stareši: dajte, mamek, nam jesti, mi smo vam gladni. Ali im je rekla mati: kaj bi vam dala jesti? vraga i čemera pojeli! am nisem nikaj kuhala, ote k vragu od mene. Na to su se počeli mlajši plakati i narekati pak su se i stareši rasplakali. Nu stareši zapita: gdo je pak fizi, kaj tak larma? To se je 'se na pragu dogodilo. On je išel fizi glet, a tu je sedelo jeno pet šest gizdavcov pak nekuliko bab, a pun stol mladinske pećenke i kolačev i piti. Kak je to videl, smrkne

si pak zmiže s pleći pak ide nazaj van svojoj braći pak im poveda, kaj je to. Na to je baš došla i mati, pak joj je mam rekel: mama, pak vas srce ne boli za vašu decu, koja smo denes cel den delala, pak nam niti kruha ne daste, a drugim morete i pečenke peći i kolače, a svojoj deci ne morete niti kruha suhoga dati. Vi ste mati, ja vas poštujem kakti zlato i srebro, ali jeli vas nê sram ljudi i Boga strah, da vi z drugemi jeste i pijete, z drugemi rastepljete, kaj vam deca priskrbiju, a vaša deca od glada suze toče. Jeli vas nê strah Boga i vili'? kakvu peldu dajete svojoj deci? jeli se to pristoji, kak vi delate? jeli se bi od vas vaša deca pošteno navčila? ne bi sigurno, nego zlo i nepošteno. Ali fala budi Bogu, jesu dobre vile pak nas one ravnaju i dobri ljudi. Jeste li vi mati takva, kakvu ima Lacko? jeli vas nê sram i špot, kaj tak delate? saki se za vas spomina, kuliko vi suz iz oči svoje dece stirate. — Ali ona nê štela više poslušati, neg je odišla fižu. Mam su došle vile pak su rekle deci, da naj idu i oni fižu. Deca su poslunala vile pak su išla fižu. Ali mati i babe i oni drugi mam su je sterali vun. Na to su se deca rasrdila, a bilo je već sedem jaki' dečkov, po-grabe oni vani saki svoj kosér a koj batinu ali kosu pak vu hižu na nje. Vudri oni po njih, nu mater nê nijeden vudril niti joj rekel koju žalnu reč. Bog me su vidli, da ne bo dobro i da su jakši sini, pak počmu bežati kroz obloke i kroz vrata, kud je koj mogel. Gda su ih tak stirali, onda su sami išli jest i pit i gda su braća tak jela i pila, počela su materi onak z lëpoga govoriti, da zakaj ona tak grdo dela, pak zakaj ne bi onak gospodarila kak je onda, gda im je išče bil otec živ i da se iz nje se ženske po selu norca delaju. Mati nê niti jedne rëčice iz vust pustila i tak su se deca malo okrepila.

Ali drugi den opet su došli k njoj oni gizdavci i one žene, ar su bila deca 'sa odišla na polje, pak su počeli nju opet na zlo nagovarjati. Ona je takaj i tēm babam povedala, kaj su joj deca povedala, ali babe su joj se počele smëjati pak su joj rekle: hm hm, kaj ti nisi mati svoje dece? am, da ne bi moja deca meni po volji dali živeti, am bi je zaklela. I tak su bile te nesrečne babe spuntale mater, da rivtek rekla, da bude i ona nje zaklela, da samo ne du drugikrat mirui. Gda su deca na polju bila do poldan a obeda nisu dobila i već su si skorem težaki odišli dimov, koji nisu obed dobili na polje, onda su i ona rekla, da idu dimov k obedu. Gda su dimov došli, čuli su, da je nazaj i denes puna hiža nekakvi' ljudi, koji opet trošiju, kaj su oni priskrbeli. Počmu se plakati i dojdju pred prag, a baš je mati nekaj iz kuhnje nesla fižu. Mam su se poklonili materi pak su rekli, da su došli k obedu. A mati im je bila srdita pak je odišla fižu, nu dojde opet van i počme si decu kleti: jeli vas je vrag dimov već donesel? kaj bute doma delali? ja nisem nikaj skuhala, kaj bi žrli. Na to joj je najstareši sin odgovoril:

mama, najte vi opet moje brate i mene žalostiti; pak gdo je to vu hiži, komu morete i pečenku mladinsku peći, a mi nemamo niti kruha? hajda, braća, idemo i mi fižu pak bumo vidli gdo je; ako su pošteni ljudi, bude nam jako drago, ako su pak čeranjji nevaljanci, vre mi njim posvetimo. Išli su vnuter, i 'da su vidli, da su oni isti vnutre, počeli su govoriti: mhm, tak vi nas i našu mater pomažete? znate kaj mi vam povemo? vi bute znali kam ste hodili. Na to im je rekla mati: vi prokleta deca, nigdar ne daste mira, vi se' dvanajst ste prokleti, dvanajst vragov došlo po vas, ja vas predajem. I došli su šumi i vetri pak je samo dece nestalo. Vezda su se stoprem 'si veselili i popevali i čuli su do bele zorje i tak su popevali glasno, da su se 'si susédi zbudili. Nu nekoji su čuli pak su i vidli, kak su nečisti duhi došli po nje i odnesli su decu. V jutro mam je sused suseda počel pitati, da kaj su imeli čera pri Lackovoj ženi, kaj su tak dugo čuli; pak je tak sused susedu povedal, kaj se je pripetilo z Lackovemi sinmi, i počeli su se plakati za nje. Nu jeden malo dalešni sused, koj nê znal nikaj od toga, došel je baš tam prosit mater, kaj bi mu svoje sine poslala pomoći sena spravljat. Gda je tam došel, videl je da nekak ona pospano gleda. On se je ž njom jeden časek spominal sakakaj a na jem put ju je zapital, da gde su joj sini, da je nakanil bil nju prositi, da bi mu je štela poslati sena spravljat. Ona mu nê štela istinu povedati, neg je rekla: ah moj dragi stric i sused, am su se nekam već odtepli, vam ne znam za nje kud su i kam su odišli, mene vam čisto i prek nikaj ne posluneju niti ne pitaju, ja ne znam nigdar, kaj bom ž njimi počela i dočela; ja vam ne znam za nje i ne morem vam vezda nikaj pomoći niti obećati. Gda je već sused mislil i videl, da ne bu tu nikaj dobil, spričal se je pak je odišel.

Ali gda se je to po celom selu razglasilo, kaj se je snočka pripetilo, išli su ljudi mam tam k toj devici pak su ju pitali, da ona mora povedati, kak se je to pripetilo i jeli to istina ali ne, i more biti je ona semu tomu kriva. Nu ova devica ne štela nikaj povedati, i gda je došel njihov najbolši prijatelj Lacko, on ju je počel špotati, da ona mora povedati, kam su njejna deca prepala, da je on dete vili pak je opet dopela. Onda stoprem je povedla, kam su prepala, da je nje nečisti duh odnesel. Gda je to ov dobri Lacko čul, onda ju je počel stoprem špotati i njoj vu vuha klepati, da zakaj je nje zaklela, pak je i rekel: ja sem sin vili i ufam se vu Boga 'se mogućega, znajučega, videčega i dobroga i milostivoga i vu vile, ja je bom nazad dopelal, ali Bog plati vam. On je mam zval vile, one su došle pak su mu povedle, gde su i kak je more van spelati. Povedle su, da su vu jednom zakletem gradu vu šumi i da vu tom gradu nje čuva sam jeden vrag i dva veliki cucky črni peklenski, ali da se naj nikaj ne boji, da mu oñč vre pomoreju. Dale su mu pušku i meč, nož i jednu jabuku, koju su dobile od gospo-

dina Boga. Za tim su mu dale svêga konja, pred kêm su isti vrugi bežali, i dvostruku dugu sablju i tak su ga opravile, da je bil kak kakov kralj. Onda su poslale jednu vilu ž njim, koja mu je pokazala, gde su i kaj je na-nj pazila: ako tobož ne bi mogel on zvladati te neprijatele, onda bi mu i ona pomogla. Gda su vu tu šumu došli, mam mu je pokazala grad, vu kojem su njegovi prijateli, pa mu je rekla, da naj se kuražno drži i nikaj ne boji, da bo več ona poleg. Gda je dojahal pred vrata, počeli su mam cucki lajati, dadar su pod sobom zemlju trgali, a konj je ž njim štel vu zrak zleteti pak je silom štel iti vut grad. Na jem put je došel van ov vrug kak kakov stražar. Nu ov mladenec mam si je bil obesil jabuku na vrat i visla mu je na zlatnem lancu, a sablju je držal vu ruki, kak da bi išel vu tabor. Kak je stražar van zišel, mam je konj na njega skočil s prvemi nogami, a on ga je sabljom zaklal i glavu odsekel i hitil ju je vu petu kontevmacijo (= kat). Ide on kroz vrata vu nuter, dojde veliki pes na njega i imel je išče lanc na vratu, pak ga je štel zaklati. Nu konj se je rasrdil pak je na njega skočil, ali ga nê 'moril. Ov brže bole zeme pušku i vubil ga je. Onda ide dalje, pak je jako strašni pes drugi došel na njega išče vekši. Na njega skoči rasrdjeni konj i stal mu je z jednom nogom na glavu a z jednom na capu. Lacko zeme brže svoj dugši meč pak ga je baš pogodil vu srce i mam je crkel. Vezda je počel konj mu hrzati i on je išel veselo dalje. Dojde v četrtu hižu, vu njoj ne nikoga, ide dalje vu petu a tam je najde 'se' dvanajst, gde su siromaki sedeli pak su se plakali. Nu gda je vnuter stupil, mam je konj zahrzal, a on im se je poklonil. Oni su se počeli veseliti pak su ga pitali, da kak je došel tam, a on im je rekel: ne bojte se, moja brača, 'se sem potukel, koji goder su vas čuvali, vezda hote z menom dimov. Oni su išli mam pak su popevali si skupa celim putem. Gda su dimov došli, onda su išli susedi glet pak su pitali, kak se je to pripetilo, a deca su 'se povedla. Nu došle su i vile tam pak su počele pripovedati, kak zločeste matere moreju svojoj deci naškoditi i kak ju moreju zakleti, pak da se naj 'se matere toga čuvaju i naj paziju, kaj delaju i govore. Za tim su počele govoriti: nam je gospodin Bog 'se videči, moguči, znajuči, dobri i milostivni dal jakost, da ovega mladenca ž njegovemi prijateli pretvorimo vu zvezde i pošlemo je Bogu v kraljestvo nebesko i budu navék za navéke na nebu, da se budu znali ljudi sečati, kakov je greh materam, gda svoju decu zakunu i kuliku falu Bogu čini on, gdo je odkupi od te nesreče. I došel je svetli oblak i odnesel je 'se' trinajst i mam on isti večer vidlo se je trinajst zvezdi' švetli' na nebu i dali su im ljudi ime lastari i zovu se dendenešni lastari.

* * * * *
 * * * * * l. l je Lacko, koj je nje odkupil iz vraži' ruk.
 * * *

* m. m je mati, koja kleči i ruke gore drži pak se moli, da joj naj grehe oprostiju; ostali su sinovi device.

81. Zemeljski svet.

(Zamladinec.)

Gda je bil dobri i 'se videči Bog, koj 'se, kaj goder hoče, more napraviti: samo reče i mam ona stvar postane, ov svet stvoril, onda je bilo 'se pusto i prazno. Tak je ov svet nekuliko let stal, ali već su bili hanjgeli vu kralstvu nebeskom i vile, koje su bile vuvěk z gospodinom Bogom i z drugemi hanjgelmi, i bili su drugi bogovi menši, ali ovi su morali biti pokorni pravomu Bogu, koj je stvoril nebo i zemlju, i njim je poklem gda i vilam podelil vekšu jakost. Gda je zemlja i nebo tak nekuliko let stalo i gda su vidli oni drugi bogovi i vile, da nê nikaj na zemlji, neg da je 'sa pusta i prazna, onda su ga nagovarjali, da naj stvori nekakvo stvorenje, kaj bude na zemlji. Nu gda su mu tuliko govorili, onda je rekel gospodin Bog, da bo stvoril svet zemeljski, pak je pozval vu svoju dētu 'se boge i vile i hanjgele, pak je nje pital, da kakov svet bi stvoril, bili jaki ali slabi. Njemu su odgovorili: am si ti 'se videči i znajuči i moguči i dobri i naš gospodar, pak ti slobono po svojoj volji stvori svet, mi ti budemo već pomogli i pazili na 'se. Na to im je rekel: vidim, da mi na zmirem govorite, da naj stvorim svet i da ne bo pusta i prazna zemlja, vezda ga pem stvarjat, neg bom i gospodara zemeljskoga stvoril človeka, kaj bude gospodar nad 'sem, a vi budete morali paziti na njega. Človeka bom stvoril na vašu i moju peldu i spodobu, njemu dam slobodu, ali vi pazite na njega, kaj se ne bi pogoršal. Vezda idemo stvarjat. Gda je bil stvoril zemlju i sakojačke zveri na njoj i 'su lepo razdelil, onda je najpoklem i človeka stvoril na svoju peldu i spodobu i gda je bil vre človek živ, onda ga je odpelal vu paradižum pak mu je rekel, da naj tu bo, naj pazi na 'se živine, koje je on stvoril, pak da mu dáje 'se, kajgoder je stvoril i da bo 'se dobil saki den, kuliko mu bo treba. I rivtek je on dobil saki isti den dosta jesti i piti: njemu su nosili hanjgeli i vile piti i jesti i imel je dosta jesti i piti tak dugo, doklem goder je bil dober i pobožen i nê mu bilo treba prek nikaj delati.

82. Prelja i mrtvec.

(Imbriovec.)

Bila je jena dovica pak je imela jenu čer. K nji su hodile druge puce po večeraj prest, da im je krajši čas bil. Ova je saka imela šoca, s kim se spominala, samo ta dovičina čer nikoga. Jeden večer je ona rekla: saka imaš šoca, samo ja nikoga, da bi isti mrtvi došel, ja bi ga zela za šoca. Drugi večer dojde mrtvi, sede si polek nje pak je tak dugo tam bil, dok i šoci ovej drugej puc, a kad su oni odišli, onda je i on odišel. On dojde i drugi i trejti večer, ali je več ove bilo strah. Onda su odišli popa pitat, kaj bi napravili, pop pak je rekel: kad bu on sedel polek nje, naj se ona prigne pak mu naj za gumb priveže preje nit dugo jedno klupku. Onda budu vidli, kam bu peljala ta nit, onda mu zutra naj dojdu povedat. Dobro. Ona napravi tak, kak je pop rekel. Zutra v jutro idu glet, nit je nutri v grob speljana. Odi-deju k popu pak mu poveju, da je nit v grob speljana. Onda im je pop ovak rekel: Vi nju živu v raku denite pak ju zakopajte na jenom križanju ali na grobju ni. Kad ju bute s liže nesli, ne smete ju nesti niti čez vrata niti čez oblok, nek pod oblokom stenu prederite i onud ju odnesite pak onu luknju v steni tak zadelajte, da ne bu nikaj poznati i pobelite stenu, kak je i predi bila, ali to 'se do večera napravite. Ovi napraviju tak. V večer dojde mrtvi, gledi okolo, nigdi je ne vidi. Onda reče: dobro je dobro, vi ste nju skrili, na oblok ju niste odnesli niti na vrata, nek ja zato nju najdem, 'de bu god ona, makar tri pare železnih coklov razderem. S tem odide. A tam gde su nju zakopali, z njenega groba zrasla lepa ruža. Jeden grof se je mimo peljal pak ju je vtrgel, kajti mu je lepo dišala. Dimo ju odnese i v tegl ju posadi. A to je bila ona devojka, a grof nijè znal za to. Grof drugo na večer nije jel nego pečenko, kaj mu je od obeda ostalo. Jeden put on odide na špancir po obedu, dimo dojde, oče večerati, nema kaj. A to je ona z obloka postala divojka pak je pojela pečenko, onda je nazad odišla. Ov grof je inaša sekiral, kam je del pečenko; inaš je rekel: ja ju nisem nikam del. Grof je rekel: gdo bi pak ju kam del z ormarā? ali si dá za vezda mira. Drugi den takaj zgine pečenka, ali grof nikaj ni rekel nego: čekaj, bum več ja znal kam to ide. Trejti den po obedu skrije se v štiblec, leže na postelju pak se ves pokrije, samo si je ostavil luknjicu, kud je mogel k ormaru videti. Dobro je. Na jen put se odpre oblok, dojde van divojka pak hajd k ormaru, zeme pečenko pak je jela. Gda se najela, spravi tanjir pak je štela v oblok nazad iti, ali se grof stane pak ju ne pusti. Onda mu ona veli: samo me tri lete ne prepoveš, budeš ti i ja srečna, nek ako

me prepoveš, zlo za mene, kajti mene mrtvi išče. Grof je obečal, da ne bu prepovedal. Njega su pozavali na gosti, ali on nije štel iti. Nu već trejto leto su mu pisali, da naj dojde na gosti, ako ne dojde, da već nikad se ne budu ž njim spominali. Dobro. Išel je on, ona se je plakala i rekla: ti buš mene prepovedal. On se zaklel, da ne bude. A on mrtvi je hodil nju po sej gostej i sikud iskat. Grof odide. Tam su ga nagovarjali, da se naj ženi, da si tu more prebrati, koju oče. Onda kad su ga već dugo nagovarjali, je rekel: ja se ne bum ženil, ja imam doma svoju. A duh je bil polek, kaj ga nigdo ni videl. Onda se on pokazal i rekel: tak je ona pri tebi; iščem ju već trejto leto, već sem dva para coklev razdrel i na trejtih su mi podplati cusravi, pak ju nisem mogel najti, sad sem komaj zeznal za nju. Ov grof je taki odišel dimo i već je ju našel, gde se plakala i rekla: vidiš, itak si me prepovedal, nek barem zutra hodi z menom v cirkvu, da se spovem. Ov je išel ž njum i kad su s cirkve došli, duh ju je počekal i raznesel na prah i pepel.

83. Bejži vrag, baba ide.

(Varaždin.)

Tak je bil jen put jen človek, koj je imel puno dece, a bil je tak siromašen, da ni imel, za kaj bi si kruha kupil. Vu tom zdvojenju išel je vu šumu i štel se je obesiti. Nato je došel jen gospon a to je bil vrag pa ga pita: kaj bi ti ve najrajši? a človek mu veli: ja bi najrajši jenu vreću penez. A gospon mu veli: ako ti meni daš dušu, 'da vumreš, onda ti ja dam penez. A človek mu veli: a zakaj ti ne bi dal, kajti gda bum vumrl, itak nēm znal, kaj bu z menom. Gospon mu da vreću penez pa veli: za dvajsti let bum došel po dušu. Človek odide dimo pa je bil nekuliko let jako zadovolen, ali zajdne vreme se je jako žalostil, a žena ga zapita: kaj ti je, da si tak žalosten? On ji veli: kak ne bi bil žalosten, da sem vragu dušu obečal, a ve je vre blizu vreme, da bu po dušu došel. A žena mu veli: ti je povedal za on den, 'da bu došel? muž veli: jeje. Žena mu veli: ne boj se nikaj. Da je već on den došel, veli žena mužu: sedi si v sredinu hiže, a ona ide k obloku a v ruki je imela jenu flašu s štoplom. 'Da je zgledala, da vrag ide, veli mu: ti moraš čez ovu flašicu v hižu ziti. Vrag zajde v flašicu, a žena friško flašicu zatekne. 'Da je to muž videl, jako se je razveselil, a žena obesi flašicu z vragom ober peči, v koji se je jako kurilo. 'Da su to ljudi v onem selu zeznali, 'si su bili jako strahu pak su se preselili iz onega sela. Vu ono selo dojde jen soldat, koj ni znal za ovoga vraga pak se baš v ono hižu nastanil, gde su već vsi ludi ponrlil. 'Da je došel v ono

bižu, počme ga vrag zvati, da bi ga van pustil, a soldat se zgleda na vse strani, gdo ga to zove. Onda spazi, gde ober peči v flašici nekakov jopček visi. Soldat je več bil srdit pa počme kleti, a vrag mu veli: ja te zovem, ki sem v flašici zaprt i ako me pustiš vun, buš jako srečen i dobil buš od dveh grofov od sakoga pol blaga i jen grad, kajti idem ja služit k jenomu grofu, a ti me buš od njega stiral, ali 'da bum pri trejtem služil, onda me ne smeš tirati, kajti ako me stiraš, onda si ti moj, ako me ne stiraš, ja sem tvoj. Soldat ga pusti vun, a vrag odide k jenomu grofu služit. Tam je bila velika larma, a grof ni znal, kak bi ga stiral. Onda začuje za soldata, da to on zna včiniti pa ga dá k sebi pozvati. Soldat dojde, a grof mu veli: ako ga buš stiral, dobiš pol mega imanja. 'Da je vrag videl soldata, pobegne, a grof mu dá pol imanja i jen grad. Vrag odide drugomu grofu i tam je tak bilo i od onod ga je stiral i dobil je pol imanja. Vrag odide k trejtomu grofu i 'da su soldata nagovarali, da vruga stira, a soldat reče, da nemre. Ali ipak dojde k onomu grofu i gda ga je vrag zgledal, veli soldatu: ti si ve moj. Soldat mu veli: a Bog me, ne čem ti povedati, kaj sem ti štel, a vrag bi bil jako rad znal pak je prosil soldata, da mu naj pove, a soldat mu veli: bejži, baba ide s flašicom, ne bu nigdar dobro. A vrag se prestraši pa pobegne, a soldat dobi od onoga grofa pol imetka i njegvu čer za ženu. I tak je soldat lepo živel i gostil se i puno dece imel i ja sem pri prvom detetu na krstitkah bil i puno sem vina spil. Zato se dendenešnji još veli: bejži vrag, baba ide.

Črtice

iz ethno- in topografije nekdanjega Norika in Panonije.

Spisal Davorin Trstenjak.

VIII.

Savaria.

☞ To mesto omenja Ptolomaios, pri katerem se nahaja v obliki: *Σαβαρία*, Plinij: „Noricis junguntur lacus Pelso, deserta Boiorum, jam tamen colonia Divi Claudii ¹ Sabaria, et oppidum Scarabantia habitantur“ (Hist. nat. III. 24). Tudi tabula Penting. in Itinerarium Anton. imata obliko: Sabaria. Da se je v listinah in napisih izvirni glasnik *v* mnogo-krat z glasnikom *b* zamenjal, opazil je že učeni Glück (glej Glück, Die

¹ V Savariji je cesar Klaudij l. 48. po Krist. ustanovil rimsko kolonijo.

bei Caesar vorkommend. kelt. Namen, str. 114), in tudi v vulgarni latinščini rabi se mnogokrat *b* za *v*, in mi nahajamo: *bixit* za *vixit* (glej Schuchardt, Der Vocalismus im Vulgärlat., str. 46).

Ptolomajeva oblika: *Σαβαγία* — Savaria je pravilnejša, ker se tudi nahaja na rimskih spomenikih: Imp. Caes. Nervae Trajano Augusto — Augur Sacerdotalis Ex Colonia Claudia SAVARIA (Schoenwiesner, Antiquit., pag. 51).

Tudi v sredovečnih listinah najde se večidel oblika: Savaria.

Dognano je, da je stalo mesto tam, kjer današnji: Steinamanger; ogerski Hrvatje mu pravijo: Subotica, Magjari pa Szombothely; vendar niste ti imeni v nikakošni zvezi s staropanonskim: Savaria, marveč ste nastali, kakor je že učeni kanonik Danko dokazal, po semnjih, ktere v tem mestu vsako soboto imajo. (Danko, Oester. Vierteljahrschrift für kath. Theologie. VIII. Jahrg. pag. 12.)

Nekdaj je bilo troje mest z imenom Savaria, in mi se moramo preje v srednji vek podati, predno se spravimo nad razlago tega imena.

Nemški cesar Ludovik je regensburškemu škofu Erchanfridu poklonil „in comitatu Odolrici“ dvajset dvorov „in loco, qui dicitur Sauarie vadum“, torej v kraju, kjer je bil brod čez reko Savarijo.

Listina ovo okrožje na tanje popisuje: „et inde inter Sprazam et Sauariam in summitatem montis“ (glej Sitzungsber. der kais. Akademie, Band I. str. 158.).

Torej so ti škofu poklonjeni dvori ležali med rekama: „Spraza“ in „Sauaria“. Kje ste ti reki tekli, pové nam salzburska listina: „Sauariam civitatem et peinhaha, sicut Odolricus comes noster et missus de ipsis rebus eas circuevit“ (Juvavia, Anhang, pag. 5.)

Ker je „peinhaha“ današnja reka Pinka, imata se „Sauarie vadum“ in „civitas Sauaria“ v onem okrožju iskati, kjer imate „Spraza“ in Pinka svoj izvir, in to je v dolnji Avstriji v aspangskem (Aspang) okraju, ne daleč od ogerske meje.

Tam je morala tudi izvir imeti reka: Sauaria; in rés še nahajamo dandanašnji tam reko v skaženi nemški obliki: die Zöber, in kraj Zöbarn, Zöbern. Slovenski *s* na početku besed spreminja nemški jezik v *z*, primeri: Zellnitz iz Selnica, tako tudi Zöber iz Savara.

Vrla preiskovatelja sredovečne zgodovine Huber (Einführg. des Christenth. in Süddeutsch. VII. in VIII. Heft. pag. 210—11) in Becker (Topograph. von Niederösterreich. II. Th. str. 692) postavila sta torej z vso pravico: „Sauarie vadum“ in „Sauaria civitas“ ob reko: Zöber. Reka Zöber, ki izvira v aspangskem gozdnem okrožju in sprejema potoke Krummbach, Tiefenbach, Ungerbach, Weissenbach itd.,

ima, dokler po Avstrijskem teče, ime Zöber, na Ogerskem pa nosi ime Güns pri Nemcih in Gyöngyös pri Magjarih.

Ob tej reki je imel nekdanj bavorsko-nemški grof Ratpoto svoja posestva. V listinah iz leta 830. navajajo se njegova posestva: „ad Seviram“. To je isti Ratpoto, ki je bil l. 849. priča, ko je moravski knez Pribina dobil v fevd deželico v Panoniji (Becker, l. c. pag. 692. a—b).

Pri starih Panonih in za Rimljanov pa se je reka, zdaj „Zöber“ imenovana, po celem svojem toku velela: Savaria, in mesto ob tej reki stoječe dobilo je po njej ime Savaria.

Znano je, da je sv. Quirinus, škof sisečki, v Savariji krono mučeništva prejel.

Bollandisti (Acta, mens. Jul. VII., 644) so nam iz rokopisov Mombritia in Suria zapisali poročila o tem mučeništvu, in v 7. poglavju se bere: „tunc inter ceteras, quas pertulit passiones, jussit sancto Dei sacerdoti vel famulo ad collum ligari et in fluvii Sabaris undas demergi“. To se je zgodilo leta 304., torej se je še reka Güns-Gyöngyös takrat velela Sabaris, znamenje, da so jo še le Magjari v Gyöngyös prekrstili, iz kterega se je nemška oblika Güns izobrazila.

Zraven panonsko-rimskega mesta Savaria (Steinamanger, Subotica-Szombothely) in sredovečne „Savaria civitas“ (Zöberburg-Krummbach), imenuje se še v listini kralja Arnulfa iz leta 890. mestice Rapa Sauaria, to je rabska, blizu Rabe stoječa Savaria.

„Rapam Sabariam civitatem et ecclesiam, cum decimis et teloniis, vineis, agris, pratis, pascuis legaliter ad eandem civitatem pertinentibus“ (Sitzungsber. B. 39. I. pag. 158).

Ta „Rapa Sabaria“ je stala na podnožju gore: „mons panonius“, St. Martinsberg, kar je učeni kanonik Danko do jasnega dokazal, kakor tudi, da je veliki svetnik in škof tourski, sv. Martin, v tej Savariji leta 316., ne pa v oni ob reki Güns ležeči, rojen bil (glej njegovo prezanimivo razpravo v gore omenjeni Oesterr. Vierteljahrschr., pag. 1. seq.).

Tudi to mestice, ktero so divji Mongoli leta 1242. razdrli, stalo je ob rečici, ki se je tudi velela Savaria.

Te rečice še omenja Anonymus regis Belae notarius, ki je pisal od 1173—1196. Dotične vrste se glasé: Dux autem Arpad et sui milites sic eundo juxta montem sancti Martini castra metati sunt, et de fonte Sabariae tam ipsi, quam eorum animalia biberunt et montem ascendentes et visa pulchritudine terrae nimis laeti facti sunt, et inde egressi usque ad Rabam et Rabencam (Rabnica, reka) venerunt (Endlicher, Rerum Hungar. monumenta Arpad. pag. 183).

V dolini na podnožju Šentmartinske gore je teklo več virov, jeden teh je nosil ime Savara, in vsi so se vlivali v rečico Pannosa „in valle media est fons, qui vocatur caput (glavni vir) Pannosae, qui cum aliis fontibus facit rivulum sub ecclesia s. Willibaldi, et vocatur Pannosa (Czinar. Monast. I, 26.).

Po mnogih vodnih virih vlažna in močvirna dolina je dobila ime Pannonia, kar se vidi iz listine: „notandum vero est, quod omnes praedictae villae sunt sitae prope pedes sacri montis Pannoniae“.

Da se je ta dolina „Pannonia“ velela, prepričamo se iz ustanovnega pisma kralja Stefana, v katerem se cerkev sv. Martina imenuje „in monte supra Pannoniam sita“ (Fejer, Codex diplomat. Hung. I, 281).

Kralj Koloman je poslance Gottfrieda Bouillonskega sprejel „in loco, qui dicitur Pannonia“ (Danko l. c. pag. 18.). To so same jasne priče, da je ime doline lokalno in da ni nastalo po deželni imenu, pač pa je gora nad dolino dobila poznamenovanje po imenu doline: „mons pannonius, sacer mons Pannoniae“.

Že v svojem članku: Nestorjevi Vlahi (Kres, 1886, str. 51.) bil sem omenil, da rimska oblika Pannonia označuje: panovino, to je vlažno, močvirnato, virnato deželo; na topških imenih močvirnatih krajev, kakor Panovje, Panovec, Pan-eče (plur., zaradi pritikline primeri Rad-eče, Črn-eče itd.), Pan-eš-ki graben (v okolici Lókanica v loški fari pod Zidanim mostom), dokazal sem, da je beseda pana, katero nahajamo v staroind. in cigansčini v pomenu voda, v staroprušč. pannean (accusat.), Moorbruch, bila nekdanj tudi pri starih Slovenih znana, dasiravno je živi slovanski jeziki več ne poznajo.

Zdaj pa se podajmo nad razlago imena Savaria. Brez dvombe so Panoni rekali vodi: Savara; pritiklina ara ima funkcijo mogočnosti, obilnosti, velikosti, primeri pust-ara, moč-ara, koš-ara; torej je tudi v imenu Savara zapopadena kakšnost moči. Snov imena je sav in označuje to, kar sploh tvarine iz te snovi izvedene, na pr. isterskohrvatsk. Sav-in, bos leucophaeus, ein falber Ochs, slovaški: Sav-ko, sivi vol, rusk. sav-ka, anas hyemalis, utka sive, pepelnate barve, tudi poznamenovanje za mlado ovco sivkaste barve; in g. prof. Erjavec mi iz Gorice naznanja: „Savin je po Tolminskem navadno ime sivemu volu. Tolminci sicer govoré: Sabin, ker jim je $v = b$, na pr. bino (vino), bidel (videl).“ — Tudi srbsčina pozna po Vuku verbum: sav-n-uti, dillucescere, hell werden.¹

¹ Po premaknjenju glasnikov je iz sav-nuti srbohrv. sva-nuti, dillucescere; confer: sav iz vas, svota iz vsota. Sav še najdemo v srbskih osebnih imenih; Milosav, Ljubosav, gratia, amore splendeas; prim. nemška imena na: berecht, Erenbercht in druga.

Da je vir Savara v dolini pod Šentmartinsko goro bil jasen in čist, spričuje Anonymus regis Belae notarius rekóč, da so „de fonte Sabariae“ pili Arpadovi vojaki in konji, iz mlake ne pijo radi ne ljudje niti živina. Tudi reka „Savara — Zöber“ je jasna, svetla voda, kakor imajo i drugi potoki v onem kraju poznamenovanja po jasni, svetli barvi, na pr. der Weissenbach, Glasbach, der helle Schwarzenbach.

Tudi reka Labnica, ponemčena v Lafnitz, ki teče v bližini ravno imenovanih rek delajoča mejo med Ogersko in Štajerskim, ima ime po svetli barvi (snov: lab, albus, iz te snovi: labud); zato so jo tedanji nemški kronisti predstavili v Flinzbach, primeri bavarskonemšk. flinseln = flimmern.

Reka Savara — Zöber je na Ogerskem ne samo ime izgubila, nego tudi svojo svetlo barvo, ker sprejema več kalnatih potokov. Njena barva je postala nažolta (subflavus), zato jo imenujejo Magjari Gyöngyös, Nemci pa Güns.

Gyöngyös označuje sicer v današnji magjarščini beperlt, gyöngy Perle, a sprva je beseda gotovo označevala nažolt, subflavus, ker še pri Belostencu nahajamo gyangyav, subflavus, subrufus. Gyangyav se je tako iz magjarščine pritepel v hrvaščino, kakor gyungy, gemma, iz magj. gyöngy.

Druga voda pri Subotici tekoča in danes Perent imenovana veli se v spisih sredovečnih ogerskih kronistov latinski pišočių: vizarány, tudi aqua aurea, goldgelbes Wasser, in tudi ta ima žoltkasto barvo.

Okrožje od mesta Savarije (Steinamanger) do mesta Scarbantia (Oedenburg) ni vlažno; zato se je ta Savarija v razloček od rabske Savarije nekđaj velela: Savaria sicca, „insuper Sabariam siccam, et Pennichaha et Mosnurch Abbatiam“ (Sitzungsber. l. c.), kar našo razlago imen Pannonia, Pannosa potrjuje.

Nad „lacus Pelso“ — Neusiedlerskim jezerom stanovali so, kakor Plinij poroča, keltski Boji, ki so leta 186. pred Kristom bili iz Italije pregnani ter so se prepotovavši Julske planine, reke Savo, Dravo in Muro, bili v onem okrožju naselili. Ti nemirneži so se zapleli v boje s thraškimi Daki, bili premagani in uničeni (okoli 59 pred Krist.), tako da se je pokrajini, v kateri so prebivali, rekalo: deserta Boiorum.

„Sacer tricollis mons Pannoniae,“ kakor stari pisatelji radi Šentmartinsko goro imenujejo, utegnil je starim Panonom biti „caput gentis“; na njem so lahko imeli svetišče v čast solnčnemu bogu postavljeno, ker še zdaj o martinovem po nekterih krajih krese zažigajo. Solnčnega boga so starodavni Panoni posebno častili, in sicer v sliki okrogle deske, ki se je na dolg kol posadila: „Apud Pannonios discus brevis longo ligno appositus pro sole colebatur“, poroča Alexander ab Alexandro in Filip

Brietio piše v svoji knjigi: *Parallela geographiae veteris et novae*, Parisiis 1649, pag. 262.: *Pannonii solem venerabantur, cuius imago discus longiori hastae praefixus.*

Jaz sem že bil v različnih svojih razpravah na to okoliščino opozoril, da na rimskih spomenikih v Noriku in Panoniji nahajamo obilo symbolov solnčnega kulta, kakor leve, sokole, ovne, peteline itd., katerih na rimskih spomenikih v drugih provincijah zastoj iščemo, a oni se v vsem ujemajo s predstavami in idejami bogočastja Slovenov.

Paeoni, o katerih Appian (Illyr. XIV.) piše, da nizdol (*záto*, infra, deorsum) Panonov stanujejo in so illyrski kolonisti, imenovali so po Hesychiju solnčnega boga: *Dyalos* (primeri škipetarsko: *ójel*, solnce); o tem božanstvu ni ne v Noriku ne v Panoniji sluha ne duha, dočim nahajamo spomenike slovenskemu Belbogu postavljene (opomnim na spomenik z napisom: *Belino augusto sacrum*, kateri je bil celó med bogove rimljanske sprejet in se je Apollonu jednačil).

Ako zdaj stroj in oblike noriških in panonskih mest, rek, gorá itd. primerjamo z illyrskimi, ne nahajamo nobene enakosti. Obče priznано je, da se je mnogo illyrskih rodov v pradobi bilo v Italiji naselilo, tako Peuketii, Daunii, Poediculi, Liburni, Siculli, Vardaei, Japygi, Messapii, Calabri, Salentini itd.; zato najdemo enakost imen v mestih. V Dauniji je bilo mesto *Dardanus*, ktero opominja na illyrske *Dardane*, v dolnji Italiji se nahaja *Canae*, v Illyriji: *Canina*, v Brutiju reka *Butrotus*, v Illyriji mesto *Butrotum* itd., — vse te prikazni iščemo zastoj v Noriku in Panoniji. Kakor se thraška mesta rada končujejo na *dava*, na pr.: *Ziridava*, *Arcidava*, *Pelendava*, *Buridava*, *Utidava*, *Karsidava*, tako illyrska na *entum* in *untum*: *Tarentum*, *Truentum*, *Salluntum*, *Liparuntum*; v Noriku in Panoniji pa ni niti jednega mesta s to končnico (*Carnuntum* je keltsko).

Če vse to primerjam in zraven tega ne najdem nobenega izrecnega poročila pri starih klasikih za illyrskost Panonov in Noričanov (poslednje imajo Goos in Fligier za *Lygure*, *Rühle von Lilienstern* za Etruske, *Diefenbach* za illyrsko-keltsko zmes, *Victor Hehn* za „verblasste *Rhaeter*), ne morem priglasovati izjavi g. S. R. v Ljublj. Zvonu VI. 308: „Morebiti bodo sedaj vendar verovali avtoritetam, kakoršne so *Kiepert* (*Lehrb. der alten Geogr.*) in *Mommsen*, ki v najnovejšem svojem zvezku (V.) Rimske zgodovine str. 180 in 182. piše, da so prvi stanovniki Norika in Panonije illyrskega rodu, a pozneje mnogo s Kelti pomešani, ter da so Illyri po vseh zemljah na severni in istočni strani Jadranskega morja in še celó po Ogerski in na desni strani razširjeni bili.“

Ne tajim, da so Noričani in Panoni bili pomešani s Kelti, poslednji tudi ob meji z Illyri, a da bi Noričani in Panoni bili

illyrske narodnosti, o tem me še ni prepričala nobena avtoriteta, tem manje, ker še ni nobena za svoje trdenje spravila dokazov na dan.

IX.

B r e g e t i o .

Prof. dr. Aschbach piše o tem rimskem stanovišču (Sitzungsber. der k. k. Akad. der Wiss. philos.-hist. Classe XX. str. 324): Das im Itinerar Antonini und in der Notit. Dignit. Imper. genannte Bregetio, welches Ammian Marcellin Bregitio, Ptolomaeus aber *Βρεγατιον* schreibt, lag am südlichen Donauufer im Lande der Aravisci.

Mannert, potém najnovejša izdajatelja Antoninovega Itinerara Parthey in Pinder odločili so lego temu rimskemu stanovišču, ob jednom taborišču v današnjem tržiču: O Szöny (Slovenci mu pravijo: Sunja¹) v sredini med Ostrihomom (Gran) in Komornom. V Bregecu je bilo taborišče legije I. s pridevkom: Adjutrix.

Ker smo slišali, da so Aravisci, kakor Tacit poroča, govorili panonski jezik, imamo v imenu tega stanovišča lep ostanek iz jezika starodavnih Panonov.

Stanovišče je stalo na desnem bregu reke Dunaja in je torej po legi dobilo ime Bregec, staroslov. bręgzъ, novoslov. breg, hrv. brig, česki brěh, poljsk. brzeg.

Da so stari Slovenci poznamenovali mesta, trge in sela kraj rek stoječa po rečnem bregu, potrjujejo: Breg, predmestje ptujsko na desnem bregu Drave; Breg, na Bregu, predmestje celjsko na desnem bregu Savinje; Breg, na Bregu, na levem bregu Ljubljaniče, Brežice, mesto na levem bregu Save; dalje Pobrež, vas na desnem bregu Drave itd. Nemci so sploh ta imena preložili v „Rann“.

X.

M u r s a .

Med znamenitimi mesti dolenje Panonije cvelo je za rimskih cesarjev tudi mesto: Mursa. Claudius Ptolom., ki je v sredini drugega stoletja po Kristu živel, imenuje to mesto: *Μουσια κορώνια*, kar je gotovo kriv prepis, ker na rimskih spomenikih in v Antoninovem Itineraru piše se mesto: MURSA, in Aurel. Victor. in epit. hist. Aug. imenuje ga: Mursia. Tabula Peutinger. ima obliko: Mursa, in pridevek: major.

¹ Magj. O Szöny je prevod slov. Stara Sunja; ime je nastalo po nasipu, po sutini, ker še dandanašnji je tukaj obilo zidovja nasutega.

Dognano je, da je Mursa stala tam, kjer današnji Osek. Na levem bregu Drave je stala Mursa minor, pri današnjem Laškem selu (Laskafalu); Ptolomaj imenuje Mursa minor — *Μουρσελλα*. Obširno piše o tem mestu Katančič v svoji dissert. de columna miliar., pag. 10—17.; on tudi navaja rimski spomenik z napisom: „Publius Aelius Publii filius Sergia Magnus domo MURSA ex Panonia inferiore,“ kateri spričuje, da se je mesto zvalo: Mursa. Steph. Byzantinus (proti koncu petega stoletja) imenuje Murso: *πόλις Παιονίας, χτίσμα Ἀδριανοῦ*; vendar se nima to poročilo tako razumeti, kakor da bi bil cesar Hadrijan dal mesto postaviti; gotovo je že preje stalo, in on ga je le utrdil in mu dal naslov kolonije.

Zgodovino mesta pisati ni moja naloga; samo dokazati mi je, da je ime mesta slovensko in pomenja v mužnatem okrožju stoječe mesto. Med staropanonskima mestoma: Mursa in Cibala (Vinkovce) bile so v stari dobi prostorne močvirne¹; ime mesta Cibala je takisto nastalo, kakor ime mesta Segeste, ker se je svet cibal, ako si prek njega stopal. Cibala označuje isto, kar krajna imena v mahovju stoječih sel: Zibika, Zibote, Ligojna, Tresetina itd. Beseda cibati, agitare, schaukeln, je znana v hrvaščini. Prst takega mahovitega sveta je murgasta, bolg. murgav, črnkast, malorusk. murhyj, schwarzungrau, rusk. murugij, dunkelbraun, belorusk. murza, zamaratka, schmutzig, kothig, litov. murza, schmutzig², kothig.

Ko so se bili Sloveni iz severa v petem stoletju naselili v mali Skythiji in posedli imenitno mesto Noviodunum (današnji Isaktschi), prekrstili so ime muže, ki se je pri Grkih velela: Halmyris, v srednjem veku: *Ὠζολίμνη*, danes: Ramsin, v Murza, o čemer se prepričamo iz Jornanda, kateri piše: Sclavini a civitate Novietunense et lacu, qui appellatur Mursianus, usque ad Danastrum — commorantur.

Obširno in prepričevalno o Jornandovi: „civitas Novietunense“ in „lacus Mursianus“ pisal je neumrljivi Šafafik v svoji knjigi: Ueber die Abkunft der Slawen, str. 115—125. Tudi rimsko postajo z imenom: Mursella³ imenuje nam Antoninov Itinerar. Stala je na cesti iz Sabarije v Bregetio; in „Saalbuch“ samostana Göttweiga imenuje med čistoslovenskimi imeni, kakor so: Motzlish — Močeliše, Fladniz — Blatnice, Gradniz — Gradnice, Globniz — Globnice itd., tudi Murselndorf (Fontes rer. austr. VIII. zvez. str. 176 sl.), torej ne samo v dolnji, nego tudi v gorenji Panoniji nahajamo krajna imena iz debła: murza. Gore sem omenil mesta: Cibala. Tabul. Peuting. ima: Cibalis (loc.), torej nom. Cibalae = Cibale. Blagi Kurelac piše:

¹ O teh močvirnah: *Ὠλλκασις ἔλεος* bom govoril pozneje.

² Iz debła: murg, rusk. za-murz-a, za-murz-ana, za-murz-ak-atsja, zagrzajzuitsja, sich kothig machen, beschmutzen.

³ Starinoslovci postavljajo to postajo v današnji Gyarmath.

Cebati i cibati Stuliću je čto i culjati; cibaljka, culjka, cunae, cibak, mačka i pĕtao, koji sebe culjaju, ljuljaju, ziblju, primeri slov. cib-ka, Huhn (Kurelac, Imena domačih životin, str. 55). Ime Murza se ujema z imeni: Črnc, pri štajerskih Slovencih poznamenovanja za mužnate travnike.

XI.

Lacus Pelso.

Za prazgodovino Slovanov prezaslužni Šafařík je bil prvi, ki je to ime za slovensko spoznal. On piše (Ueber die Abkunft der Slawen, str. 172): „Pelso, (See in Pannonien, 79) Plin., bei dem die Copisten oder Philologen Peiso eingeschwärzt, weil im Mittelalter *l* und *i* gleich geschrieben wurden.“ Da se je jezero rés velelo Pelso, a ne Peiso, prepričamo se iz Aurelija Victora (de Caesaribus cap. 40).

On omenja državnega pomočnika Diokletijanovega (284 — 305) z imenom: Galeria, ki je bil predstojnik illyrskim provincijam z naslovom Caesar in je jezero Pelso dal osušiti izvodivši vodo v reko Dunaj — „cum agrum satis Reipublicae commodantem, caesis immanibus silvis atque emisso in Danubium Pelsone apud Pannonios fecisset“. Jordanis (552) imenuje to jezero: „Pelsodis lacus“, ravenski geograf (okoli 886): „Pelsois“, Anonymus Salisburgensis: Pelissa, in v listini iz dobe salzburskega višjega škofa Adalwina imenuje se cerkev sv. Janeza Ev. „in Quartinaha“ ob Blatenskem jezeru: „juxta Bili-saseo“ (glej Bernh. Pez, Thesaur. Anecd. I., 5. 217. 237). Oblike: „Pelso“ ne potrjujejo torej samo rimski, marveč tudi sredovečni pisatelji; ne zapopadem torej, kako je mogel največji slovanski jezikoslovec, razlagajoč besedo pleso, dvomiti: „pleso, — magy. pejso, das ehedem pelso — pleso gelautet haben soll“.

Šafařík je pleso stavil h gršk. πηλός, lat. palus, holland. poel, island. pollur, Morast, Schlamm, vendar krivo; pelso, pleso iščem v sansk. koreniki: pṛç, ktera se tudi v pomenih: inspergere, irrigare, nahaja; glasnik ç je korenichen, to potrjujejo oblike v litovščini in latvinščini, v katerih je staroindijski ç (palat. k.) = k, v slovanščini pa s; zato nahajamo v omenjenih jezikih: litov. pelke, palus, solum uliginosum, Sumpf, Moor, staroprusk.: pelky, palus, latv. pelkje, palus, in vrlí Matzenauer (Filolog. Listy XIII., 164) je dobro opazil: Dle toho bi tedý pleso bylo pĕsmyknutim hlasek z pelso vyvinulo, a s bi bylo zastupcem staršeho k.¹

¹ Fligier (Beiträge zur Ethnograph. Kleinasien str. 16) trdi, da pleso ni slovanska beseda. On piše: „Pleso stellt Schafařík mit dem slawischen pleso statt jezero „See“ zusammen. Pleso muss ein Fremdwort sein, das die Slawen von den

Matzenauer navaja pleso v češč. s pomenom 1. tiefe Stelle in einem Flusse oder See, 2. See, slovašk. pleso, lacus, vortex, poljsk. plosó, gļēbia v potoku, malorusk. pleso, hluboka supokajna voda na riči.

Krajnih imen jezer in rek, dalje mest ob jezerih in močvirnah ležečih nahajamo dovolj v Čehih in Rusih, tudi v zemlji, na kateri so nekdaj Slovenci prebivali; jaz tukaj mimogredé le nekterih omenjam:

1. Pöls, poldrugo uro od Judenburga v rodovitni dolini imenovani: Pölsthal ob reki Pölsen. Štajerski historik Johann B. v. Winklern piše (Steierm. Zeitschrift, Neue Folge, II. Heft, str. 140): „Vermög uralter Tradition war anfangs im Pölsenthal ein See, welcher vor mehreren Jahrhunderten bei einer Enge, wo dormalen die Curatiekirche Allerheiligen steht, ausgebrochen und eine fruchtbare Ebene hinterlassen hat. Mittlerweile wurde diese Ebene ziemlich bewohnt, und zu Pöls ein Markt angelegt.“ Na grobju še stoji cerkev, katero je, kakor se bere v knjigi: Salzburg. Nachrichten I, 355, II, 95, 114, posvetil leta 623. sv. Rupert. Cesar Ludwig je pismom dne 20. novembra 861. in cesar Arnulf pismom dne 20. novembra 890 to cerkev, ktera se v listini imenuje: „Pelissa“, salzburškemu višjemu škofu daroval.

Reka Pelsa izvira iz čerminkih Tur (Rothenmanner Tauern) in se pod Judenburgom izliva v Muro. Tudi ob Soči je jezero Pleso, dalje na Koroškem: Pleso, kar so Nemei preložili v Teuchen.

Ker Plinij (Hist. nat. IV. 27) piše: „Noricis junguntur lacus Pelso“ itd., mislil je na današnji: Neusiedler See, ker to jezero leži blizu meje starega Norika.

Ime Pelso je služilo tudi nemškima iztražiteljema stare zgodovine Rosenu in Cunotu (glej moj spis: Werliand de Graz) za neovrgljiv dokaz, da so v Panoniji že v pradobi bili Slovenci naseljeni.

südlichen Nachbarn entlehnt haben. Ples heisst ein Fluss in Illyrien, und ist abzuleiten von dem albanesischen Worte *πλῆσσα*, Ritze, Spalte.“ Kako bi si bili to besedo mogli Rusi, Čehi, Poljaki in Slovenci od starodavnih Illyrov izposoditi, ker Fligier sam ne dá veljati, da bi bili Slovani kdaj v pradobi takraj Karpatov stanovali, sedežev Illyrov pa Fligier ne razprostira čez Karpate. Albanska *πλῆσσα* tudi ni izvirno albanska, marveč slovanska; slov. pras-k-ati in plas-k-ati, ritzen, spalten, plasa, plas-ka, Schrick, Schlitz, Ritze, odtod imena: Plas-k-an, Plasnik. Sem spada srb. plasa, frustum. Na Pohorju več krajev: Plase, povsod razpokline. Iz korenike: plas, srb. plesmo, asser, deska, litov. plesz-ti, scindere, findere, dilacerare, latv. ples-t, scindere. Ker je litovsk. *sz* v albansč. = *k*, bi v albansč. morali najti: *πλῆσσα*, ne pa *πλῆσσα*.

XII.

„Πρὸς τοῖς Οὐλκαιοῖς Ἑλεσι.“

Cassius Dio (55, 32.) pripoveduje, da sta oba panonska vojvoda Bata, ko je Germanik v Panonijo iz Mysije prišel in si od vseh strani nabiral pomoči, čakala ga ter ga nenadoma napadla v njegovem taboru pri Volčjih mužah — *πρὸς τοῖς Οὐλκαιοῖς Ἑλεσι*. One Germanikove vojake, ki so izven tabora bili, stírala sta nazaj v tabor, vendar z napadom nista bila srečna, ker ju je Germanik zapodil nazaj.

Kje so bile te Volčje muže, v katerih sta se panonska vojvoda brnila in blizu katerih je imel rimski vojskovodja Germanik svoj tabor? To izvemo iz spisov škofa Eunodija (511—521), da na onem mestu, kjer so pozneje stanovali germanski Gepidi, in to je bilo ob reki Vuka. Eunodius piše: *Ulca est tutella Gepidarum, quae vice aggerum munit audaces et in jugorum morem latus provinciae quibusdam muris complectitur, nullo ariete frustrandis.* (Eunodii Panegyric. ed. Migne, pag. 173.)

V tem mužnatem svetu, ki je bil poln jezov in nasipov, brvij in mostičev, imel je panonski Bato svoje nepremagljivo branišče, in menda zaradi teh z brvmi¹ obkladanih zgradb dobili so stanovniki ime *Brevci*.

Že Jordanis je o Slovenih opazil: „*paludes silvasque pro civitatibus habent*“, kar je bilo obično pri severnih Slovenih in vidimo tudi pri Panonih. Te zgradbe so še stale za Rimljanov in na Peutingerjevi deski najdejo se zaznamenovane: *Ad Labores pontis Ulcae*, Antoninov Itinerar pa to rimsko stanovišče sploh imenuje: *Mutatio Ulca amne*. Ne samo starejši arheologi, tudi novejši iščejo „*οὐλκαιοῖς Ἑλεσι*“ v réčnem okrožju Vuke. Tako piše Robert Rössler: „*Zwischen Mursa und Cibala gab es einen Bereich ausgedehnter Sümpfe, welche im zweiten Jahrhundert nach Christo Volkaea hélē Sümpfe² des Volka (Wolfs) Flusses genannt wurden*“ (Sitzungsberichte der k. k. Akademie LXXIII. pag. 88), in znani izražitelj na polju stare geografije Tomaschek reče: „*Mutatio Ulca amne. Auf dem Wege von Esseg (Mursa) nach Vinkovce (Cibalis) passirt der Wanderer in einer äusserst sumpfigen Gegend den Wolfsfluss Vuka. Der Anonymus Belae notarius zu Ende des XIII. Jahrhunderts nennt hier (cap. XLIII.) ein*

¹ Slov. brv, brev, brvno in bruno, trabs, Balken, česk. břev-no, rusk. bervno in brevno, starosl. brъvъno, ponticulus. Vendar primeri tudi ime Brajci, kakor Hrvatom okoli Ozlja in Ribnika pravijo, ktere so utegnili kot ostanke starih Breveev najti.

² V teh močvirnah je Rössler tudi mislil najti: *lacum Mursianum*, češ da je ime mesta Mursa nastalo po močvirni. Slednje je resnično, a prvo ne, ker „*lacus Mursianus*“ je bil v mali Skythiji, ali ta ni ležala v Panoniji.

castrum: Ulcon, ein Comitatus de Wolkou begegnet uns in einer Urkunde vom Jahre 1280. Auch das Registr. de Varad nennt eine villa Ulchoi, Velchea, und das Castrum Wolkou, Wulckow, Walkow begegnet uns in zahlreichen Urkunden.“ (Oesterreich. Gymnasialzeitschrift 1867.)

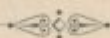
Rössler in Tomaschek spoznata torej, da ime reke Vuka pomenja „Wolfsfluss“. Pa jeli so imena: *ὠλλκαίους ἕλει* — Ulca fluvius, castrum Wolkou — Wulckow (današnji Vukovar), Walkow, različna od današnjega imena: Vuka — Vukovar? Nikakor! Grk Cassius Dio, Eunodius, Anonymus Belae notarius in poznejši magjarski kronisti niso tudi staroslovenske besede: *vlъkъ*, česk. *vlk*, poljsk. *wilk*, slov. *volk* (pisano se tudi najde: *valk*), srb. *vuk*, drugače mogli pisati, kakor v gore navedenih oblikah. Te muže so bila volčja gnezda in so dobila ime po volkovih. Brevci so bili med panonskimi rodiki najhrabrejši. Ko so Rimljani Panonijo podjarmili, dali so Brevci več kohort vojakov, in jedna kohorta Brevcev je bila ob Renu v posadki, kar spričuje rimski napis: SASAIVS LICAI filius miles ex cohorte VIII. BREVCORVM. (Gruter, pag. 490. n. 2.)¹ V panonskih imenih najdemo končnico slov.: *aj* — Sasaj in Likaj, primeri: Belaj, Rataj, Radaj, starorusk. Dorožaj, Domaj, Počaj, Dokučaj itd. in krajna imena: Sas-ka in Lik-ava na Slovaškem. V Cod. Polon. iz leta 1233. najde se poljsko ime: Sasinus. Imen: Lik, Likovič, Likar pa še imamo dovolj po Slovenskem.

Na Antoninovem Itineraru se prva rimska postaja na cesti iz Murse v Savarijo imenuje: Antianis, to je v Antjanih. V teh mužah² je obilo rac, zato ime po racah, staroslov.: *ąty*, v starorusk. spomenikih: *utja*, *Ente*, primeri krajno ime: Utvin pri Temešvaru, in mnogo drugih, Utovo, Utin po Ruskem. Opaženja vredno je, da mnogo panonsko-rimskih stanovišč ima patronymične oblike, na primer: Sopianis, Silacenis, Bassianis, Novicianis, Stravianis itd., to je: V Sopjanih, Silačanih (menda po glavarju zadruga, rusk. Silač, mogotnik), Basjanih, Novičanih, Stravjanih. Katančič (Mill. Eszek. pag. 78) postavlja stanovišče: „Antianis“ v današnji Baranjgrad; torej so severni Slovani, ko so se v po Gothih in drugih germanskih narodih ter

¹ Sasaius = Sasaj zna se razlagati iz slov. *sasъ*, *sas-im*, *sedo*, *sopio*, *tranquillo*, *tažim*, *pomirujem*, *sasim se*, *respiro*, *quiesco*, *vsasen*, *sedatus*, *pacatus* (Belostenec, str. 496); Miklošič (Etymol. Wörterb. pag. 288) navaja nasprotni pomen: *sas-sasiti*, *entsetzen*, *erschrecken*. Menda je Sasaj bilo panonsko ime polatinjenega Sedatus augustus, kteremu božanstvu na čast se najmeta dva spomenika (jeden v Leskovcu na Kranjskem) postavljena po panonskih Brevcih. Podoba in razlago o bistvu tega božanstva objavil sem v Novicah.

² Eunodius pripoveda, da so Gepidi v teh mužah imeli hud boj, ker „*mersa coeno haesere vestigia*“.

po Hunih in Avarih opustošeni Panoniji, pradomovini svojih prednikov, bili zopet naselili, tudi po objektu, kakoršnega jim je narava predstavila, po barah, mužah dajali kraju poznamenovanje.

Deževniki (Lumbricidae).

Spisal *H. Schreiner.*

Ódkar je stopilo prirodopisje v kolo znanostij, bavi se neprestano in sto izsledovateljskih očij, da ne štejem brezkončnega števila nestrokovnjaških prijateljev prirode, s čitanjem v neizmerni knjigi prirode; dan za dnevom odkrivajo se nove zanimive strani v tej prečudni knjigi, in vendar še ne poznamo do cela niti onih predmetov ne, ki nas stopimice obdajajo. V prirodninah, mimo kojih vsak dan hodimo, ne da bi se nam naše pazljivosti vredne zdele, zasleduje opazujoče oko izsledovateljevo prevažne člene v prirodni celoti ter oznanja strmečemu svetu veliko nalogo, ki jo izpolnjujejo včasih celó neznatna in prezirana bitja v velikem prirodnem gospodarstvu. Sleherno takšno odkritje pa nas mora uveriti, da ni v prirodi nobeno bitje malovažno ter da je vsako tesno zvezan člen verige, koje vsost imenujemo prirodo. Na takošne misli napotila so me proučavanja Darwinova, najglasovitejšega prirodoznanca sedanjega in preteklih vekov, o deževnikih (*The formation of vegetable mould through the action of worms*, London 1881; prirejanje črne prsti dejstvomanjem črvov), delo, ki je pridobilo zaničevanim deževnikom splošno zanimanje.

Deževniki spadajo v skupino podzemeljskih, redkoščetinastih kolobarnikov (*Annelides oligochaetae terricolae*), kojih život sestavljen od obročkov je oborožen z redkimi ščetinami. Naš znani, navadni deževnik (*Lumbricus terrecola*) nosi na vsakem od 100—200 obročkov štiri pare ščetinic, delajočih po životu štiri povzdolžne nize, s kterimi se upira v zemeljskih luknjah tako trdno, da se mu pretrga život, predno potegneš črva iz luknje za iz iste moleči konec, čeprav so tako majhne, da jih jedva s povekšalnim steklom ugledaš.

Od notranje organizacije zanima nas tukaj le to, da imajo deževniki ob koncu požiralnika gušo s silno močnimi mišicami; isto tako močne so želodčeve mišice. Vznoraj je guša zastrta s hitinasto kožico ter ima vselej v sebi majhnih kamenčkov; čini se, kakor da imajo deževniki to upravo namesto čeljusti in ozobja, ki jim povsem manjkajo, da zdrobijo z njimi tvarine idoče skozi očrevje.

Mimo našega podzemeljskega črva razlikujejo črvoznanci sedmero drugih v srednji in severni Evropi domačih, v vnanjosti našemu jako

podobnih deževnikov; nekoliko večje število jih je razširjeno po vsem svetu. To veliko razširjenost imamo osobito naglašati, ker se nam zdi za urazumljenje sledečega posebne važnosti. Deževniki se nahajajo ne samo na kopnem, temveč tudi na osamljenih otokih, kakor v Islandiji in Novi Kaledoniji, na otoku sv. Helene in po drugod. Težko je povedati, kako so tja prišli. V velikosti nadkriljujejo včasih inozemci precej našega znanca; dočim poslednji redkoma 30—35 *cm* doseza, našli so v vzhodni Indiji 60 *cm* dolge in 1,5 *cm* debele deževnike. Te stvari pa niso samo silno razširjene po svetu, temveč tudi njih število je — tudi to se nam zdi posebič poudarjati — mnogo večje, nego bi kdo mislil, ako ni posebno na to stran opazoval. Izvestno bode vsakega iznenadilo, če sliši, da je našel Darwin na jednom hektarju nič manj kakor 133.000 takih črvov. Take številke moramo imeti v mislih, ako hočemo naslednje razumeti.

Običajno živé deževniki v nekoliko vlažni zemlji, kjer se morejo v globino zarivati; po suhih goljavah in po pečinah, pokritih s slabo prsteno plastjo, jih ni. Kedar se po letu zemlja posuša ali po zimi zmrzuje, zarivajo se globlje navzdol, nego li v spomladi in na jesen, ki sta prava časa njihovemu delovanju. Kot pravi ponočnjaki opravljajo svoje delo po noči; tedaj prihajajo osobito o deževnem vremenu mnogobrojno iz svojih lukenj; deloma obtičijo z zadkom v luknji, samo okoli preiskujóč, deloma potujejo daleč okrog. V slednjem slučaju pa se ne vračajo v svoj stari dom, temveč se zarijajo kjer si bodi v zemljo. Ondi leže zjutraj prav blizu odprtine, s trohnečim listjem in s kamenčki zadelane. Ta navada jim je silno pogubna, kajti kosi in drozgi jih zasledujejo ondi ter jih vsak dan po tisoč uničijo. K njihovim mnogobrojnim sovražnikom spadajo krt, jež, ujede, močvirne ptice in plovke, močarad, hrošči itd., ki si takisto neštete črve za kosilo privoščijo; ako je pa itak število deževnikov toliko, kako silno se pač morajo ploditi!

Da bi spoznal zmožnosti čutil pri deževnikih, redil je že večkrat omenjeni izsledovatelj črve v loncih za cvetlice. Zanimivi rezultati teh poskusov so na kratko ti-le: Čeprav deževniki nimajo očij, itak niso gledé svetlobe neobčutljivi, ampak sprednji konec njihovega života doznava izvestno svetlobne dojme, samo da isti dalje časa ná-nj dejstvujejo. Sicer jih ni rudeča ali temno-modra svetloba iz svetilke s steklenimi ploščami teh boj nič zmotila; tudi luč od sveče ni običajno imela nikaškega uspeha. Ako se je pa spustila luč skozi zbiralno lečo na sprednji konec črvu, umaknila se je žival navadno h kratu v svojo luknjo: „kakor kunec smuknilo je v svoje duplo“. Ako pa je bil črv pri delu, če je na pr. kak list vlačil v svojo luknjo, ali če je bil baš pri kosilu, tedaj ni zapazil niti prav močne razsvetljave. Deževnik se more torej zamisliti v kako reč, da se za ta čas vse drugo njegovi pazljivosti umakne.

Sluha nimajo deževniki; najkrepkejših glasov niso doznavali, ne naj-

višjih ne najglobjih; tem občutljivejši pa je njih otip. Samo da se sapa zgane, takoj so vzdraženi. Posebno občutljivi so, kakor je podoba, za trdne reči. V loncu za cvetlice, postavljenem na glasovir, umaknili so se takoj črvi, ako se je udaril jeden glas na instrument. Tudi duha in okusa jim menda ne manjka popolnoma; dokazano je vsaj, da poiščejo in najdejo njim posebno ugajajoče živeže, če so tudi nekoliko pod zemljo skriti. Pa močno vonjavih rečij včasih itak ne doznajajo, na pr. tobačnega soka, „mille - fleurs - parfuma“ in dr. niso zavonjali. Ako tudi niso izbirljivi v jedih, pa imajo vendar neke reči najrajši, kojim dajajo prednost pred vsemi drugimi, če so jim dane na voljo. Največja slast so jim čebulje lupine in perje od mrkvice; za pelinček, materno dušico in kaduljo prav nič ne marajo.

Nemara se bode komu smešno zdelo, če govorimo pri tako nizko organizovani živali, kakoršna je deževnik, o duševnih zmožnostih. A prirodoznanca ne smejo stari predsodki motiti, ampak z odprtimi očmi mora opazovati dejanja ter iz njih z ostro logiko izvajati svoje zaključke. Resnica je, da luknje deževnikov niso brez vsake umetelnosti; njihove cevi so potaracane z drobno prstjo in z malimi kamenčki, a odprtine so zadelane z listjem. Da zamašajo luknje samo zato, da bi ne prišla mraz in deževnica vá-nje, dokazuje se s tem, da te previdnosti ne izpolnjujejo tako skrbno, ako se postavijo v loncu, z zemljo napolnjenem, v toplo sobo. Ne bomo se motili, ako stavimo izdelavanje lukenj na račun prirodnega nagona, kterega opredeljuje prirodoznanstvo kot navado, podedovano skozi mnogo mnogo pokolenj. Ako pa spravimo črva v položenje, v kterem niso njegovi dedi in pradedi nikoli bili, ter vidimo, da isti novim okolnostim in smotru primerno ravná, tedaj ne moremo govoriti o podedovani navadi, ampak to je razumnost ali inteligenca. Poglejmo si, kako deževnik svoje luknje zapira! Ako bi hotel človek malo luknjo zamašiti, vzel bi, to bi ga učil razum, kako majhno telesce ter bi ga utaknil, z rtastim koncem od spredi, v odprtino. In črv? Darwin in njegov sin Francis sta opazovala, da le-tá nič drugače ne dela. Deževnik prime z usti na pol strohnel list za vrh in ga vleče za seboj umikajoč se v luknjo. Izmed 227 listov, ktere je Darwin na različnih mestih v svojem vrtu iz črvjih lukenj potegnil, bilo jih je 181, tedaj 80% z rtastim koncem od spredi v luknje utaknenih. Toliko listov ni prišlo slučajno v to, okoliščinam najprimernejšo lego. Drugikrat raztrosil je isti izsledovatelj navlašč 303 jednakokrakih, papirnatih trioglecev po vrtu. Pozneje je našel, da so spravili deževniki 62% onih trioglecev na isti način v svoje luknje. Osupnilo je tudi to, da so prijemali deževniki borove igle, ki so na podstavi po dvoje vzrastene, vselej ob spodnjem koncu; s svojim otipom našli so vselej takoj pravi konec, ob kterem jim je bilo jedino mogoče spraviti iglo v luknjo.

Kakor so tudi omenjeni pojavi zanimivi, itak niso bili ti, ki so obrnili pozornost Darwinovo in potém vseh prijateljev prirode na deževnike, ampak bil je to način, kako se ti črvi redé, in osobito z reditvijo zvezani uplivi deževnikov na neke velikanske spremembe v skorji naše zemlje. Ta dejanstva so tako iznenadejna, da je bilo treba dolgoletnih, prenatankih in prevestnih opazovanj tako večšega in izkušenega izsledovatelja, kakoršen je Darwin, da so se ista konstatovala ter z znanstveno strogostjo dokazala. Uspehi napominanih izsledovanj pa ne trdijo nič manj, nego da so bili deževniki prvi oratarji porahljavajoči rastlinam zemljo dolgo prej, nego se je urival lemez v plodovito prst, in tega svojega koristnega delovanja niso še tudi danes opustili malo čislani kmetovalčevi pomagači! In pa še celó to trdi Darwin, da neznatni črvi niso, da bi se kar prezirali kot geološki sočinitelji v preobrazovanju obliča zemeljske površine. Tako so nam deževniki postali nov dokaz za to, da priroda dosega svoje najveličnejše rezultate s skromnimi, toda nepremerljive dobe delujočimi silami, dočim ostajajo učini velikanskih prirodnih prevratov omejeni na majhne okolice.

Kako se redijo tedaj deževniki? Povedali smo že, da niso baš izbirljivi gledé hrane: čebulje lupine, kapusovo perje, sirovo meso, toščá in mnoge druge reči so jim bolj ali manj priljubljene. Toda trde reči se itak ne dadó kar tako pohrustati; takih je treba nekoliko pripravljati za prebavo. To se zgodi tako, da je črv pomoči in v zemljo zakoplje. Ako vidiš za rana po dvorišču ali po vrtu iz zemlje moleče slamnate bilke, listje, koščekce papirja itd., kakor da so jih otroci zasadili, tedaj smeš za gotovo misliti, da je to delo dežnikovo. No Darwin je našel, kar je trdil že prej Léon Frédéricq, da je vlaga, s katero se te reči pomočijo, podobna izločilu trebušne slinovke višjih živalij. Rečeno izločilo reaguje lužninski, daje listom temno-rujavo barvo in kar je tu najvažnejše — isto topi skrob. Po tem, kar smo povedali, imamo tedaj tukaj nekako prebavo izven želodca, s katero se prava prebava, ki se godi potém v želodcu, olajšuje. Sicer pa tudi prsti, polne organskih snovij, ne zaničuje deževnik; iz nje si usvaja, to se vé, samo organske primesi, neprebavno zemljo pa oddaje zopet z iztrebki okoli izhodov svojih lukenj. Vsakdo je že izvestno videl majhne prstene klobasice po tratah, vrtilih itd., koje je črv na svetlo spravil. Često sestojé klobasice zgoli iz glin, ilovice ali iz apnenke, katero je izvestno pogoltnil črv, samo da se prerije skozi zemljo. Teža zemlje, ki jo spravi na takšen način jeden črv v jednom dnevu na svetlo, ni baš velika; ista znaša samo 8 granov. Če pa v poštev vzamemo veliko število črvov, o katerem smo zgoraj govorili in katero običajno prenizko cenimo, in če pomislimo dalje, da večji deževniki razmerno več opravijo, tedaj nam mora biti zanaprej jasno, da znaša kolikost zemlje, ki vsako leto skozi črevesa

črvov potuje, precejšnje teže. Darwin je izračunil to težo na neki določen slučaj in je dobil za jeden „acre“ (blizu 40·5 ha) 184 g prsti! Debelina zemeljske plasti, ki jo črvi v 10 letih na površje nanosijo, znaša 2·1—5·6 cm. In ta zemlja izvira iz globine, v katero segajo redko rastlinske korenine (običajno segajo deževnikove luknje okoli 2 m globoko); zemlja je tedaj čista, deviška zemlja, iz katere še niso izpile rastline prevažnih redil. Pozabiti ne smemo, da je črvji želodec žvekalnik s krepkimi mišicami obdarjen; z njegovim krepkim gibanjem in s pomočjo pogoltnenih kamenčkov, delujočih nalik mlinskim kamenom, zdrobi se ne samo hrana, ampak tudi kamenčki sami se zbrusijo najprej ob oglih in robovih in na konec se popolnoma raztró. Črvja zemlja je vsled tega čisto na drobno zmleta in v njej sodržana rastlinska živila so tedaj jako lahko pristopna. Že iz povedanega je jasno, da so deževniki za vegetacijo od prevažne pomembe, povečajoč rodovitost zemlje. Darwin misli, da je vsa prst, pokrivajoča kakor skorja trdno pečevje, prepotovala večkrat črvja črevesa. Pa to še ni vse. S perjem, listjem in drugimi od črvov v zemljo zakopanimi rečmi pobogati se ista z organsko tvarino; neprestano rovanje črvov, kojih luknje se često zopet zasujajo, zrahljava zemljo in dobavlja vzduhu, ogljikovi in črnični kislini vseskozi novih prijemališč, rekše, delovanjem deževnikov pospešuje se kemijska presnova v zemlji sodržanih kamnih odlomkov, ki se na tak način za rastlinsko reditev odklepajo. Pa je še podoba, da spuščajo deževniki v zemljo črnično kislino, kajti našli so jo v njihovem črevu in njih iztrebki imajo amonijak v sebi. Tako delajo deževniki črno prst, ki bi se imela tedaj uprav živalski produkt imenovati. V tem oziru je ukovit poskus, ki ga je pl. Hensen izvedel. Isti je posadil v kotliček od 18“ v premeru dva deževnika; na površini s peskom napolnjene posode potrosil je odpadlo listje. Kmalu so bili listi zakopani in za kakih šest tednov bila je vsa površna 1 cm debela plast spremenjena v črnico, s tem da je bila prepotovala črvja črevesa.

Deževniki pripravljajo izvrstno tedaj zemljo za rastlinsko rast: „isti vse dobro zmešajo, kakor vrtnar, ki skrbi za dobro zemljo svojim odličnejšim rastlinam. Takšna zemlja je prav ugodna, da vzdržuje vlago in vsrkava vse raztopne tvari.“

Če se že smem sedaj nadejati, da ne bode gledal častiti čitatelj brez globjih mislij v blatu zvijajočega se črva, itak še nismo spoznali vsega, kar isti zna in premore. Znano je, da prebivajo deževniki najrajši pod kamenjem; preruvajoč zemljo pod kamenjem in drugimi trdnimi rečmi ter pokladajoč svoje iztrebke okoli teh predmetov učinijo, da se le-ti polagoma pogrèzajo in včasih celó v zemljo zarijejo. Tako je pokrtil Darwin l. 1822. neko zemljišče z žganim laporjem in z žlindro. Petnajst let pozneje našli so pod 1·25cm debelo trato plast 6·25 cm

debele prsti in niže pod to 3.75 *cm* debelo črnično plast, polno žganega laporja in žlindrovih odlomkov. Vse to so bili zakopali deževniki v 15 letih! Ko so nekoč blizu Shrewsbury-ja neko njivo globlje nego običajno razoravali, izorali so veliko množino pušic, ki so bile očitno iz boja, ki se je ondi bil l. 1403. Isto tako so našli l. 1876. poleg Albinger-a (Surrey) tik pod črnico sledove rimskega poslopja na kmetih. Darwin in njegov sin sta konstatovala povsodi v cementovanih tleh črvje cevi in še celó žive črve, ki so še bili tedaj pri delu. Slično se je potrdilo, da se je udril nek druidski kamen poleg Stonehenge (16' dolg, 6' širok in 28½" debel) za 6½" pod raven okoljujočih tal. Pa še celó pri zasipavanju starorimskih mest udeleževali so se deževniki, kakor se je to pri Silchesteru in Uriconiju opazovalo. K sreči ne segajo črvji rovi pregloboko navzdol (okoli 2 *m*), kajti drugače bi bilo naše zidovje, če ni dobro utemeljeno, v vodni opasnosti, da bi ga črvi ne prevrnili. Izvestno pa je, da se imajo starinarji pri deževnikih zahvaliti za marsiktero dragoceno starino, ki so jo isti zasuli, da se je ohranila pod zaščitno zemeljsko odejo sto in sto let.

Po tem, kar smo čuli o delovanju deževnikov, moremo tudi razumeti, da pripisuje Darwin poleg vulkanizma, poleg tekoče in zmrznene vode in na konec poleg nekterih živih organizmov, kojih delovanje je že davno v tem oziru znano, tudi deževnikom ne baš neznatno ulogo pri preobrazovanju naše zemlje. Geološko delovanje deževnikov se razodeva na dveh straneh: v zgradbi novih nasadov in v razdiranju gotovih skladov. Ker smo o udeleževanju črvov pri izdelavanju črne prsti že gori govorili, ne preostaja nam nič več, nego dve ali tri besede o njihovem razdirajočem delovanju povedati. Jasno je, da deževnica kaj lahko rahle iztrebke deževnikov posplavi; pa tudi o suhem vremenu se isti lahko položiti ravnini potakajo navzdol. Naš porok je tudi v to stran opazoval in izračunil, da se umakne na ravnini s srednjo položitostjo od 9° 26' v jednem letu 2.4 kub." prsti za 0.9 *m* navzdol. Kamenske odlomke drobčč pripomagajo deževniki, da lažje sapa in voda majhno delce odnašata; to se zniža črna prst in globlje kamenje postaja razsnujočim faktorjem lažje pristopno. Na tak način sodelujejo črvi pri procesih, zemljo neprestano razdirajočih, pri procesih, ki neprenehoma zravnavajo kopno, dovažajóč njega odlomke v morje. In Darwin nadaljuje, ako bode za 4½ milijona let neizmerno veliko Pomisisipje spravljeno na niveau morskega pribrežja, ne bodo imeli črvi, ki vsako leto 0.2" debel sklad drobne zemlje na površino spravijo, neznatnega deleža na tem. Rés je, „dvojiti smemo, ali je mnogo drugih živalij, ki so igrale tako znamenito ulogo v zgodovini zemlje, kakor te nizko organizovane stvari“.

Š p a r g a¹.

Spisal *M. Čilenšek.*

Šparga ni da bi rekel posebno koristna in potrebna rastlina, a naša domovina ne premore boljše in slastnejše zelenjave od nje in marsikomu silijo že pri njenem imenu skomine na zobe nalik častilec postrvij. Povsod jo imajo v čisljih in to ne samo sedaj, ampak nje slava je skoro tako stara kakor svetovna zgodovina. Stari Egipčani so jo že poznali in oblizavi Rimljani, na katerih mize so se nosile pri pojedinah polne sklede pavovih jezikov in možgan, bili so tudi njej veliki prijatelji. Naši sosedi na severu bi si radi šteli v čast, da so jeli prvi zasajati špargo in od njih bi se še le bili to naučili Rimljani. Podkrepani pa ne morejo trditve v verodostojnost njih želj drugače, nego da trobijo v svet, da so se Rimljani po Plinijevih opazkah te obrti naučili od njihovih pradedov. Kakor že rečeno, malo ali nič resnice ne utegne biti na tem, pač pa so zasajali po obalah Sredozemskega in Črnega morja in po obrežju ondotnih rek divje rastočo špargo tamošnji prebivalci v svoje vrte. To mnenje potrjuje nam tudi zgodovina velič, da so se napravili okoli leta 1565. na Würtemberškem precej obširni špargovniki. Sto let pozneje romala je na Angleško in od tod v daljno Ameriko. Sedaj se ukvarjajo osobito po mestih s to zelenjavo in jo prodajajo na mestu ali pa jo pošiljajo v kraje, kjer ona zaradi raznih okolnostij ne raste.

Našemu kmetu šparga navadno niti po imenu znana ni in tega mu ne moremo šteti v zlo; kajti le redkokdaj vidi prilično kak boljši vrt, in če je ni na župnikovem ali pa na grajskem vrtu, potem je pa ne pozna vse svoje življenje. Sicer pa bi bili stroški in prve priprave preveliki z ozirom na korist, ki bi jo utegnilo imeti od večjih naselbin oddaljeno ljudstvo. Veliko je pa vendar takih, ki si morejo kaj boljšega privoščiti in tem so namenjene kratke vrstice o naši rastlini. Najpoprej izpregovorimo nekoliko o rastlini, potem o prirejanju špargovnikov in slednjič o njenih kvarljivcih.

¹ Beluš; *Asparagus officinalis.*

Šparga je trpežna, v dobro negovani zemlji do 25 let trajajoča rastlina. Podzemeljski del je razrastena precej debela korenika, pogajajoča spomladi zelnata in jako sočnata stebela, ki se na razne načine uporabljajo v živež. Glavice (tako se imenujejo pomladanska stebela) so sprva jednovite in z luskami pokrite ter se režejo navzdol. Pozneje pa narastó 60 in več *cm* visoke razvejivši se na vse strani. Pravih listov šparga nima in to, kar je na njej listom sličnega, so krnjaste, šopoma stoječe vejice ali pa cvetni peclji. Po vsej rastlini so raztresene luskice in v njih pazušice so utaknene isto obliko posnemajoče šibke veje. Ondi nastanejo blizu srede členkoviti peclji z visečim dvodomnim cvetom; včasih so pa tudi popolni in dvodomnost je kakor navadno le posledica krnjavosti posamnih delov. Zvončasti zelenorumeni cveti imajo 6 cvetnih lističev, 6 prašnikov in tridelen pestič, iz katerega se razvije sprva zelena, potem rusa in na zadnje rudeča obla jagoda grahove velikosti s 3—6 črnimi zrni. Dvodomni cveti so ali prašni ali pa pestični.

Šparga potrebuje izvenredne goje obstoječe v tem, da se jej pripravljajo posebne grede — špargovniki, ki najbolj rodé, ako si je priredil na prisojah v rahli, peščeni zemlji, v kateri vlaga ne zaostaja. Dotični prostor se izkoplje jeden *m* globoko in namesto prejšnje zemlje nasuje se jedva do roba s presejano prstjo, ki se je naredila iz drobnega peska, stolčenega apnenca trohnečih rastlin in gnoja. Kakih 0.6 *m* narazen postavijo se palčice, ki se obsujejo z dobro zemljo in na te kupčke položé se rahlo razprostrte jedno- dvoletne šparge ter se pokrijejo z zemljo. Dobro je špargovnik sedaj z gnojem potrositi in sicer tako na debelo, da samo kupčekovi vrhi iz njega gledajo. Na zadnje se dá vsej gredi odeja iz prsti tako visoka, da so tudi najvišji deli blizu 3 *cm* pod površjem.

Sedaj se delo ostavi in v jeseni se prikrajšajo vzrastle rastline do 15 *cm*, zemlja se zrahlja in dobro pognoji. Spomladi je treba goščavo pograbit in gredo s prstjo posuti. Ker so tla jako rahla, treba je gledati na to, da greda ni preširoka; 2 *m* zadostujeta, inace se zemlja pri raznem delu preveč stepe in trud nima zaželenega uspeha. Dež in sneg potlačita špargovnik in v tretjem letu se mora z zemljo tako nasuti, da pridejo rastline 16 *cm* pod površje. Sedaj začnó riti glavice na zrak, ti pa vzameš nož in narežeš butaro te slastne zelenjave, ki ti navidezno tem bolj prija, s čim večjo skrbjo si jo vzrejal. Vsakemu je svetovati, da reže glavice samo do junija in zaliva grede večkrat z gnojnico; spomladi pa je potrosi s pepelom in morsko soljo. Ako ti je do prav nežnih in velikih glavic, ktere morda porabiš v kake večje gosti, povezni nad jedva iz zemlje rijoče sklenico, ktero pričvrstiš s kamenom in jo spodaj nekoliko s prstjo obsuješ. Ako bi si pa rad napravil še več gred, porabiš v to letošnje zrele jagode, ktere se v vodi

nad sitom zmečkajo, posušé in še tiste jeseni v rahlo zemljo 8 *cm* globoko zasejejo. V tretjem letu se presadé v špargovnik, kakor je bilo povedano.

Dobra je šparga, a preveč in prepogosto je uživati ni nikomur svetovati; kajti ona deluje na obisti in pouzročuje krvavo močo. Misli se, da zakrivi poslednje asparagin. Na Francoskem dela se špargov sirup in se priporoča na obistih bolnim kot „diureticum“. Židovi spletajo na cvetno nedeljo iz špargovega zelenja mične kolibice v spomin njih pradedov, ki so bivali 40 let v kolibah.

Dasi je šparga tudi jako okusna, vendar nima toliko častilcev med žuzki, kakor bi človek lahko sodil sam po sebi. Nevarna kvarljivka je samo špargova muha, ostale pa ne narejajo prevelike škode; a dosti je, da so jej škodljive in zaraditega hočemo čitatelje seznaniti z najnavadnejšimi.

Na prvo mesto postavimo cvrketače¹, katerih ličinke razjedajo mlade glavice, hrošči pa pohajajo pozneje po rastlini in žró pridno. Od trinajsterih evropskih sta dva posebno škodljiva in sicer: pikčasti² in špargov³ cvrketač. Oba sta zleknenega telesa in izbuljenih očij ter cvrčita nalik sorodnikom, ako si je prijel z roko. Pikčasti je večinoma rudečkasto-rumen in nosi na vsaki pokrovki po 6 črnih pikic in sicer 4 ob vnanjem, 2 pa ob notranjem robu; špargov pa je modro-zelen in ima na pokrovkah po 3 belkaste lise, ki so zvezane med seboj ali pa z rudečkastim vnanjim robom. Oba sta le 5 *mm* dolga in njun zadek je znatno širji od oprsja in glave. Najboljše sredstvo gledé na pokončevanje teh hroščev in njih zalege je pridna roka.

Ni lahko dobiti rastline, ktere korenine bi ne ugajale bledorumenkastemu in proti debelejšemu koncu modrikastemu jako požrešnemu podjédu, ki se spremenivši v hrošča in dovtavši se do površja, dvigne v zrak ter obletava in objeda gozdna pa tudi sadonosna drevesa. Sedaj se navadno ne zmeni več za pritlikavo zelenjavo, tem večjo škodo pa dela na drevju. Ker je pomladni hrošč vsakemu predobro znan, opustimo njega opis ter dostavimo samo to, da je v popolni obliki kolikor toliko v naši oblasti. Osobito lahko ga je v živo prijeti za jutra, predno solnce posije in o deževnem vremenu, kedar otrpnel po drevju poseda, s ktereга se brez posebne sile strese in pokonča. Onemu sevéda ni moči dajati naukov, ki se ti v obraz smeji in odkimava tvoji trditvi, da sta hrošč in podjéd v taki zvezi, da brez prvega ni drugega in obratno. Podjéd, tudi ogerc imenovan, rije po zemlji iskajoč rastlinske hrane. Žgočega solnea se kolikor možno ogiblje, dobro vedóč, da ga kmalu ugonobi, če ne pride prej v pest svojim sovražnikom. Ne odganjaj tedaj

¹ Lema; ² L. duodecimpunctata; ³ L. asparagi.

pri oranju raznih ptic vranjega rodú, prav koristnega dela so se lotile! Pa tudi ti sezi po vsakem, ki se ti privali izpod pluga ali motike. Na obdelanem svetu se jih vsako leto brezštevilno pokonča, a vse nič ne izdá in ne bode, dokler se ljudstvo zdržema ne udeležuje zatora tega škodljivca. Treba je hrošča v živo prijeti v celi okolici, v celem okraju, dà celó v celi deželi in mu zabraniti pot v zemljo, kjer se samice jajec iznebijo. Iz teh se izležejo črvom podobne ličinke — podjédi, ki skoro štiri leta svoje ničvredno delo opravljajo, predno se zabubijo, kar se dogaja večinoma o kresu. Za kakih osem tednov je hrošč gotov, ki pa ostane do prihodnje pomladi v zemlji. Zavoljo šparge bi sigurno ne bili vsega tega navedli, a škoda je tem bolj občutljiva, čim večje je število istih rastlin, ktere mu služijo v živež.

Nehvaležno bi ravnali z najboljšim zaveznikom pri pokončavanju tega silnega mrčesa, ako bi mu ne odmerili tukaj vsaj majhnega prostora. Ta sotrudnik je krt, ki večinoma o ogercih živi; zaradi njih napravlja dolge rove in preiskuje dan na dan svoj okraj. A „nehvaležnost je plačilo sveta“! Še jeden sunek in „črni Juri“ pogine zvijaje se pod motiko nevednega človeka. Res, da nam krtine na površju niso povšeči, a to je malenkost v primeri s tolikimi stotinami mastnih požeruhov, katerim je naš pomočnik življenje prikrajšal.

Več vrst neznatnih žuželk, ktere ušice ali rastlinske uši imenujemo, pohajkuje po rastlinah in pije sok iz njih. Osobito drevje in grmovje trpi veliko po njih, pa tudi zelnate so jih včasih polne. Tudi špargo zajedajo nekatere izmed njih, posebno pa mákova. Orodje za to nepotrebno delo jim je precej dolgo sesalo, ktero zabadajo v rastline in jim pijejo sok. Te zmirom več životne mezge izgubljajoč, hirajo in se mnogokrat tudi posušé. Ker so si ušice prav podobne, pa tudi jako škodljive, ni treba tu ne te ne ove opisati, pač pa omeniti, da se najpogošče nahajajo na spodnji strani zelenjave. Treba je torej spomladi mlade rastline večkrat pregledati in uši do zadnje uničiti. Sploh pa nam nedostaje pravega orožja proti temu mrčesu; kajti posipanje in polivanje ne pomaga dosti, ker se, kakor je že bilo povedano, samo na spodnji strani držé. Ušice imajo sicer med žužki samimi veliko in izdatnih sovražnikov in tudi nekatere majhne pevke je prav pridno zobljejo, a več ko vse to izda njih strašansko nagla razmnožitev. Nekterih presilno vonjajočih rastlin ne marajo in izkušnja učí, da so jim nekatere mete¹ tako zoperne, da ne gredó samo ne na nje, temveč niti ne na druge v njihovem sosedstvu. Zatorej se priporoča gojiti sem ter tja po gredah kako meto.

Tudi nekatere rastlinske stenice se nahajajo na špargi in jej sko-

¹ Mentha.

dujejo, vzlasti ker se včasih zaplodijo v brezštevlnih množicah. Posebno zelska stenica, ki se pase od prve pomladi pa tja do pozne jeseni na raznovrstni zelenjavi, dela nam kvar po vrtilih. Rastline, katerim pije ona sok, oslabé in dostikrat tudi poginejo. Ako se pokažejo te žuželke v večjem številu, je najboljšé, zelenjavo s pepelom posipati in z bezgovo obaro polivati.

Tu pa tam lazijo po špargi zelenkaste gosenice, ki so posute z nekoliko črnimi in z mnogimi belimi pikicami. Hrbet je temnejši in po njem tekó tri malo različne belkaste proge in o bokih bela črta, ki se takoj ugleda. Ker živé posamično, niso posebno škodljive, a vendar delajo rastlinarjem jesenske mnogo več preglavice nego pomladanske, ée se sploh dva zaroda razvijeta. Te gosenice so ličinke povrtne móre.¹ Ker metulja ponočnjaka ni možno zatirati, ostane nam še lov na gosenice, ktere je treba pridno obirati in pokončevati.

Vse do sedaj navedene žuželke napravijo le izjemoma večjo škodo na špargi. Ima pa vendar tudi tako neprijateljico, ktera jo more upropástiti. Ta je špargova muha². Kakor hitro se spomladi glavice iz zemlje prikažejo, že poseda muha po njih in zaplodivši se polaga vá-nje jajca in sicer v večjem številu. Sevéda se uničí veliko te zalege s tem, da se glavice režejo in porabijo. Iz ostale pa se izležejo ličinke, ki prevrtavši mehko steblo rijejo navzdol in pridejo tudi v koreniko. Ker jo razjedajo na vse strani, jame gniti in je izgubljena. Rumenkasto bele, samo na prvem in zadnjem členu črne ličinke se zabubijo v spodnjem delu stebela in čakajo spomladi. Sedaj so v tvoji oblasti. Ker se rastlini že za poletja pozna, da boleha, treba jo je jeseni do korenike odkopati, odrezati in sežgati. Pa tudi lepo pisani muhi, ki spomladi po glavicah poseda, ne gre prizanašati. Pred solncem moraš biti na mestu in videl jih bodeš mirno sedeti; lahko jih obiraš in mastiš. Zgrešiti pa te muhe ni lahko, kajti krila so rujavkasto-črna in z belimi prozornimi lisami premrežena; jednake boje je tudi zadek ter sivo pasast. Glava, noge in prsi so ruse, sivkasti hrbet pa nejasno progast.

Rastlinskih zajedalk nam pa tu ni treba omenjati, kajti jedina špargova rja³ se opazuje včasih, a še ta le redkokdaj.

¹ *Mamestra oleracea*; ² *Platyparea pocilloptera*; ³ *Puccinia asparagi*.

Ada, anda.

Priobčil M. Valjavec.

V kajkavskih knjigah bere se gostokrat veznik ada, anda. Ada je zloženo od veznika a in da, anda pa od treh besed: a, nu, da. Nekteri pisci imajo rajši ada, drugi pa anda, tudi so taki, katerim obe obliki rabite. Stoji na početku rečenice, ali pa tudi za jedno ali za več besedami. Naglašuje se najnavadnejše áda, ánda, ali se tudi zadnji a poudarja: adá, reje adá. Pišejo ga mnogi z dvema d: adda. Pomena ste obe obliki jednega, in ta je, da se to, kar se izreka z rečenico v kateri stoji, izvaja iz prejšnjega, da je posledek poprej rečenega. V kranjski slovenščini imamo za to največkrat besedico tedaj, ali pa tudi torej, v stari slovenščini: ubože, v grškem je *οὐν*, *δέ*, v latinskem: ergo, igitur, itaque, v nemškem: also, so, da, nun. Upotrebljuje se pa

a) da se pokaže, da je jeden dogodek posledek drugega. To biva v pripovedovanju in dostikrat pokazuje ada ali anda samo prehod od jednega k drugemu, ali pa tudi, da je poprej rečeno samo kakor uvod in se stoprav zdaj pričinja pripovedovanje ali kar si bodi. Na pr. Petr. 44 (Ivan 6, 5): Zleze Jezus na goro i onde sedéše z vučniki svojemi. Beše pak blizu vuzem svetek židovski. Gda bi ada bil Jezus oči podignul te bi videl bil da vnožina kruto velika k njemu prihádja, réče Filipu: od kud hočemo kupiti kruha da ovi jeli budu? (*ἐπιόρας οὐν ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἄρτοβαλοῦς* . . Luther: da hob Jesus seine Augen, Esz: als nun Jesus aufblickte, Truber: tedaj kadar Jezus te oči gori vzdigne, Dalmatin: kadar je pak Jezus svoje oči gori vzdignil, Japel: kadar je Jezus tédaj očy gori vzdignil, Kuzmič: prizdignovši zá to Jezus oči, stsl. mar. (to je staroslovenski codex Marianus glagoliticus edidit V. Jagić): vyzvedъ же оči Isusz . .) . . je ovde jeden détec ki pét hlébov jačmenneh ima i dve ribe, ali ova kaj su medj toliko ljudih? Réče za tó Jezus: včinite ljuctvó posesti. Béše pak vnogo sena vu onom meste. Posedoše ada muške gláve brojem okolu pét jezér. Vzé ada Jezus hlebe (*ἀρέτισον οὐν οἱ ἄρτοες*, Luther in Esz: da

lagerten, Truber: na tu ty možje doli sedejo, Dalmatin: na tu je doli sedlu okoli pet taužent mož, Japel: ony so tédaj doli sudi, Küzmič: zu to doli so seli, stsl. mar.: vuzleže ubo mažb čislomr čko peti tysašti . . *ἔλαβε δὲ τοὺς ἄγιους*, Luther: Jezus aber nahm, Esz: dann nahm Jezus, Japel: Jezus je tédaj kruhe vzal) i gda bi hvalu bil dál, podeli je sedécem, i od rib takájše koliko su hoteli. Gda je pak zasitiše, reče vučénikom svojem: poberte falátce küi so ostali da ne poginu. Pobraše je ada i napuniše dvanadeste košarih. (*συνίγαγον οὖν*, Luther: da sammelten sie, Esz: sie sammelten also, Truber: na tu oni pobero, Dalmatin: na tu so ony pobrali, Japel: ony so tédaj pobrali, Küzmič: vküp so pobrali zá to, stsl. mar.: sбраše že). 57 (Iv. 19, 4) ovoga vun peljam vam, da poznate kaj nijednoga zroka vu njem ne nahádjam. Izide ada vun Jezuš. 59 (Iv. 19, 17) onda dá ga njim v ruke da bi se raspel. Prijéše ada Jezuša i vun ga speljaše (*παρέλαβον δὲ τὸν Ἰησοῦν*). 63 (Iv. 19, 39, 40) prosil je Pilatuša Jožef od Arimatije da bi dole vzal telo Ježuševu, i dopusti Pilatuš. Dojdé ada i dole vzé telo Ježuševu (*ἔλαβε οὖν τὸ σῶμα*, Luther: da nahmen sie, Esz: sie nahmen also, Japel: ona sta tédaj Jezusovu telú vzela) . . beše na vrte novi grob . . onde ada položiše Jezuš. Habd. mar. 33 bil se je negda prestrašil človek nekteri strašnoga ručanja zverja jednoga. Gda bi se ada tak prestrašil, hitro je pobegel. 54 bil je neki velikoga imena theologus ili ti bogoslovec kteri je celeh osem lét ponizno Boga molil, da bi mu pokazal človeka od kteroga bi se navčil naj prečnešega v nebo puta. Jeden ada dén gda je kruto želel s takvem človekom govoriti, videlo se mu je da je iz neba glas čul. 145 sveti človek nakanil be v Tarsum Cilicije otiti. Gda bi ada po morju bil odešel, vetri strašno začehu morje burkati. 325 ako je tak z malém trudom tuliko grehov moči obaliti, rad včnim kaj si rekla. Odešal je ada i poleg zapovedi postavil se je na hrbet na svoju postelju. Gda bi ada tak ležal, začne misliti. Fuč. 69 doklam vratar je išel po s. Ferencu ov čekajuč začel je premišljavati. Doide anda s. Ferenc i veli vrataru: . . Švag. 1^b 32 zvezanoga jesu ga dopeljali k Anašu . . zvezan anda krotki agnec z lanci, i vužinci ni dopeljan, nego več po kamejnu, po grudju i trčkovju gorje nego nema stvar vlečen vu hižu Anaševu kulike špote, obšanosti i vudarce prijel je i podnesel Jezuš, jezik človečanski nemogućen je zgovoriti, kajti pero s. evangelist(e) nije moglo spisati. Dopeljanoga anda i zvezanoga Jezuš nazvešča s. Januš. Gašp. 4, 128 vu nekajem glasovitom várašu bil je velikoga roda gospon ali kruto grešen i betežen a za spoved ni čuti ne hoteči. Kada je Ferenc tam došel . . poklekne pred jedno povekše raspelo ter ponizno prosi milošču za betežnika, i nut raspelo k Ferencu pregovori i reče: pojdi k onomu betežniku dojdem

i ja vu kipu doktora ter njega od pogibeli opomenem. Anda odide i zajde k betežniku Ferenc. itd. itd.

b) da se pokaže, da to kar se izreka z rečenico v kateri stoji teče kakor posledek razmišljanja in razsojanja iz mislij poprej rečenih. Habd. mar. 13 veselil se je negda Bog kakti zvrhu velikoga dobička gda je govoril: našel sem Davida, sina Ješe, človeka poleg srca mojega kateri činil bude vse volje moje. Iskal je ada dugo gospodin Bog i išče takove volje i hotenja človeka, ki bi ono samo vsegdar hotel kaj Bog hoče. 56 ne mogel dalje petljara vučeni theologus pozdravljati, nego ga opita: ti li si ada, moj petljar, med vsemi nevoljnemi ljudmi sam blažen? ada je krivo rekel Joel: človek rođen iz žene malo vreme živući taki se napuni z vnogemi nevoljami. 372 niti v betlehemitanske purgare ne bilo tuliko ljubavi da bi siromakom ovem putnikom listor pod krov bili dali dojtj. Ada pojti je bilo iz varaša. Mil. 16 ti (s) svojim sinom jedinim sediš na desne ota Boga nebškoga. Tebe se ada molimo: pomoz i slugam tvojim. Zagr. 1, 3 pred kojim isti andjeli nebeski drhtali budu. Ako ada je to istina, kaj počnu na on dan one grešne duše? 1, 6 nisi li ti (ó prokleta duša!) nad menum (telom) gospoduvala i z menum zapovedala na tuliko da ja prez tebe ni živeti moglo nistem? Da bi ada ti kakti gospodarica moja obdržavala bila zapovedi božje, bi i ja . . . kajti pak toga nisi hotela vučiniti i ja ti pak nistem moglo zapovedati, ada ti sama jesi zrok pogublenja tvojega à ne ja. 1, 164 tvoj početek je iz neba, ada i tvoj vekivečni pokoj prez kraja i konca moral bi biti. 5^a 102 koji da pehar vode friške listor vu imenu vučenika, ne šče pogubiti plače svoje. Ada ako si tak vbog i siromah, da nimaš kaj podeliti vbogomu, podaj mu konče frizke vode, ako te je prosil. 5^a 244 sinko, vsum marlivostjum čuvaj srce tvoje, ar iz njega smrt i žitek izhadja. Srce ada naše je kod jeden melin, vu kojem se melja bela i prosta melje. Fuč. 22 blaženi koji reč božju poslušaju. Anda neblaženi ili ti prokleti oni koji ne hte reč božju poslušati. Mul. ap. 1083 za kaj se tak vnogi kršćeniki skvare, ako prem se spovedaju? za to kajti nejdu na spoved z onim pripravum koja k dobre i hasnovite spovedi je potrebna ter se ovak . . . od grehov ne odvežuju. Ada ako vu takvom stališu vmrju, tak se moraju skvariti ako prem sto krat spovedani. Kov. kemp. 86 Ja (veli Ježuš) pokažem njemu kuliko mu je potrebno za ime moje trpeti. Treba ti je ada trpeti ako ti je drago Ježuša ljubiti. 114 med dvojem zlom vsigdár je ménše zèbrati. Da ada vekivečnem budućem mukam moreš vuvti, ovdešna zla trsi se dobrovoljno za Boga podnašati. 135 znám i valujem da ni za naj menšu piknju dužnu zahvalnost zvršiti ne morem. Menši sem ada od vsakoga dobra meni včinenoga. 140 znam kak je vsakomu, kaj misli, kaj hoče i na koji

konec cilja njegvo nakanenje. Meni a da treba je vsa zručiti. 26 hočemo da se drugi poleg naredbe stegnu a sami nikak več zdržati se ne pustimo. Tak a n d a očivesto je, kak redko bližnjega kakti nas samé preštímavamo. 34 laglje se je doma skrovititi, neg moči se vani zadosta čuvati. Koji a n d a kani k nutrnjem i duhovnem zajti, treba mu je z Ježušem od púka odstupati. 36 vu mučanju i pokoju napreduje pobožna duša i vuči se písem. Onde nahaja tekališča súz, koteremi vsaku nóč opere se i očisti, da stvoritelu svojemu tém domačnejša postane, kém dalje od vse svetske halabuke prebiva. Koji se a n d a otrgne od znancev i prijatelov, približa se k njemu Bog s svetemi angelmi. 42 o kulika krhkoča človečanstva, koja vsigdar gotova je na pregrehe! Denes spovedaš grehe svoje, à zutra zopet činiš spovedane, sada nakaniš habati se, à čez vuru baračeš kak da nikaj ne bi bil nakanił. Vredno a n d a sami sebe poniziti moramo, niti nigdar kaj velikoga od nas držati, da tak krhki i nestalni jesmo. Gašp. 4, 69 s. Ferenc vu pomenkanju potrebne hrane večkrat iz neba po angelu ne samo za se i za bratju nego tulikaj za druge ljudi zadovoljno jestvine i pitvine je zadobil . . . Anda i nam kruha i letinicu našu blagoslovljenu vučiniti mogel bude. 4, 88 čuli smo človeka razumnoga, pobožnoga . . . ter vendar na vse veke skvarjenoga. Ne on to zbog sebe povedal, nego da se mi na pokoru genemo. Gdo zna, more biti ov nesrečni navučitel prekoredno jeduč vekivečni post je sebi zaslužil: hočemo a n d a mi postiti i vsigdar se do smrti od mesa zdržati; gdo zna, more biti on zbog hmanjega vu varašu pajdaštva je na veke poginul: hočemo a n d a mi daleko oditi i od čalarnoga sveta vu puščinu se zakriti. Gdo zna, more biti on z jezikom svojem prekoredno govoreč Boga i bližnjega je zbantuval: hočemo a n d a mi nepretrgano mučanje obdržavati. Ali more biti on zbog tela nasladnosti vekivečne muke podnaša: a n d a hočemo mi telo trapiti z bičovanjem i žinj oblačenjem. Gdo zna, more biti on zbog velikoga navuka je se znašal: a n d a mi vu poniznosti, zametanju i stalni pokori živeti hočemo. itd. Švag. 1^a 94 sini tvoji iz i od rebra tvoga budu se poradjali i van izhadjali. S. pako Thomas po dotikavanju vu stalnosti vere iz rebra božanskoga je van izniknul, a n d a ni samo vučenik, apoštol, brat, nego i sinom božjem postal. 1^a 257 greh smrtni je dokončane vrednosti, a n d a mora biti i nedokončane zadovoljščine. 1^b 23 nimaju kaj jesti, a n d a poginuti budu morali. Reš 73 dober vojniki hoče rajši vumreti neg po-beči, kajti bolje boji se srama neg smrti; menje smrti, kajti ova odnaša mu žitek, bolje srama, kajti ova (sic! brž čas je imel pred seboj nemško besedo die Scham, ali pa die Schande) odnaša mu poštenje. Ne a d a čudo da gospodin Bog rajši ima podlejanje neg prelejanje krvi. 7 oroslana i medveda zarazil sem ja, bude a n d a Filišteanec ov kakti jeden zmed njih (erit igitur Philistaeus hic quas

unus ex eis). Lalangue vrač. 50 ako betežnik vsaku jestvinu odurjava, znamenje je da natura njegova nju ne more trpeti; and a gorši od krvolokov jesu oni koji betežnika jesti trucaju ono kaj se naturi njegovi grusti. Krist. nač. 63 Bog je . . muder i zna and a kaj služi za poščenje njegovo.

c) Velikokrat stoji ada, and a zraven imperativa ali kar namesto njega stoji, kajti iz prejšnjih mislij in razlogov prihaja se na to, da je treba kaj storiti. Petr. 182 (Luk. 11, 35) svéča tela tvojega jé oko. Ako tvoje oko priprosto bude, vse telo tvoje svetlo bude; ako li pák jálno bude, i telo tvoje temno bude. Vidj ada da svetlost kotera je vu tebe ne bude temnost (*oxómat o'v*. Luther; so schau. Esz: siehe nun wohl zu. Truber: gledaj tedaj. Dalmatin: za tu gledaj. Japel: glej tédaj. Kūzmič: zá to glédaj, starosl. mar.: bljudi ubo). Habd. mar. 22 ako si v sinu tvojem zagovor i obrambu imela, imela je vnogo več Marija te je ništar menje v jednom hipu zgubila sinka svojega te je podpunoma mirovna stala pod križem Ježušovem. Vzemi ada peldu od Marije, ka prez računa menje trpiš od Marije. 30 poganinskomu more biti filožofušu ne veruješ? Veruj ada svetomu duhu, ako si krščenik. 52 i to je ruka gosponova véčila. Ne klapi ada proti ovomu. 76 kak ti je poniznost kruto vérna vseh dobrot tovarušica, tak ravno gizdost noriju i druge hudobe i grehe nestance nasleduje. Pazi ada, ako ti je Bog osebujni razum i mudrost dál, da se zvrhu nje nad drugemi ne znašaš. Zagr. 1, 6 sudec počne kričati: naj se počne sud naj prvo od mojih svetcev i svetíc; oh prestrašen sud! Ada, apoštoli, na sud! mučeniki, na sud! 1, 31 počel je misliti: ako ov mladeneć plemenit, bogat, slab kak ti i ja mogel je on svet ostaviti . . za kaj ne bi i ja moral i mogel toga učiniti? Ah, budi ada! 5* 3 trsiti se hoću govoriti i izkazati, da je sam jeden jedini gosp. Bog a troj u peršonah. Posluh ada. Fuč. 11 (kapelan govori plebanušu): ako žena vtegne prez spovedi vumreti, bude g. Bog dušu nje iz ruk našeh iskal. Šetujmo and a k njoj da nepripravna prez s. šakramentov ne premine. 17 ja nesem tebe učinil dozvatj za spovednika ali prodekatora nego za vračitelja telovnoga; daj and a vračtvo betežnomu telu mojemu a duše ja sam dam. 58 niste vredni da vas zemla nosi koji niti se ljudih bojite niti Boga stvoritelja vašega strašite. Odhadjajte and a i nigdar se več sim ne povrnete. 271 ne drugoga puta vu nebo nego po vnomom trpljenju. Trpi and a dobrovoljno nevolje. Mul. ap. 1098 o milostivni bože, ti dobro znaš i ja tužno spoznavam krhkoću moje slabe pameti, da se prez tvoje svetlosti i osebujne pomoči za moje grehe ne morem pravo zmisliti. Ada, gde vidiš tuliku potreboću, pomози me. Kov. kemp. 82 neje zveličnosti duše niti vekovečnoga žitka ufanja neg na križu. Vzemi and a

kriz tvoj i nasleduj Ježuša. 85 niti neprijatela tvojega vruga ne budeš se bojal ako budeš verum oboružen i križem Kristuševem zaznamenuvan. Postavi se anda na batrivo nošenje križa. 89 kaj hasne vse stvari, ako budeš od stvoritelja zapuščena. Vsa anda odhiteč stvoritelu tvojemu dopadnu i vernu se vučini, da budeš mogla pravdeno blaženstvo prijeti. 4 kuliko više i bolje znaš, tuliko teže od onud budeš sudjen, ako svetejé ne budeš živel. Ne prenesi se ada zbog nikakve meštrije ali znanosti. 39 večkrat menkanje duha zrok je da tak pilehko se stuzava nevoljno telo. Moli ada ponizno gospodina da ti da skrušenja duha. 44 kada bude jutro, štimaj da do večera ne zajdeš, kada pak večer dojde, ne smej si obetati jutro. Vsigdar anda pripraven budi. 58 on ovako veli: ako gdo mene ljubi govorenje moje bude obdržaval i k njemu dojdemo i ostanek pri njem včिनimo. Daj ada Kristušu mesto i vsem ostalem nuter dojtj zakrati. 70 bolje je zebirati ves svet imeti protiven neg Ježuša zbantuvanoga. Zmedj vseh anda dragih naj ti bude sam Ježuš ljubljenik osebujni. Gašp. 4, 10 ja vu ničem nesem tebi suprotiven, anda ne budi i ti meni. 81 ja sem vgrešil, mene bi bil moral kaštigovati, ó svetec božji, á ne sina mojega. Povrni mi anda pokorniku kaj si odnesel grešao blaznečemu. Švag. 1^a 256 zabluđil je, istina je, človek po grehu. Ah anda ti dopeljaj ga na put zveličenja . . ti si svetlost svéta, á človek leži tuliko jezero let vu tmice, anda podaj mu trake svete milosrdnosti tvoje; ti si jeden dobri i skrb-ljivi pastir, ah anda iz pogibelne loze dopeljaj ga vu ovčarnicu tvoju kraljestva nebeskoga; tebi dani jesu ključi od vrat peklenskeh i nebeskeh, anda, spominajuče se iz suz i zdihavanja s. otecv, speljaj je iz vuze peklenskoga faraona. 1^b 11 o moj Adame, hman si se vputil, teško se je pred onem skriti koji zna abscondita cordis. Ah anda, moj otec Adam, hodi iz zakutkov tvojih na prvo. 13 ako prem presehnul je on zdenec pun žive vode, vendar jošče proti vsem pokornem grešnem dušicam zvira i razleva se. Ah daj anda doteci, o grašna duša, k ovomu zdencu živlejna. Krist. nač. 190 volja božanska potrebuje od vas lestor kaj mòrete. Včinete anda.

d) Dostikrat stoji ada, anda v interrogativni rečenicji in tedaj pokazuje, da se ne vé, kakšen je posledek, ali da se ne zdi tak; ali pa da se sicer vé, kakšen je posledek, ali da je protiven vprašanju in da tisti, ki praša, pričakuje protiven odgovor. Petr. 7 (Ivan 1, 5) pošlaše židovi z Jeruzalema pope i levite k Ivanu da bi ga opitali: gdo si ti? i valuva i ne zataji i valuva: da nésem ja Kristuš . . rekoše njemu: za kaj ada krstiš, ako ti nési Kristuš, ni Eliaš, ni prorok? (*τί οὖν βαπτίζεις*; Esz: wenn du also weder Christus noch Elias noch der Prophet bist, warum taufest du? Truber: po kaj tedaj krsčuješ?

Dalmatin: za kaj ti te daj krščuješ? Japel: kaj te daj krščuješ? Kuznič: za kaj tak krščávaš? stsl. mar.: čto u bo krštaeši;). 56 (Ivan 18, 37) kraljevstvo moje né iz ovoga svéta, da bi iz ovoga svéta bilo moje kraljevstvo, slugé moji do istine bi se harcuvali da bi se židovóm ne dal vu ruke, ali vezda né od ovde moje kraljevstvo. Réče pák njemu Pilatuš: a da si kralj ti? (*ὁὐκ ὄν βασιλεὺς εἶ σὺ;*) 123 (Mat. 18, 33) sluga nečimurni, ves dug sem ti oprostil, ar si me prosil, né li se a da potrebno bilo i tebe smilovati? 141 (Mat. 19, 27) ovò mi jesmo ostavili vsa i jesmo pošli za tobum, kaj a da nam bude? 169 (Luk. 19, 23) znal si da sem ja človek okoren, zakaj a da nési dál mojih penéz na stol prémembe da bi ja došedši bil nje vun vzél z dobički? Habd. mar. 56 ne mogel dalje petljara vučeni theologus pozdravljati, nego ga opíta: ti li si a da, moj petljara, med vsemi nevoljnimi ljudmi sam blažen? 59 A. kralj je gdo goder zna nad sobum kraljovati. B. A da li si ti kralj? 80 da bi ravno tak poglavitu pamet imel da bi vse zgovoriti mogel prez vsake pregreške kaj si ali čtel ali od tvojega detinstva do ove ore čul, ne moreš li vse to lahko zgubiti, kak su drugi mogli razum ali indjenium? To se je pripetilo Mesale imenitnomu vitezu rimskomu kteri v svojem betegu i lastovito svoje ime je pozabil. Ti li se a da za tmeče tvoje pameti majheni porciju tak noro budeš smel gizdati i tak gizdavo norovati? 103 vnogo krat vidimo da siromahi težaki i zdraveši jesu i jakši i bolje im v tek ide njihov hrženjak ali hajdinjak nego vnozem gospockem sinom, nego gradovenjem gospám kuliko goder gingavo pripravljene jestvine. Kaj a da več bogatci imaju neg siromahi? 325 znam da si moje vre grehe popu povedala, kaj mi je a da odlučeno pokore? Zagr. 1, 6 ova razumevši telo od duše obori se proti nje ter je (*αὐτῆς*) počne vu oči postavljati odgovarajuč: a da ti, o prokleta duša, daješ mene zrok pogubljenja tvojega? 1, 28 stvoril je gosp. Bog ov svet i vsega je tak lepo vu red postavil da mu nikaj ni menkalo. Ali jošće i to ni bilo zadosta, veli sveti Tomaš, nego mu je jošće nekaj bilo potrebno. Kaj takovoga o moj s. doktor? ni li vse lepo mudro i spametno včinjeno bilo? ne govori li s. pismo: zvršena su božanska dela? Kaj a da to mora biti kaj bi mu falelo? 4* 6 nisi li ti on isti Bernard, koji si od detinstva tvojega srce g. Bogu daruval? Stanovito jesi. Kak je a da moguče da se vendar ti pred onoga Boga tak jako i strašno bojiš dojtí? 5* 11 niti menša more biti ljubav ni bila duha s. tretje božanske peršone; kaj se a da komu vidi zmedj vas i od ove duha s. peršone, jeli mogla i ona nas bolje ljubiti neg nas je ljubila? Koje a da zmedj ovéh peršon mi moramo srce naše prikazati? Mul. ap. 1118 oni ki se krivo spovedaju, ne mogu niti pokojno spavati, niti veselo jesti, niti mirno delati, niti pobožno moliti. A dá né li se boljè takovoga črva vezda osloboditi da na veke ne bude zavjedal? Kov. kemp. 141 G. ako

me poslušneš i reč moju budeš nasleduval, budeš se mogel velikoga mira vžiti. Sl. kaj mi je a da činiti? 114 ako rečeš da ne moreš vnogo trpeti, kak a n d a podneseš ogenj purgatoriumski? 142 vu tom ne stoji napredek i zvršenost človeka. Vu čem a n d a, gospodine? Gašp. 4, 118 leto 1536 iz ovoga sveta premine cesarica Izabela koje mrtvo telo je Ferenc vu Granatu varaš sprevodil i onde redovnikom izručil da se poleg vrednosti zakopa. Odpru les, ali vu oneh maleh dneveh tak ono prelepo telo premenjeno najdu da su vsi od strahote i od vonjbe odstupili. Sam Ferenc pri telu ostane nestalnost sveta premišljavajući i govoreći: ti li si Izabela koja si se vredno dičila kada su te vsi za čudo sveta zarad tvoje lepote držali? a da je to konec dike i lepote sveta? a da niti bat kraljevski niti koruna cesarska ne more obraniti od črvov, ki te tak nemilo jesu počeli glodati? itd. Švag. 1^a 175 ako tuliki svetei i prijateli boži straše se i plaše zbog veličanstva od preslavnoga imena Ježuševoga govoriti, ah kaj sem a n d a ja tužni i žalostni grešnik čineći? 1^b 15 buduč da samo za j eden smrtni greh bi vsi ljudi od početka do skončajna sveta tuliku žalost imali, da bi suzami ves svet potopili, jošče niti tejna (namesto tenja kakor *τεῖνω* namesto *τερνω*) ne bi bila žalosti. Gde je a n d a tvoja žalost, o grešna duša, za tulike grehe? . . . kada vu tulikeh grehe(h) i malovrednosti tančaš, gostiš se, pijančuješ, noći na dneve vu vse preobračaš malovrednosti, kaj se a n d a za vsemi ovemi nasladnostmi nadjaš? Matak. 2, 210 bojite se s jedne strani kakti nepripravni prez odvezanja nu spovedi ostati, z druge pak strani teško vidi se vam dati ono kaj imate, taki spričavate se z nemogućnostjum, ništar manje obečujete da skrbeli budete poleg mogućnosti vse naplatiti, povrnuti i nadomestiti. Vu čem a d a stoji ta mogućnost? 423 dužni jeste vučiti vašu decu straha božjega. Jeli ne pazite da dobro drže se i dobro delaju vaši volji? A d à, ako vam velim da tuliko činete za dušu vašeh sinov i decé. Kuliko činite za vašu marhu, je li vidi vam se da preveč prosim? Reš 12 ovo poznanje je vse zatepeno s prahom i blatom, kakvo a n d a bude vu človeku naj snažnejše, naj čistejše i naj bistrejše samoga sebe poznanje? 71 zapoved bila je dana da (Adam i Eva) ne listor vumreju, neg da on isti dan vumreju. Za kaj su a n d a ne vumrli?

e) Tudi se a d a dodaje glavni rečenici izza pogodbene, ki se počenja z veznikom ako, kjer ga prav nič ni treba, a Nemeč ima za to besedico: so. Pergoš. 12^a s kraljevoga konšenžuša popysan lyst ako valuvanoga lysta od reči do reči nijema vu sebe popysanoga, a d a je potrijebno da onu fašiju ali valuvanjanja lyst očivesto pred sudca ponesuu. 13^b ako originala ne prinese napredj, a d a ima dolni peruš . . . pryseči. 14^a ako bi z občinskoga ne mogel vsakomu jednaki dijel pryti, a d a se očino imijenje na toliko

dijelov razdely koliko . . . 17^a ako v ete klauzule vu gore povijedanoga imijenja lystu ne zapyšu : obema dvema spolma etc., a da se ono imijenje dijekline svrži ne dostoji. 19^a ako bi nikakoveh zrokov gore povijedanih ne bilo, da z dobre bi neke volje bilo delenje medj syni, a da se vsake fele i imijenja i marha ima medj njimi (nymi) jednako razdeliti. 29^b ako li bi je što više od toga založil, a da ga on . . . ne more . . . odkupiti. 26^a ako vijeduč takovoga menenoga imijenja hasnum žyvu, a da se i oni vide da su konšenžuš svoj na toga imijenja menenje daali. 33^b ako moje matere črtine iščem, a da muoram moje babe zlamennoga ruha yskati, jer je moje matere mati mene baba. Ako li moja mati saama s svojega otca imijenja dijela išče, a da moja mati svoje matere zlamennoga ruha more iyskati. 34^b ako koteri mrtev plemeniti človek v svojoj hiži po svojoj smrti syni i kčeri navkup s svojum ženuum i z nerazdelenum bratjum ostavi, a da se vetako onoga plemenitoga človeka gybajuča marha ima razdeliti. 38^b ako li syn bude bratju imel, na kote-re očino imijenje gledy, a da blyžni rod nosi pasku na njegova oca imijenje i nije mati. 48^a ako li je občinska sprava od pokaštiganja ili od kvaara načinjena, a da se zvnunim daju try mijeseći. 55^a ako li v onoj grackoj medji ni kaptoloma nije ni konventa, a da se ima z naj blyžnjega kaptoloma ili konventa svedočtvo pripeljati. 58 ako gorni peruš dobrym redom bude mogel posvedočiti, i dolni peruš ne bude mogel zakonom posvedočiti, a da gorni peruš na glavu dolnjega peruša s petdeset plemenitimi ljudmy poleg svoje vražde priseže. Ako li obe dvije straane svoju prnju i svoje odgovaranje zadovoljno posvedočita, a da se kryvomu ili duolnjemu perušu poleg moči listov občinskoga zvi-jedanja napredj prinese . . . 60^a ako li je prnja za medje ili za kotare byla, a da peruš onu zemlju na veke doby. 68^b ako v takovom dugovanu gorni peruš občinsko zvi-jedanje inkviziciju prinese, a da za očivesteje posvedočenje njegovoga dugovanja, ako obe dvije strane hočeta, ima sudec takovo dugovanje na občinsku inkviziciju pustiti. Ako li krivec ne bude hotel takovomu zvi-jedanju mesta dati, a da gorni peruš mora na svojega protivnika priseči. Habd. mar. 109 ako je dvoja norija zrok gizdosti vu bogateh ljudeh, malo a da spameten je človek on koji oholo se i gizdavo nosi. Mul. ap. 1122 ako je tomu tak, a da se more človek pričestiti z jednum drobtinicum posvečene hoštije. Gašp. 4, 64 s. Ferenc jen krat vu molitvi na nečistu ljubav podžigan taki sleče opravu, nemiloma telo svoje z bičuvanjem kaštiguje, niti s tem zadovoljen na vrt doteče, oposed snega onak gol leže, doklam zima vsu goruču pogasi nečistoče vručinu, za tem nekuliko napravi kupov snega govoreći : ovo ti je vekši kup žena, ovo deca, ovo slugi, nje krepí da od zime ne poginu, ako pak teško ti se vidi, a da verneje Bogu služí.

Knjige, iz katerih so se zgledi zajemali :

Fuč.: Hištorije od poslednjih dugovanj, drugo izdanje 1753. (Stefana Fučka.)

Gašp.: Cvét sveteh ali življenje i čini svetcev .. po dobrovoljnem trudu P. Hilariona Gasparotti preložene. (Štiri debele knjige 1757—1761 rabil sem samo 4. zvezek.)

Habd. mar.: Zrcalo marijansko, 1662. (Jurja Habdeliča.)

Kov. kemp.: Tomaša od Kempiša od nasledovanja Kristuševoga knjige četiri .. po stanovitom redovniku reda s. Pavla (P. Fr. Kovačiča) 1760.

Krist. nač.: Način vu vseh življenja dogodjajih vsigdar zadovoljnomu biti, po Ignaciju Kristian (Kristijanovič) 1826.

Lalangue vrač.: Joannis Bapt. Lalangue medicina ruralis iliti vračtva ladanjska. 1776.

Matak.: Sermones morales .. per a. v. d. Balthasarem Mattakovich (Matakovič, dva zvezka. 1770).

Mul. ap.: Posel apoštolski .. po Juraju Mulih, 1742.

Perg.: Decretum .. od Ivanuša Pergošiča, 1574.

Petr.: Sveti evangeliomi .. Petra „Petreticsa“ oblastjum .. van dani .. na jezero šest sto pedeset i prvo leto (1651).

Reš.: Pet kamenov preče Davidove .. po Juraju „Reesu“ (beri: Rešu, ne Resu). 1764.

Švag.: Opus selectum concionum festivalium .. authore m. v. p. f. Fortunato Svagel (beri: Švagel, ne Svagel). 1761.

Zagr. Pabulum spirituale ovium christianarum seu conciones .. in lucem datae a r. p. Stephano Zagrabiensi, concionatore capucino. (Pet zvezkov od 1715—1734, nekteri imajo po dva posebej paginovana razdelka: 1^a, 1^b).

Kresne ali Ivanjske pesni belokranjskih „kresnic“¹.

Priobčil I. Navratil.

Da pokažem, kako se s časom menjajo ter ginejo narodne pesni, postavil sem poleg I. in II. pesni Metliških kresnic iz l. 1849 jedino pesen Metliških kresnic iz l. 1886 (ki je postala iz obeh poprejšnjih) ter dodal še tri druge belokranjske.

¹ Takó: „kresnice“ (izr. krsnice) velijo Beli Kranjci „dekličem“ ali odrastlim deklicam, ki hodijo zvečer pred kresom („Ivanjim“), vse v belo zavite, popevat in pobirat od hiše do hiše, — pa ne v hiše, nego samo pred hiše. Zavijajo se z belimi pečami tudi po obličju takó, da jih ne more spoznati živ krst.

I. Metliška (l. 1849).

Bóg daj, Bóg daj | dober večer,
 Hišni oča, | hišna mati!
 Daj Bóg, Marija, | Penavtjajo za vsako
 Daj dobro léto! | kitico te (!) pesni.

Mi smo nocoj | k vam pritekli¹,
 Dober večer | vam prinesel.

Mi smo nocoj | malo spale,
 Ker smo polje | varovale.

Mi smo prišle, | da b' nam dali
 Vedro vina, | dva cekina.

Nam ne date | vsega tega,
 Č'mo vam vzeti | mlado hčérko
 Mlado hčérko | za „krsnico“².

Č'mo jo peljat' | v zelen travnik,
 V zelen travnik | „pomoravnik“.

Č'mo ji splesti | zelen „krancelj“,
 Zelen krancelj | „pomorancelj“³.

Č'mo se tam ž njo | poigrati,
 Kakor mati | se z detetom,
 Kakor kóčka | se s pišcétom.

Kot se golob | z golobico,
 Kot se hčérka | z jabučico.

Da b' rodilo | žitno pólje,
 Žitno polje, | vinske gore!

Vsaka trta | vedro vina,
 Grebenica | tri, četiri!

Vsaki snopek | po „kopljének“⁴,
 „Rastavica“ | tri, četiri!

Metliška (l. 1886).

Bóg daj, Bóg daj | dober večer,
 Hišni oča (gospod), | hišna mati (gospa),
 Daj „Jim“ Bog Marija,
 Daj „Jim“ dobro léto!

Mi smo dènes | k „Njim“ pritekli,
 Dober večer | „Jim“ prinesli.

— — — — —
 — — — — —

Mi smo prišli, | da b' nam dali
 Vedro vina, | dva cekina.

Če nam ne „dajo“ vsega tega,
 Čemo „Jim“ vzeti mlad'ga sinka,
 Mlad'ga sinka | za „krsnika“.

Čemo ga peljat' | na zelen travnik,
 Zelen travnik | „pomoravnik“.

Čemo mu ji splesti | zelen „krancelj“,
 Zelen „krancelj“ | „pomorancelj“.

Čemo se sè „ž njim“ | poigrati,
 Kak' se mati | s „tem“ detetom,
 Kak' se kóčka | s „tem“ pišcétom.

Kak' se golob | z golobico,
 Kak' se hčérka („frajla“!) | z jabučico.

O Janez, o Janez, preljubi svet' „Šent-
 janz“!

Preljubega Šentjanja,
 Krsnika božjega
 O, krsti ti te dete,
 Dete majheno!
 O kako ga bom krstil

¹ „Bele Kranjice“ ne pravijo: „mé smo pritekli, spale“ itd., nego: „mi smo pritekli („prtekle“), spale“ itd., véasih pa tudi povse tako, kakor moški: „mi smo pritekli („prteklí“), spali“ itd.; to nam kažejo i te pesni.

² Če je pa najmlajše dete pri hiši moško, popevajo: ... „Mlad'ga sinka za krsnika“, kakor se čita poleg v sedanji pesni (l. 1886). Nočem zamolčati, da popévajo sedanje „krsnice“ Metliške pred gosposkimi hišami namesto: „mlado hčérko“ zdaj že tako: „mlado frajlo (!) za krsnico“, dasi je po moji pusti pameti „mlada frajla“ tudi ... „mlada hčérka“.

³ Menda „licentia poetica“ brez pravega pomena — samo zaradi „sloga“.

⁴ „Kopljének“ (za „kupljenik“, iz „kupiti“, häufen) = mérník (!) vagana).

II. Metliška (l. 1849.).

O Janez, o Janez, preljubi svet' „Šent-
janž“!

Presvetega „Šentjanža“,
Krstnika božjega,
V puščavah je prebival
V tri i tridesetem lét',
Njegova post'lja bila
Je trda škatica,
Njegova jed je bila
Oj, „prapro“ korenjé,
Njegova pit je bila
Oj, rana rósica,
Rosico je zamudil,
Je cel dan žejen bil.
Krsti Janez dete,
To dete majhino!
Kako ga bom krstil,
Ker nisem krščen sam?
O Janez, ti si krščen
V telesi maternem;
Tvoja botra je bila
Sveta Veronika,
Tvoj boter bil od *tamkaj,*
Kjér sonce „doli gre“.

Nató sta priletela
Bela goloba dva:
Prvi je prinesel
Gorečo svečico,
Drugi je prinesel
Srebrno „kangelco“.
Zdaj te krstim dete
V imen' Boga Očeta,
Sina, svet'ga Duha.

Mi se od vas opotóčimo,
Vas pa Bogú izróčimo;
Daj Bóg, Marija
Daj dobro léto!

Ko sam krščen nisem bil?
O Janez, ti si krščen
V telesi maternem;
Tvoja botra je bila
Sveta Veronika,
Tvoj boter je od *ondi,*
Kjer sonce „doli gre“.
Daj „Jim“ Bog Marija,
Daj „Jim“ dobro léto!
Da b' „Jim“ rodilo žitno polje,
Žitno polje, vinske gore,
Daj „Jim“ Bog itd.
Vsaka trta vedro vina,
Grebenica tri, četiri!
Daj „Jim“ Bog itd.
Vsaki snopek po „kopljenik“,
Rastavica tri, četiri!
Daj „Jim“ Bog itd.
Nató sta priletela
Dva bela goloba:
„Ta“ prvi je prinesel
Gorečo svečico,
„Ta“ drugi je prinesel
Srebrno „kangelco“
Daj Bog itd.

Mi b'mo nocoj malo spale,
Ker b'mo pólje varovale.

Pogrešamo v *sedanji* Metli-
ški pesni, ki je zvarjena iz
stare prve in druge, ónih beséd:

„Njegova jed je bila
Oj, „prapro“¹ korenje
Njegova pit je bila
Oj, rana rósica,
Rosico je zamudil,
Je cel dan žejen bil.“

Isto tako pogrešamo zavr-
šetka:

„Mi se od vas opotóčimo“² itd.

¹ Tudi „prapre“ (praprotovo). ² Tudi „spotóčimo“ ali „potóčimo“.

„Rosavnička“.¹

Bóg daj, Bóg daj | dober večer,
 Za večerom | dobro jutro
 Gospodaru, | gospodinji.
 Pred „vratni“ vam | lepa senca
 Notri vam je | posteljica
 Z belim „ruhom“² | pregrnena.
 Z „vajšnicami“ | zazglavljena³
 Na nji leži | belo telo (Martin⁴)
 I už⁵ njega | drugo telo —
 Drugo telo | lepe . . . Jane (žene)
 I mej njima | lepa igra Bara (hčerka⁶),
 Ki bi jo vi | med nas dali
 Peljale b' jo | v zelen travnik (mej rožice)

Splele bi ji | zelen krancelj
 Bolj iz rožic, | iz „gartrožic“
 Saj bi jo vam | nazaj dale.
 Hvala, hvala | „vašega dara“.

Mi se od vas „potóčimo“
I vas Bogu „naróčimo“
 Bogu, Bogu | i Mariji.
Mi smo nocoj | malo spale
Ker smo polje | varovale,
 „I vašega | i našega“⁷
 Varuj vam ga | Bog, Marija,
 Bog, Marija, | sv. Peter!

Rosavničke kresnice se vračajo, obhodišči vse hiše po vasi, h kresu, pa popevajo ondi, vabčič dečake in dekliče na kres tako:

Oj, Ive, k nam na kres!
 Snoči si nam obečal,
 Da boš z nami kresoval,
 Oj, Ive, k nam na kres!

Oj, Bara, k nam na kres!
 Snoči si nam obečala,
 Da boš z nami kresovala,
 Oj, Bara, k nam na kres!

Saj nisi stari dede,
 Da bi dóma pekel hlebe,
 Oj, Ive, k nam na kres!

Saj nisi stara baba,
 Da boš doma varovala,
 Oj, Bara, k nam na kres!

(Tako zovejo vse dečake in dekliče po vrsti.)

Lokvička.

Na Lokvici (gorenji in dolnji) pri Metliki popevajo kresnice zdaj tako:

1.
 Hvaljen bodi | Jezus Kristus
 An Bog sliši | k vaši hiši!
Mi smo nocoj | malo spali,
Ker smo polje | varovali
 „Ji“ vašega | „ji“ našega,

Varuj vam ga | Bog, Marija,
 Bog, Marija | sveti Peter!
 2.
 Na dvoru vam | hruška zrastle
 In pod hruško | hladna senca,

¹ Rosavničke (f. pl.), vas $\frac{1}{2}$ ure daleč od Metlike, blizu hrvatske mokre meje (Kolpe). Kakor v Rosavnicah, tako se do letošnjega leta popevale kresnice tudi na Boldrežu; letos (1886) pa že ni bilo pripravnih (veščih) dekličev za to.

² Ruho (n.) hry. in srb.: Hülle, Gewand . . . (Filipović, Vuk.)

³ Beli Kr. zdaj ne topé uprav ni l^a (lj), ni n^a (nj).

⁴ Ali kakor je ime gospodarju.

⁵ Uz (tù „už“ zaradi „nj“) njega: za njim; prim. „ž njega“.

⁶ Ako ni hčerke, imenuje se ime prvega sina, — ako ni sina, pa „Bog, Marija“.

⁷ Menda se je popevalo kdaj:

„Ker smo polja (gen. sing.) varovale,
 I vašega i našega.“

V senci stoji | posteljica
Z belo ruho | pogrnena,
Na nji leži | Janez¹ z ljubo²
In med njima | lepa igra,
Lepa igra | mlada hčerka,
Mladi hčerki | ime *Mare*.
ali:

Lepa igra | mladi sinko,
Mlad'mu sinku | ime *Janez*.

3.
Pojte, pojte | petelini,
Prebudite | gospodinje,
Gospodinje, | gospodare -
Da b'jo³ dali | naše dare.

4.
Mi se od vas „potóčimo“
In vas Bogu izróčimo,
Mi zdaj od vas, }
Bog „sim“ pri vas. } dvakrat.

Draščička.⁴

Dober večer | vam Bóg daj,
Za „večerkom“ | jutro!
Pred vrati vam | hruška zrasla,
Pod njo vam je | hladna senca
U „njoj“ mi je posteljica
Na „njoj“ leži | lepo telo,
Lepo telo | „lepój“ *Martin*⁵,
Na kraj njega | verna ljuba,
Verna ljuba | — „lepój“ *Jana*⁶.
Mej njima je | lepa igra,

Lepa igra | — lepój *Ivan*⁷
Ko bi ga vi | „nama“ dali,
Da bi se ž njim | poigrali,
Nesli bi ga | v zelen travnik,
Zelen travnik | pomoravnik.
Zrasla sta vam | dva hrastička;
Niso vam to | dva hrastička,
Neg' so vam to | dva fantička.
Prvi vam je | „lepój“ *Martin*⁸,
Drugi vam je | „lepój“ *Ivan*⁹.

¹ Ime gospodarju.

² To je: zakonsko ženo. Tudi v srbskih, oziroma hrvatskih narodnih pesnih je „ljuba“ = žena (Gattin, conjux). Gl. Vuk., „Rječn.“ 338.

³ Zdaj: „Da bojo dali“ itd.

⁴ „Draščiče“ (f. plur.). Za mojih mladih let izrekovali so te vasi prebivalci s a mi še tako: „Draščiče“ (f. pl.), a sprva brez dvojbe: „Draščiči“; zato se je do nove dobe govorilo tudi: „v Draščičih“ ali „v Draščičih“, a ne: „v Draščičah“, kakor se čuje že sedaj. (Draščiče pa ne veli živa duša; tedaj ne iz „draga“; kajti vas stoji na visokem.) Nastalo je prvotno lice: „Draščiči“ (m. pl.) po mojih mislih iz osebnega imena: „Draškó“, oziroma „Draščič“ t. j. „Draskov sin“; tedaj „Draščiči“ = „Draškovi sini“ (sinóvi), prvi naselniki, po katerih je bila tako krščena tudi vas. Prim. srb.-hrv. krajevna imena: „Nikšiči“ (iz „Nikša“ = Nikola), „Vasojevići“ (iz „Vasoje“ = Vaso, Vasilj, Bazil) itd.

⁵ Ime gospodarju. ⁶ Ime gospodinji. ⁷ Ime sinku.

⁸ in ⁹ Zdaj se popeva tudi že tako:

„Ta prvi je lepój *Martin*

I ta drugi lepój *Ivan*.“

Tuji t. j. tà nepotrebni „ta“ pokvaril je pesni na sredini pravo méro. Čuden pojav je tudi nepravilni „—oj“ na več mestih v tej pesni, soséž ée pomislimo, da Draščičani med sabo nikdar ne govoré: „lepój *Martin*“, „lepój (!) *Jana*“ itd., nego pravilno: „lepí *Martin*“, „lepa *Jana*“ itd.; pa ni „u *njoj*“, nego: „v nji“ (= v njej). Ko je brat mi *Anton* (ki je nabiral te pesni naprosen zá-me), vprašal ónega vrlega Draščičana, kateri mu je narékoval to pesen namesto neke „kresnice“, za kaj popevajo baš v tej pesni „lepój *Martin*“, „lepój *Jana*“ itd., odrezal se je mož: „Zato ker se lepše zliga“. S temi besedami hotel je menda reči: Zato, ker se nam zdi, da je tako lepše t. j. „lepoglasnejše“. (Znano je pa, da ruši lepoglasje često... prav la. Pis.)

„Lepoj“ *Martin* | Boga moli,
 Boga moli, | Boga prosí
 Da b' mu¹ gore | obrodile.
 „Lepoj“ *Ivan* | Boga moli,
 Boga moli, | k maši hodi:
 Da b' mu¹ Bog dal | stiri vole,
 Da b' mu polje | razoralí;
 Da b' mu Bog dal | dosti „žbelic“²,
 Da b' mu solnce | zakrivale;

Da b' mu Bog dal | dosta óvac³,
 Da b' mu polje | pokrivalé.

Pred vrati vam | razmeteno,
 Razmeteno | — pometeno
 Razmela je | „lepoj“ *Mare*⁴.
 „Lepoj“ *Mare* | sívek šiva,
 „Lepoj“ *Jana*⁵ | našívuje
 „Lepoj“ *Bara*⁶ | pošívuje.
Mi se od vas potóčimo,
I vas Bogu naróčimo.

O tém, kar je v teh pesnih praznoverskega ali bajeslovnega, kanim izpregovoriti v Matičnem „Letopisu“ l. 1887. Tukaj opozarjam samo še na to, da imajo starejše izmed teh pesnij, in to „osmerci“ (osmozložni trohaji), kakor hrvatski, srbski narodni „osmerci“ in „deseterci“ takozvano stanko (caesuro) po četrtem zlogu, tako da se s petim zlogom začénja vselej nova (cela) beseda. Tále so: vsa l. Metliška l. 1849 — razun pripevka (refraina):

„Daj Bóg, Marija,
 Daj dobro leto!“

ki je bil pritáknjen menda iz kake druge koledniške ali ladovanske pesni⁷, — in razun završetka, ki pripada vsaki koledi. — Pripevek in završetek sta tudi — vsak za-se — drugače mérijena ter se tudi popevata drugače nego glavna pesen.

Isto, kar o l. Metliški pesni (l. 1849), velja nekoliko tudi o sedanji (zvarjeni in skrčeni) Metliški, — dalje o Rosavnički (oziroma Boldrežki), Lokvički in Drašički... do malega t. j. razun pripevka (ki ga nimajo te tri pesni) in razun Rosavniškega „vabila na kres“, ki je bilo brez dvojbe pritakneno kasneje.

¹ „Da bi mu“ itd. popevajo zdaj.

² Za tretjega sina.

³ Za četrtega sina.

⁴ Ime hčeri.

⁵ Ime drugi hčeri.

⁶ Ime tretji hčeri. Ako ni sinov, pojó hčeram, ako ni teh ni, izpuščajo vse „dotično“ ter pojó samo: „Mej njima je lepa igra — Lepa igra: Bog, Marija — Mi se od vas potóčimo — I vas Bogu „naróčimo“. V dolenjih Drašičih so letos (1886) še popevale „kresnice“; v gorenjih pa ne več, in to iz istega uzroka, kot na Boldrežu.

⁷ Prim. v „Arkivu za povjestn. jugoslav.“ VII. 337. „Ladovanke“, ki jih popevajo (ali so jih vsaj popevale še l. 1863) devojke v Žumberku, in to na kresni dan ali Ivanje v jutro, opoldne in zvečer v najlepšo obleko („odjelo“) oblečene, ter hodijo, kakor Metliške „kresnice“ po štiri od hiše do hiše. Jutranja pesen se začénja takó:

Bog daj dobro jutro,
Tiho je ljeto, } Pripevek za vsako vrsto.
Dobro im Bog daj. }

Čudno, da se čepiri kakor v sedanji pesni Metliški, nenárodní „Jim“, — tako tudi v Žumberskih „ladovankah“ l. 1863 že óni „im“ = „Jim“ (namesto: vam). Kakor čujem, prištevajo se Žumberčani (Belokranjcem „sosedí“) zdaj sami... Hrvatom, a ne Srbom.

Ker se v II. Metliški pesni, zloženi po „legendi“ o svetem „Janezu krstniku“, ne nahaja národná mera jugoslovánska (kakor se nahaja do malega v I.), zató sodim, da je II. vsekako mlajša od I.; a po jeziku njenem sodim nadalje, da se ni rodila med „Belimi“, nego med „Črnimi Kranjci“ (bodi si Dolenjci, Krajinčani ali pa Gorenjci¹).

Tako na pr. nisem germanizma: Kjer sonce „doli gre“², kakor se popeva v Ivanjski pesni Metliški še dandanes, — nikdar slišal še med Belimi Kranjci, a sósebnó nikdar v Metliki, kjer govore — razun kakega na pol ponemčenega „Nemčurja“ — še vsi lepo po naše: „sonce zahaja“, a ne: doli gre (!).

Znamenito je, da se je „črnokranjska“ besedica: „tam kaj“ med l. 1849. in 1886. v II. pesni Metliški izpremenila v „belokranjsko“: „on di“.

Da óni, kdor je zložil to pesen, ni bil „jezikoznanec“, — to nam pravi sam „svet Šentjanž“ (= sveti „Sveti-Ivan“). Nekaj so pa sedanje kresnice Metliške vendar popravile v stari (II.) pesni, t. j. izpremenile „presvetega Šentjanža“ (= presvetega „Svetega-Ivana“) v „preljubega Šentjanža“ t. j. v „preljubega svetega Ivana“ (kar je vsekako pametnejše nego v stari pesni).

A drugo naj bi lepo popravile po stari pesni (I. in II.), in če mora biti res razložek med hčerko pa hčerko, naj popevajo prihodnjíc za gosposko hčerko tako:

Čemo se z njo poigrati,

Kak' se golob z golobico,

Gospodična z jabolčico.³

¹ Kakor se imenujejo Slovenci med Gorjanci in Kolpo na Kranjskem po svoji beli noši „Beli Kranjci“, tako pravijo oni drugim Slovincem kranjskim zbog njihove črne noše: „Črni Kranjci“, to pa samo onđaj, kedar treba takega razložka; na pr.: „Mi smo beli, a vi ste črni Kranjci“. Ako pa veli na pr. Metličan ali kakšen okoličan: „Kranjec je prišel po vino“ ali: „Kranjci so prišli po vino“, zna vsako „belokranjsko dete“, da je to: „Črn Kranjec“ ali da se to „Črni Kranjci“, t. j. črne opravljeni. Bodi pa tu povedano, da se gospoda z meščani vred med Belimi Kranjci nosijo (do malega) tudi črno; tako za nove dóbe i nekteri (bogatejši) „kmeti“.

² Namesto: „zahaja“.

³ Ne pa: „Kak' se frajla“ itd.; kajti „frajla“ ni domača, nego tuja beseda — ljulika v pšenici.

Preskočivši nekoliko drugih besed, ktere kažejo, da je II. pesen, „priromala“ v Metliko nekdanj čez Gorjance, hočem v misel vzeti samo še glagol: „opotóčiti se“ (tudi „spotóčiti se“ ali „potóčiti se“), ki se popeva v završetku, predno odhajajo kresnice izpred hiše. Ta glagol rabi Metličanom in okoličanom (za pomen: „oditi“, „odpraviti se“) samo v teh pesnih; drugače ga nisem slišal med ljudstvom nikdar, ni za mladih let, niti kasneje¹); iznebile so se ga, kakor smo videli, tudi sedanje kresnice Metliške, namestivši stari završetek s temi besedami:

„Mi b' mo nocej malo spale,
Ker b' mo polje varovale.“

O tej priliki opozarjam še na to, da so stare kresnice Metliške popevale, in da Rosavničke in Lokvičke še dandanes popevajo tako:

„Mi smo nocej malo spale (-i),
Ker smo polje varovale (-i)“.

Po tém sodim, da so belokranjske kresnice te pesni popevale nekdanj na Ivanje ali na kresni dan v jutro (kakor ladekajo tudi Žumberske istega dne v jutro), pa tudi opoldne in na večer, ter pobirajo jajca za pastirje, izmed katerih jeden pred njimi, svirajoč na piščal („sviralu“, „košaro“ nosi.

Naposled priobčujem še to, da sem I. in II. pesen „Metliških kresnic“ razglasil prvič po „Védežu“ že l. 1849. tako, kakor sem si bil malo poprej istega leta obé zapisal v Metliki, ter sem slišal obé isto tako popevani še za detinskih let, t. j. kolikor pаметim, vsaj že l. 1830. ali 1831. „Popravit“ sem pred tiskom za „Védeža“ samo nekaj malega po tedanji slovnici in pisavi. (Pisali smo ondaj na pr. še „-am“ namesto „-om“, kakor govore Beli Kranjci sploh.)

Zdaj sem se držal bolj izvirne govorice; vendar pisal po sedanji pisavi „lj in nj“ v vseh priobčenih pesnih, dasi Metličani in belokranjski jim „sosedí“ ne topé teh soglasnikov nikdar, nego izrekujejo na pr.: „kopl^{en}ek“, „l^uba“, „póle“ (uprav pule); ... „š^č nim“², „pajⁿ“, „Krajn'c“, ... namesto: „kupl^{en}ek“, „lj^uba“, „polje“; ... „š^č njim, panj, Kranjec“ ...

¹ Zaman sem tega (povratnega) glagola iskal v stari in novi slovenščini tudi po različnih slovarjih za ta ali pa kakšen drug pomen. Da mu je osnova „tok“ (iz „tek“), o tem ni dvojbe. Prim. stsl. „po-točiti“, fugare, in exilium agere (Mikl. lex. 645); nsl. „potóčiti“ v. pf. rollen machen, scheiben (eine Kugel, ein Rad; Murko); gl. tudi Jan-Kleim. in prim. še „opotóčen“: opotočna sreča“ (ondi); č. točiti se (vrteti se).

² A ne „š nim“.

Kakor vsi kranjski Slovenci, pravijo i Beli Kranjci namesto: *prinesli, prišli* smo itd. sploh: „*prnesli, pršli* smo“ itd.

Besedo „*Bóg*“ „izgovarjajo“ Beli Kranjci tako kakor Poljaki, t. j. v imenovalniku „*Bug*“ (a ne *Buh*); v roditeljski pa „*Bóga*“ itd.; — v sklanji ostaja *ó*. Zató pa — z *Bógom*!

Donesek k abecedni vojski.

Priobčíl *J. Scheinigg*.

Sz tukajšnjega knezoškofijskega arhiva prejel sem po blagovoljnosti č. g. kancelerja in korarja Lamb. *Einšpielerja* več listin, tikajočih se metelčice in danjčice v šolskih knjigah. Razmere, v kterih so pisane, so lahko umljive, da jim ni treba daljšega razlaganja. Vse tri listine, ki jih tukaj priobčimo, so iz l. 1833.

Lavantinski ordinarijat v Št. Andražu piše krškemu v Celovec:

An das Hochwürdigste fürstbischöfliche Ordinariat Gurk zu Klagenfurt.

Note.

Ungeachtet der diessämtlich geschehenen Vorstellungen gegen die allgemeine Einführung des einen oder anderen der beyden neuen slovenischen Alphabete in den deutsch-windischen Schulen der Diözese, muss in Ermanglung einer Auflage der Schulbücher mit alten slovenischen Lettern dennoch seit einiger Zeit in den unterstehenden Schulen des Zillierkreises das deutsch-windische Nahmenbüchlein mit Dainkosen, und in jenen des Klagenfurter Kreises mit Metelko'schen Lettern gebraucht werden.

Da sich nunmehr die Stimme vieler Uibersetzer und Verfasser slovenischer Volks- und Schulbücher abermals gegen den Gebrauch der beyden neuen slovenischen Alphabete zu erheben scheint, besonders aber die Erlernung dieser beyden von einander abweichenden neuen Lettern in den ohnehin schon durch andere verschiedene Schriftarten sehr erschwerten deutsch-windischen Schulen als den Unterricht hemmend anerkannt, und daher die Wiedereinführung des alten slov. Alphabethes in jenen Schulen von den Distr. Schulaufsehern der Lavanter Diözese gleichwie von andern Kennern und Beförderern der slovenischen Sprache immer lauter und allgemeiner gewünscht wird, von hier aus aber ohnehin immer auf die Beybehaltung der alten slovenischen Buchstaben in den deutsch-windischen Schulen angetragen wurde, so sieht

man sich veranlasst hiemit in aller Dienstesfreundschaft das Ersuchen zu stellen, dass es Einem Hochwürdigsten Fürst Bischöf: Ordinariate gefällig seyn wolle, die Ansichten Hochwürdigst desselben, ob es nicht zweckmässig und für den deutsch-windischen Schulunterricht förderlicher wäre, die künftigen neuen Auflagen der Schulbücher in den mehr genannten beyden Sprachen, in ihrem slovenischen Texte wieder mit den alten slovenischen Lettern zu veranstalten, oder aber diejenigen Schritte welche von Seite Eines Hochwürdigsten Fürstbischöflich. Ordinariates in dieser Angelegenheit bereits geschehen seyn dürften, geneigtest anher mitzutheilen, um sich von hier aus bey einer diessfalls beabsichtigten wiederholten Vorstellung an die beyden betreffenden hohen Gubernien den dortämtlichen Ansichten und Wünschen möglichst anschliessen zu können.

F. B. Lav. Ordinariat zu St. Andrä am 11. September 1833.

Na to vprašanje odposlala je krška škofija tá-le po Slomščeku izvrstno spisani odgovor:

An das Hochwürdigste f. b. Ordinariat Lavant zu St. Andrä.

N o t e.

Ein — hat mit geschätzter Zuschrift vom 11. d. Z. 183 die hierortige Ansicht zu vernehmen gewünscht, ob man in Hinsicht der slovenischen Volks- und Schulbücher den Gebrauch des durch Metelko und Dainko eingeführten neuen Alphabetes, oder den der früher hergebrachten alten slovenischen Lettern beybehalten zu sehen nützlich und entsprechend finde. Man gibt sich demnach die Ehre, dieser Frage mit Folgendem entgegen zu kommen:

Es ist den slovenischen Sprachkundigen nie entgangen, dass der Genius dieser Sprache Biegungen und Laute habe, die sich mit dem althergebrachten Alphabet nicht bezeichnen lassen; auch ist das Zusammenstossen vieler Mitlaute in manchen Wörtern mitunter ein Grund gewesen, ein neues zur Bezeichnung und theilweisen Beseitigung dieser Anstände geeigneteres Alphabet herbeyzuwünschen, und wenn Metelko und Dainko diesem Wunsche gelehrter Slovenisten zu entsprechen bemüht waren, so hat das Resultat ihrer Bemühung doch nur gezeigt, dass sie mehr Geschik hatten, das Mangelhafte des alten Alphabetes zu begreifen, als dem Mangel selbst abzuhelpen. Der heftige und noch nicht erloschene Streit über die Zweck- oder Unzweckmässigkeit beyder Alphabetes, und der denselben mit Recht gemachte Vorwurf über die seltsame, und wenn man so sagen soll, unschreibsame, selbst für das Auge ungefällige Form ihrer Surrogat-Lettern ist Beweis genug für obige Behauptung, und rechtfertigt die kluge Sprach-Oekonomie des Franzosen, Welschen und Teutschen, der auch anders spricht, als er schreibt, ohne dass es

den Sprachlehrern einer dieser drey Nationen deshalb räthlich oder gar nothwendig geschienen hätte, zur Bezeichnung ihrer Sprach-Nüancen ein neues Alphabet zu erfinden. Der Böhme und Pohle hat es trotz dem, dass sich in seinem Dialekte die Mitlaute noch mehr als bey den Slovenen häufen, nicht gewagt, nach einem neuen Alphabete zu greifen, und alles was er that, bestand darinn, dass er seine Zischlaute durch Zeichen milderte oder schärfte, und sich so der lebendigen Volkssprache so viel möglich zu nähern suchte. Sie alle begriffen, wie gewagt es seyn müsse, in das seit Jahrhunderten bestandene gewaltsam einzugreifen, und durch ein neues Alphabet eine Spaltung, eine Scheidewand zwischen gestern und heute aufzuführen, und dadurch entweder den erwachsenen Theil einer ganzen Nation wieder in die Schule zu schiken, oder ihn zur Ignoranz und Lethargie zu verdamen, damit die hoffnungsvolle Jugend zur Erkenntniß der grossen Lehre des Heiles geführt werden könne, wo ein stumes und wo ein offenes *e* zu setzen und auszusprechen sey.

Das gefertigte Ordinariat muss es offen gestehen, dass es das kleinliche Treiben und Zanken in Dingen von Wichtigkeit, wie die Jugendbildung es ist, nur mit Widerwillen gesehen, und die ersten Bestrebungen dieser Art wohl nur deshalb nicht bekämpft hat, um der Lehre des Apostels: *omnia probate* auch in dieser Sache treu zu bleiben. Es muss sich aber gegenwärtig, wo der Sache bereits Zeit und Raum genug gegeben wurde, ihre praktische Nützlichkeit zu beweisen, lediglich für Beybehaltung des altüblichen slovenischen Alphabetes in Schrift und Druck, in allen Volks- und Schulbüchern erklären, und glaubt Einem — deshalb bemerken zu müssen, dass ein Windischteutscher Katechismus, dessen Wiederauflage für die Slovenen dieser Diözese bereits zum dringendsten Bedürfnisse geworden ist, in kurzer Zeit, aber in der herkömmlichen slovenischen Schreibart abgefasst, erscheinen wird, damit Jung und Alt die Lehre des Heiles aus eben der Quelle schöpfe, aus welcher es die Väter schöpften, und in den Augen des gläubigen Volkes wenigstens von der Seite kein schiefes Licht auf die Religionslehre falle, dass man ihr erstes und auch oft einziges Religionshandbuch zum Tumelplatze für segenleeres Schulgezänke hergegeben habe.

F. B. G. Ord. Klagenfurt am 30. September 1833.

Slovenski vladike so dosegli, česar so prosili; kajti ilirski guvernéer razglašá:

An das Hochwürdig. f. b. Consistorium zu Klagenfurt:

Die hohe k. k. Studienhofkommission hat laut Dekretes vom 6. d. M. Z. 6053 in Folge der von hieraus bereits unterm 10. August Hochdahin überreichten Verhandlungen über die bisherige Art der Herausgabe der

Schulbücher mit krain. Lettern, sich veranlasst gefunden, anzuordnen, dass es von dem Drucke solcher Schulbücher mit den sogenannten neuen krain. Lettern künftig ganz abzukommen habe.

Hievon wird das fürstbischöfliche Consistorium mit Beziehung auf die dortseitige an das Lavanter Consistorium erlassene Note vom 30. Septbr. l. J. 418. zur Wissenschaft in die Kenntniss gesetzt.

Laibach den 30. November 1833.

Kmet, stsl. кѣметъ, кѣмѣтъ.

Spisal ꝛ Božidar Raič.

Današnji pomen samostava kmet na Slovenskem je porod najnovjše dobe, kar so zemljišča odkupljena in odkupljencem podeljena samostalnost, da more in sme povoljno razpolagati s svojim posestvom; prvlje se skoro povsod javlja v privrženosti in podložnosti po raznih pomenih, ktere je dobil v različnih dobah in krajih. Monumenta serbica dajajo mu pomen: velikaš, boljar, in ti dostojniki so bili spremljevalci in sprevalci vladarjevi, torej privrženci in podložniki. Gj. Daničić v slovarju iz književnih starin srbskih navaja: kmetъ subjectus, srl. vasallus, pod vlašću državnoga gospodara, a kmetićъ servus, seljak svojemu vlastelinu „vsi ljudije něsu jednaci, jesu vlastele i jesu kmetići kako to u srbljeht i po vsěmъ světu“. 1395 leto Spomenici srbski, prepisao knez Medo Pucić; po Vuku kmetić koji na tudjoj zemlji sjedi, Lehenmann; stsrb. kmetъština praedium beneficiarium: što je kmetaština, tudej da se nasele kmetije crkrovny. Mon. srb.; u Bosni zove se kmet seljak koji sjedi na tudjoj zemlji i u tudjoj kući. Vuk. Štef. Age so jim gospodarji, kterim morajo davati polovino ali tretjino po razmerah in pogodbi poljskih pridelkov in nekaj v novcih, agino dolžen je spravljati mu kmet na dom, bodi si kakor koli daleko. Aga sme nagnati svojega kmeta s svoje zemlje, kedar koli mu se vidi. Po Belostencu je kmet = podložnik, delopoljec, selnik, subditus, colonus, hrv. tudi znači kmet adjectus (primerjaj primetek adjectus), kakor pri nas gostač = ofer; hrv. kmetovi Hörige, in ogersko-hrvatski kmetstvo Sklaverei, Mers. Zsit. II. 295. Litavščina ima kummettys Gärtner, Arbeitsmann auf Ausspeisung, kummetis Gärtner zum Feldbau, der etwas Land bekommt, kakor na Slovenskem gostač.

Vsi ti navodi kažejo, da je bil kmet nesamostalni, podložnik, privrženec; istinito navaja tedaj Murko v „Slov. besedniku“ pregovor: kar gospoda stori krivo, kméti morjo plačat' živo.

V nemščini pomenja Bauer tudi seljake, kateri nimajo svojega poljedelstva: Brinksitzer, Häusler, Tagelöhner, in take, kateri so imeli svoje poljedelstvo in o njem živeli, a vlastelju bili so dolžni davati obresti, davščino in roboto, reklo se jim je tudi *Hintersassen*; tako uči Adelung. Nsl. čes. polj. kmet... Bauer. Rus ne pozna besede kmet v slovarju.

Na Srbskem zvali so se kmetovi imenitnejši seljaki, zbirajoči se na različne dogovore kamor selske tamo knežinske. Včasih so tudi seljakom sodili v raznih razprah in prepirih, ako jih je tožnik zval, če pa kmetovi ne morejo poravnati strank, pošiljajo je k okrajnim sodiščem, kar zopet potrjuje podložnost sodnih kmetov.

Na Bolgarskem znači *k m e t ь* Schöppe, kar pomenja prisednika kakega sodišča, tedaj nikar samostalnega sodca, nego samo pomagača, in po takem nesamostalnika. — Česki in slovaški je kmet tudi to, kar po našem stavec, serec, in to se povse dobro sklada z besedo kmet; kajti starci niso redno več gospodarji, nego navadno pohašniki, prepustivši vsega posestva vodstvo močnim in mladim rokam, a dobivali so in dobivajo podavek ali užitek od otroka gospodarjevega; niso torej starci samostalniki, nego opirajoči se na mladega gospodarja, dakle privrženci in nekako podložniki; kdor v prvi hiši stanuje, glava je vsemu gospodarstvu, a ne pohašnik bivajoči v hiški. Sem spada omeniti o rimljanskih *d e p o n t a n i h*, to je moževih, kateri dopolnivši šestdeseto leto niso imeli več pravice glasovati v zborih, nego bili so v zbornici metani z mosta, po katerem so posamniki hodili glasovat. Nikar se naj tedaj ne misli, da bi bili Rimljani starce dovršivše 60 let z mosta v Tiberu metali, kar navaja predzgodovinska pravljica; toliki brezsrčniki niso bili, nego jemali so jim državljanske pravice kot slabcem; po takem je zopet kmet = stavec = opešaneec nesamostalnik, dakle privrženec. Česki pomenja *k m e t i č n y* unterthänig, grunderblich, in slovaški *k m e t i* dedina, namreč imetek, kateri se privrže rednemu služu, često brez truda in zasluge.

Navedeni podatki pritrjujejo, da samostav *k m e t* je pomenjal in še danes pomenja podložništvo, privrženost, podvrženost, dasi *k m e t s t v o* v češčini tudi znači svetovalsko dostojnost, kar odgovarja nemškemu Schöppe = sodnijski prisednik, a ne sodu glava.

Gledé na koreniko besede *k m e t*, strsl. *k ь m e t ь* in *k ь m e t ь* in *k m e t ь* ni še znanost izrekla poslednje sodbe; Miklošič pravi: *incertae originis, quidam de lat. comes cogitant, Curtius in Fick molkom molčita, Caf oziraje se na staropruski p o m e t s* unterworfen mesto *p o m e t t s* bil je najbliže jedru; zavodljivo bi bilo grški *κομίτης* Dorf-bewohner, Landmann, Nachbar, kar je izvedeno iz *κόμη* Dorf, Flecken, in to iz *κεί-μα* liegen; semkaj spada naše po-či-ti, po-koj (Curtius),

kar nima nikakšnega posla z besedo kmet.¹ Navedeni pomeni zagovarjajo izvod kъ + met-ъ, namreč iz prepona kъ, korenike met ali okrepljene mět in pripona ь.

Hudo preglavico dela učenjakom nemškim in deloma tudi slovan-skim prepon kъ; solnce slovanskega jezikoslovja, Miklošič, omenja nekako bojzljivo v primerjavajoči slovnici slovanskih jezikov II. str. 384 ka, ko, ne upajoč ga v zvezo dejati s staroindijskim ku; vsaj nemški in drugi učenjaki se protivijo priznavati ta prepon, bodi si isti že zaime ali kak drug jezikovni živelj, akopram kljubujoči tej zorbi (teoriji) zahajajo v soteske, odkoder ni izhoda: Bezzenberger v časopisu „Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen“. Göttingen 1877 B. II. str. 144 pravi: „preuss. geauris, lett. gaura (daneben auch gûra) und ksl. gavrănъ sind etymologisch ganz unklar. Gavrănъ Rabe (poln. wrona Krähe) sieht neben vranъ Rabe (poln. gawron Rabenkrähe) ganz wie ein Compositum aus“. Tako se godi modrijanom, kateri pri belem dnevu solučno svetlobo zanikavajo. V slovanščini prepon kъ s preinakami vred pomen nekoliko ali mnogo okreplja, poblize določuje, predrugačuje in oslabljuje, ali pa besedi obliko okreplja: luž. khmut Koth zum Versinken, mut aufgetrübte Flüssigkeit; novosl. hajzba velika soba, izba = soba; gavez symphytum officinale, vez ligamen; nsl. kavran, gavrăn Rabe, vran, vrana Krähe, slovaš. kosienok Grummet, séno Heu, Kaniža itd. Prepinja se včasih prilogom, pogostoma glagolom: stsl. komudъ, kumudъ tardus, mudъ isto; nsl. konarekovati krächzen: kokoš konarekuje = krače = poje si. V značenju ima tudi sorodnost s pa: kaprad Farn, paprad isto, in včasih z ne, kedar ne zanikava, nego preinačuje: kankola in nekola, mestoma je kъ razmernik: luž. kničomnik Taugenichts, kmyslŋy nach Sinn, Wunsch.

Prepon k = kъ² javlja se v naslednjih besedah:

Slovaš. kl'ud,

čes. klid Ruhe, Aufschub; slovaš. kludit', čes. kliditi räumen, reinigen; slovaš. skludit', čes. skliditi isto, iz k + l'ud (-ljud); primerjaj luž. ludžić menschlich, human machen, cultivieren; kludžić räumen, reinigen, fechseln; schlichten; navadno ukrotiti; čes. luž. kludny ruhig, zahm; luž. kludžomny zahm zu machen, skludžić

¹ Miklošič primerja v Etym. rečniku str. 121 rum. kumet, pruski in lit. kumetis. Gledé razlage pa pristavlja: „Man vergleicht comes: dagegen spricht jedoch, abgesehen von der Form und der Bedeutung in den meisten slav. Sprachen, die allgemeine Verbreitung eines lat. Wortes; noch unwahrscheinlicher ist die Ableitung des Wortes vom gr. κομῆτις.“

² Ne gledé na ka, ko itd.

zähmen, skludny zahm; stsl. ukljuditi suadere. Zaradi oblike primerjaj lučaj, s^zlučaj, s^zklučaj in s^zključaj casus.

Luž. kluskać

Wasser giessen, werfen, dass es schallt; pr. nsl. luskati schualzen; torej k + luskać.

Čes. slovaš. kmen

Stamm, Geschlecht, Ursprung; luž. kmjen Zweig, Spross; čes. kmenovec Stammgenosse; kmenovina Hochwald; lit. kamėnas Stammende eines Baumes; lotv. kameenes das breite Bork, das man beim Dachdecken unter die Lubben legt, dakle kam + ...; iz k + men; Fick II. 431 man denken; skr. manu Urmensch; Μάνης Urahn der Phryger; srvnem. Mennor Urahn der Germanen; torej tudi kmenovina Urwald.

Srb. kmeziti se

Miene machen zum Weinen; nsl. cmižiti se raunzen; nsl. meža ein Mensch, der gleich nachgibt oder bei geringster Veranlassung weint; slovaš. mžit siefern; čes. mžiti, mžeti isto; rus. meziti oculos claudere (Srezněvsky); hrv. mizati = migati; dakle k + meziti.

Slovaš. kmiň

Dieb, Lügner; pr. stsl. maniti decipere; kor. měn; pr. Fick II. 628 mána Trug in mámi tauschen, wechseln; pr. nsl. měna Tausch, Wechsel; torej k + miň.

Čes. škmořiti

zusammen-verziehen, iz šk + mořiti; čes. mořiti drücken, pressen.

Slovaš. kňahňa,

čes. kňahňe Rothlauf, crysipelos, ignis sacer, iz k + ňahňa, in to iz na + ohňa; zbog poslednjega pr. ohňaček phönix; pr. nsl. pereči ognj (pri svinjah); hrv. oganj (pri ovcah); lit. ugnis Rose; hrv. vrbaneć isto.

Polj. kniat, knieć

Dotterblume; nsl. nat Pflanzenblätter; polj. nać kräutig.

Čes. knisati,

slovaš. knisat' schaukeln; hrv. nihati; srb. njihati, nihati agito.

Luž. knochotka

(po pravem knochotka, ker luž. nohć Fingernagel), Ringelblume; rus. nogotki; polj. nogietek isto.

Čes. slovaš. polj. knot

Docht; magj. kanót, kanóe Lunte, Zündstrick; Docht, iz k + not, in to iz nēt-iti incendere; zaradi ě = o prim. kъnorozъ, vrus. bolg. nerězъ, hrv. pri Loboru nerězak; nsl. kosěr; stsl. kosorъ falx; magj. kacor Rebenmesser, Rasirmeser. Sicer je tudi stsl. gnētiti accendere, kakor lat. nodus mesto gnodus . . .

Stsl . . . kostъ

os, iz k + os + tь, kor. os; Curt. Grundz. str. 209 piše: „Das ksl. kostъ, das mit lat. costa Rippe verwandt sein wird, lasse ich trotz der gleichen Bedeutung bei Seite, weil ich drei Sprachfamilien gegenüber das k nicht zu erklären weiss“; in Froehde v časopisu „Beitr. v. Dr. Ad. Bezzenberger“ I. str. 193 izpoveduje se: „costa „Rippe“ = ksl. kostъ „Knochen“ (Curtius Grundz. p. 209); die Wurzel ist unbekannt“. Tako gegajo jezikobrodci, kateri nočejo očivestnih podatkov.

Isl. kostreš

perca Stulli, a Belostenec ostreš isto; nsl. ostriž, ostrš Pärsling; slovaš. ostriž Stachelroche; ostrižek Sandbarsch, dakle k + os + t + r + eš, kor. os; pr. kostъ; Belost. kostriš sonchus aspera, Saudistel; Stulli kostriječ sonchus; nsl. oset, stric in v Halozah ostričak, kar svedoči, da je tudi stric, strijc, stsl. stryjec patruus iz ostrijc, kor. os; nsl. dva strica bolje pikata; Jambr. quia vero patru fratruales suos acerbius, quam patres, tractare solent, ideo patruus etiam pro severo et aspero sumitur; Horat. patruos sapere = ostremu biti; hrv. oštrica canaria, srb. oštrika in kostrika Art Pflanze; nsl. kostreba Trespe; čes. ostřice Scharfgras, ostryš Riedgras; sem spada tudi rus. kostrika Schäbe, Achel; polj. kostra mn. isto; čes. osina Aehrenspitze, Granne, Hachel.

Isl. kostriet

Stulli a) cilicium, b) lana caprina, tudi Vuk; polj. sierć (in sierść) = srъtъ kurzes Thierhaar, siercisty voll kurzer Thierhaare; nsl. srst; čes. srst'; rus. šerstъ; nsl. v Halozah srtiti se (če ne srtefi, ker: nasrten puran) Haare, Federn sträuben, indi sršiti, v Črešnjevcu na podnožju južnega Pohorja hršiti; dakle srt + tь = srstъ; srb. stršiti iz s(t)ršiti; takisto je kostriješiti; hrv. oštrica lana rudis; po takem ni misliti na kosa.

Slovaš. kostur

spitzer Pfahl; polj. Brecheisen, iz k + os + t + ur; nsl. kostura, kosturica Taschenfeidel, hrv. isto; nsl. osti mn. = šestilo circinus, hrv. nsl. osti fuscina.

Hrv. knaditi

= nakladati compensare, iz k + na + di(é)ti; pr. naditi, nadjesti, nadjeti figure, farcire; nsl. ugnaditi, gnaditi stählen, gnado = nado chalybs; pr. rus. ukladъ gehärtetes, verstärktes Eisen; kor. dé (ti).

Srb. kveka

Wehgeschrei (des jungen Hasen), veka Meckern: nsl. vek Wehklagen, vekati in večati wehklagen, schreien: krava veči, dakle k + veka.

Nsl. po-kveka

Mensch ohne Energie, armer Hascher, v Črešnjevcu Schlampe; nsl. pokvečiti verkrümmeln, verkrüppeln: ves pokvečen hodi niedergeschlagen, niedergedrückt; nsl. veka Fallthür, Ofenthür, wenn man sie vegnehen kann; veka je tudi na plašču stare podobe, der Kragen: plašč na jedno, dve, tri veke; nsl. večiti = brtviti: sod večiti, zavečiti = brtviti, zabrtviti, zavečen = zabrèven polovnjak; hrv. vjeko palpebrae; polj. wieko Deckel; luž. wëko isto; rus. vëko Augenlid; runder Korb, in welchem grüne Waare, Eier . . . getragen werden; zato magj. véka modius, Scheffel, Viertel; pr. nsl. hrv. drevenka Metzen; rus. lukno Korb von Lindenrinde, odkoder nsl. hrv. lukno, lôkno; magj. lukma eine bestimmte dem Pfarrer zu entrichtende Getreide- und Weingebühr, Deputat, iz kor. lëk-låk; lit. vož; lotv. vâz Deckel auflegen; skr. ûh iz vah concludere.

Rus. škvorenъ

Vornagel, Lünse; polj. sworzeń Spannagel; čes. svěrak isto; nsl. svora Langwiede; kor. vr(éti) concludere.

Srb. kvrga

Auswuchs, kvrgaja nekaka kruška po kojoj imaju kao male kvрге, iz k + vrga; srb. vrg Schöpfgefäss von Kürbis; nsl. hrv. hrga Knoten im Holze; Geschwulst, Beule; Schöpfgefäss von Kürbis; v = h: par in pah, splov in sploh, zevati in zehati.

Srb. kvrka

Knurren; vrčati knurren, kar je nslov. mrčati: pes mrči, tedaj k + vrka.

Slovenec govori: kljubovati trotzdem, v Halozah: kljubici komu kaj napraviti, zum Trotz; kljubu isto. Omenjeni primeri kažejo dovolj, da se k = kъ prepinja kot zaimе in kot razmernik; takisto dobro odgovarja ob enem pomenu v besedi kmet, kъmetъ, kъmětъ, in v tem podkreplja me že navedena prikazen v litavščini kummetys in

kummetis = kum + mettys, kum + metis, kar slavno pojasnjuje str. pomests unterworfen mesto pometts; torej kum = po, kakor ka = pa: kaprad in paprad Farn; zbog kum primerjaj bolg. кѣмѣ = кѣ. Korenika besedi je met(ati), pr. nsl. hrv. zamet; stsl. namet vectigal; in met okreplja se v mēt: stsl. primētati, samostavnik primētъ animadversio, kakor iz plet szplētati, nsl. plēst, a, Pressbodenkranz, zato polj. kmiéc Hüfner, Bauersmann, pa tudi kmiotek (armer) Bauer.¹

Besedotvorje in pomeni svedočijo, da je kmet (kъ+met+ъ) prizrženec in podložnik bil in je še, ker se ná-nj nakladajo vse težave, nevolje in težka dela.

Beteg, betež, betežen.

Spisal † Božidar Raič.

Yeleučenjak Miklošič resni, da se nsl. hrv. samostav beteg naslanja na magjarski izvor, a točni broditelj Levstik uči, da se oboje opira na srednje-visokonemški wētac, Schmerz, Leiden. Die Sprache in Trubers „Matthäus“ von Prof. Fr. Levec. Laibach 1878. Truber rabi betež = Schmerz v prevodu, a betežen govori se v ožji domovini Truberjevi. Beseda beteg z izvodnicami betežen, betežast, betežnik, zbetežati itd. nahaja se pri panonskih Slovencih in na Hrvatskem, kar pričajo Jambrešić, Belostenec, Stulli in slovenski slovarčki. Mali kolotač, kjer živi ta upitnik, in sosedstvo z Arpadovci res porajata sum, da je ta besedna prikazen magjarskega rodú; možno, itak temu nazoru čvrsto nasprotuje a) hrvatski prilog hatežen kränklich. Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart v. Ign. Kristianović. Agram 1840. Isti izraz hatežen rabi se po hrvatskem Zagorju tik do slovensko-štajerske meje; b) Murko navaja v svojem „Ročnem besedniku“ 1832 pridev matéžen launig, in c) „Auplní slovníček českého jazyka“. Sepsal dr. J. P. Jordán, javlja samostav bētah Fallsucht. Poskusimo razlago. V besedi hatežen je ha prepon, primerjaj v novoslovensčini rodovinsko ime Habrun; hrv. čabrun, trabecula, tigillum, stsl. бръвѣно; nsl. brvno, bruno; Hadanec, Hadanček, Hadanjko, pr. Danjski, Danjko, Danjščak, Danjar, iz kor. дань = da + nъ tributum; Ha-

¹ Ako se tudi nahaja oblika kment, kmentovy, ne moti ročenega izvoda: vsaj i Haložan govori mlénko, trunkati = mléko, trčkati.

dernik, potok hudournik na Štajerskem iz kor. dr(ôti), pr. drav, Entzündung einer Wunde, Drava die Reissende; hrv. hahuljati, ginuti, venuti, skr. çûl perire, aegrotare, pr. hrv. huljati se reptando incedere; nsl. Haloze vinsko pogorje v ptujskem okraju, iz ha+loza; nsl. rus. hrv. srb. bolg. Weinstock, Rebe; Wald; luž. chamorny ermattet vor Schmerz, mürbe, trübselig; čes. morný Pest, srb. hrv. umoran, mûde, a težen = težьnъ iz teğъ, teža, labor, onus; stsl. utežitì gravare; hrv. težan (Stulli) gravis, težak gravis, molestus, importunus: težek beteg santicus morbus; nsl. veliki beteg, torej ha-težьnъ. — Pridev matéžen = matežьnъ = netežьnъ launig iz ma+težьnъ; zbog prepona ma = ne primerjaj masosna, rez. masosan, navadno mecesen, meces Lärche, iz ma+sosna; sosna v drugih narečjih pomenja Fichte; maklen, meklen Spindelbaum, in klen Lenne, Feldhorn; macizra v Halozah najdebelejši bažul, in cizra okoli Ptuja *μασιόλος*; matprika viburnum lantana iz ma+ter+dobrička; majelovec, mejelovec, hippuris, Tannenwedel, iz ma-me+jel; madravec halbverschnittenes Pferd, Tuš. = dravec, pr. čes. dravý, nsl. drav, Drava; srb. makup kljuse, koje se nadže u selu ili u polju, a ne zna se, čije je, iz ma+kup = ne+kup, to je konj nekupljen; srb. mamlaz iz ma+młaz in to iz mlъz; srb. mlaz, soviel auf einmal hervorschießt, wenn man melkt. Zbog pomena priravnavaј stsl. koposъ, dakle prazen človek. — Česki samostav bétah = betegъ, ker tah vsled glasja českega jezika = teğъ, torej tah Zug, tahnuti ziehen, tažba Zug = težьba; tatý gehauen; stsl. tėti secare, deležje trpevno tětъ. Prepon b, sicer s samoglasom a, nahajaš v srb. bavrljati umberschleudern, vrljati schlendern; badrljica Federkiel, drljiti entblößen; bakundrae in kundrac ime mačku, takisto makokundrae iz ma+ko+kundrae; stsl. kądrъ; balučka wilder Lauch, luk Lauch; nsl. baruse Bart, barusač Grossbart, barusast bärtig, potém ruse Bart, rusast, bärtig; čes. barušky Kätzchen (Bäume —); rusiny Federhöschen; bolg. rošavъ bärtig; tedaj beteg iz prepona be+teğъ, kar je mnogo bliže in naravnejše, nego li v temni tujini iskati svetlobe. Vrh tega je še omeniti, da izraz beteg itd. živi pri panonskih Slovencih, a ne pri korotanskih, torej se ne rabi na nemški meji, kjer so Slovenci v dotiki in sosedstvu s svetovnim življem. Po takem je toliko manje verjetnosti, da bi se beteg naslanjal na wétac.

Vraže na Dolenjskem.

V Zatiški okolici zapisal *A. Hudovernik*.

Na sveti večer vežejo se v Slovencih najlepše šege in navade, od katerih pa tú le tiste omenimo, ki spadajo med vraže. Že Valvasor pripoveduje v svoji zgodovini, da se napravljajo dekleta na sveti večer na studenec. Ako v njem dekcle zagleda obraz svojega ljubljenca, tedaj vé, da jej je zvest; ako ga pa ne zagleda, prepričana je, da jo je fant zapustil. — Studenec ima pa še drugo čudotvorno moč na sveti večer in to samo jeden trenotek. Ako prideš ob pravem trenotku pred polnočnico na studenec, pada iz njega srebro in zlato. Nekdaj je prišel ubog mož ob pravem trenotku do studenca, da pije čašo vode; čaša pa ni bila napolnjena z vodo, ampak z zlatom in srebrom. Po polnočnici dajejo ljudje živini krme, da bi bila prihodnje leto zdrava in rodovitna. Vreme prihodnjega leta se ravna po sapi, ki piše na sveti večer.

Da se odvrne toča, treba je na binško soboto poškopiti vinograde in njive z blagoslovljeno vodo. Tudi oljka odganja točo, blagoslovljena pa mora biti na cvetno nedeljo in obesiti jo moraš na najvišjo trto v vinogradu. Kako se še toča odganja, povedó tudi razni „žegni“, katerim ljudje bolj verjamejo, kakor sv. pismu. Kedar je v kakem kraju dosti birm, tisto leto bode toča hudo razsajala. Tudi copernice delajo točo. Kmet iz Metnaja je šel skozi hosto ter zagledal v grmovju baba. Popraša jo, kaj dela tukaj. Ona mu pa le s prstom požuga ter ne zine nobene besede. Drugi dan pa se je vsula debela toča čez njegovo polje in mu vse potolkla. Zdaj je kmet pač dobro vedel, da je tista baba bila copernica. V Zatičino prinesle so nekdanj tri Hrvatice točo. Ko je stari župnik zvedel, da so prišle Hrvatice s točo, prosil jih je toliko časa, dokler so mu obljubile, da tega ne storé. Vsule so jo potém v Suhem dolu za Pungertom, kjer ni nobene škode naredila. Da o hudem vremenu ne udari strela v tvojo hišo, hraniti moraš v vozi venec iz borovničkovja, ki je o sv. rešnjem telesu visel na drevesu.

Kedar je na sv. Medarda dan (8. junija) lepo, bo 40 dnij lepo vreme; če je pa tedaj grdo, bo 40 dnij grdo vreme. Tisto leto pa imajo bučele malo medú, ker ni nič ajde.

Smreke, ktere postavijo ljudje o sv. rešujem telesu, moraš postaviti na njivo in tako odpraviš vse gosenice.

Kedar imaš bolnika v hiši in v tisti vasi lajajo po noči psi ali pa vpije sova, vedi, da bo bolnik kmalu umrl. Kedar ti po ušesih zveni, zvedel boš v kratkem nekaj neljubega. Kdor se je na sv. treh kraljev dan vsako leto do svojega sedmega leta postil, pridejo mu sveti trije kralji tri dni preje naznanjat, kdaj bo umrl. Ako greš zjutraj od doma in najprvo srečaš staro žensko, vrni se, kajti sicer bodeš nesrečen. V petek ne prični nobenega dela, ker se ne bo dobro končalo za te, kajti ta dan je Kristus storil smrt za nas. Posli, ki stopijo v petek v službo, ne bodo dolgo ostali v službi. Ako potuješ in na potu srečaš zajca, ne pojdi naprej, ker bi bil gotovo nesrečen; ako pa srečaš volka, pomeni to srečo. Kedar sapa ali burja hudo piše, pravijo, da se je gotovo kdo obesil ali pa, da so koga obesili. Kedar te srbi levo oko, pomeni to, da boš zvedel nekaj prijetnega; kedar pa te srbi desno, slišal boš v kratkem nekaj neprijetnega. Kdor svoje stariše pretepuje, zraste mu po smrti roka iz groba. Kdor krivo priseže, očrni in umrje leto potem. Tujec, ki spi prvo noč v tvoji hiši, prinese ti srečo.

Po noči tlači mōra živino. To nesnago odpraviš najlažje tako, da postaviš na jasli zrcalo. Ko se mōra zagleda v zrcalu, prestraši se in izgine.

Zaklad ali „šac“ je po ljudskem mnenju navadno zakopan v obližju starih cerkev in kapelic blizu starih samostanov in gradov. Šac se more vzdigniti le o polnoči. a) Da se vzdigne šac, treba je tri čele noči stati na mestu kjer je šac zakopan. Sevēda se more vzdigniti le z božjo pomočjo. Najprvo je treba na mestu, kjer je šac zakopan, moliti evangelij sv. Janeza 1. postaje (Tisti čas, ko so prišli k Janezu in so ga vprašali, je li on Mesija itd.), potem pa 15 očenašev in češčenih si Marij, da se z njimi prežene hudoba. Ko si to odmolil, pride tisti, ki je zakopal šac, in potem ga moreš vzdigniti. b) Kjer je šac zakopan, to se pozna po tēm, ker po noči cvete kakor gorēč plamen. Iz tistega mesta je treba domū prineesti nekaj prsti v vreči ter jo položiti na mizo, kjer stoji sv. razpelo in so tri sveče prižgane. Tu je treba svete besede mrmrati in 72 očenašev in češčenih si Marij izmoliti, vrečo pa večkrat z blagoslovljeno vodo poškopiti. Črez nekaj dnij pride v tvojo hišo mlad fantič, prinese ti šac in izgine. Sedaj moraš pa zopet sv. besede mrmrati in šac poškopiti z blagoslovljeno vodo, in potem ga še le smeš rabiti. c) Vrh Višnjegore vzdiguje se star grad, čegar razvaline so še prav dobro ohranjene. Jaz poprašam nekega kmeta, ali mi vé kaj o tem gradu povedati. On mi odgovori, da je v tem gradu zakopan šac, peklenšček pa pride vsako leto enkrat v grad po denar. Neki večer gre kmet proti staremu gradu domū. Kmalu ga dojde gosposko

oblečen mož. Tujec ga pozdravi ter mu razodene tekom govora, da je v gradu šac zakopan ter da gre vsako leto enkrat pó-nj. Ko prideta na vrh, postavijo se na enkrat tujcu lasje po koncu. Kmet se zelo prestraši ter si precej misli, da mora ta človek gotovo pravcati hudič biti, kajti gospoda ne zahaja tako pozno v noč na razvaline. Kmet se prekriža, koraka brzo naprej ter se tako reši hudičeve družbe. Zato pa kmetje nič kaj radi ne hodijo v noči po tej poti domú, ker se bojé, da bi hudiča ne srečali. d) Kdor šac izkoplje, umrje gotovo leto potém.

Prosto ljudstvo ima še vedno veliko zaupanja do konjederk. Kedar bolniku nobena stvar več ne pomaga, obrnejo se gotovo še do konjederke. V tem oziru sluje posebno konjederka na Zidanem mostu. Devet ur daleč in še več gredó ljudje k tej konjederki po zdravila. Stare žene sploh so jako zvedene o teh stvareh, ker vedó za zdravilna zelišča. Naj sledé tu nekteri recepti:

Kedar te bolijo prsi, skuhaj tavžentrožo v belem vinu, pij to pijačo in odleglo ti bo gotovo. Tudi sladke korenine pomagajo zoper to bolezen. Zoper plučne bolezni je najboljše zdravilo plučnjak, ki raste na gabru. Skuhati ga moraš na vodi ter jo potém piti. Ako bolnika lomi božjast, sežgi pavovo pero ter ga z njim pokadi. Zoper zlatenico pomaga pasja mast.

Najstarejša rokodelska zadruga na Kranjskem.

Znano je, da so bili nemškimi mestom rokodelci temelj postavili, da so rokodelci bili v njih jedro vsega prebivalstva. To jedro je bilo tudi kaj zdravo in krepko. Vsaj je slehernemu dobro znano, kako odlično ulogo so na Nemškem igrali v srednjem veku (pa tudi še v početku novega veka) takozvani mojstri-pevci, katerim na čelu je stal prvak Hans Sachs. Jednako zaslugo za razvoj mestnega življenja imeli so rokodelci tudi po Slovenskem, kjer imamo sicer le majhna in neznatna mesta. Prvotni prebivalci so bili tudi po naših slovenskih mestih rokodelci. Da se je rokodelstvo pri nas in po Nemškem lažje razvijalo, združevali so se rokodelski mojstri in pomočniki v zveze, imenovane bratovščine, cehi ali zadruge, v nemškem jeziku: Bruderschaften, Zünfte, Innungen in Genossenschaften. Sledi o cehih dobimo na Nemškem že v 12. stoletju, in sicer se pekovski cehi ondi najprvo omenjajo. V 13. in 14. stoletju bilo pa je ondi cehovstvo že jako razvito, kar je čisto naravno, kajti vsi vladarji so iz strategičnih ozirov krepčanje mest in meščanstva pospeševali ter v ta namen snovanje rokodelskih zadrug branili in s pred-

praviciami štiti. V 15. stoletju so se pričeli celi rokodelski snovati tudi v najskrajnejši deželi stare nemške države, namreč na Kranjskem. Bile so najbrže takrat že razne rokodelske zadruge v Ljubljani, Loki in morda še v katerem drugem kranjskem mestu. O posameznih rokodelcih je v Ljubljani že v 13. stoletju govor; ondi so bili že takrat mizarji, kovači, čevljarji, ribiči, brodniki, vrtnarji in dr. Zadržno življenje rokodelcev jedne vrste se je pa najbrže še le v 15. stoletju razvilo tako v Ljubljani kakor v Loki, kjer so imeli svoja rokodelska pravila krojači (l. 1457), krznarji, krojači (1459), kovači (1475).

Najstarejši rokodelski ceh pa je bil na Kranjskem menda v Krškem. Ko sem se letos, spisujoč knjigo „Slovenski rokodelci“ (za družbo sv. Mohorja), pomenkoval z rokodelci tega mesta, prinesel mi je mojster jako star in lično (vsaj v začetku) pisan nemški rokopis, ki se glasi: „Register Einer Ehramen Bruederschafft des Schneider - Handwerch zu Gurgkfeldt, alt abschrifften irer brieflichen vrkhunden, Löblichen gebrauch vnd Herkhomen, So zu Lob vnd Ehr der Hochgelobten Jungfrawen Maria ires Altars, in S. Joehans Khirchen alhie zu Gurgkfeldt angefangen worden, Nachgesch (zdaj je raztrgano, da se jedna beseda brati ne more) vnsers ainigen Heyllandts vnd Seeligmachers Geburde im 1399 Jahr.“ Ta napis ima obširna knjižica, v kateri so rokopisi in razne pisarije od različnih rok do 18. stoletja in še iz te dobe nekaj dodatkov. Za napisom, ki ima kaj lepe inicijalne črke, sledi sledeča vsebina: 1. potrdilo bratovščine in njenih pravic od vojvode Viljema I. 1399., 2. jednako potrdilo od cesarja Maksimilijana I. (1513), 3. potrdilo krojaških pravil od najvojvode Karola (l. 1574). Potém sledé še razni manj važni dostavki, imena krojačev, sprejetih v zadrugo in dr. Pisma navedenih vladarjev obsegajo pravico krojaške zadruge, da je le ona smela izvrševati krojaški obrt v krškem mestu in 2 milji na okrog; obsegala so pa tudi dolžnosti zadržnikov, katerim so zadržna pravila nalagala dobro izučenje rokodelstva, lepo krščansko vedenje, vplačevanje doneska v zadržno blagajnico (laden — lat). Kako je navdajal krščanski in cerkveni duh zadržnike, kaže to, da je bratovščina poseben oltar imela v cerkvi in da se je slovesno udeleževala pogrebov umrlih zadržnikov in njihovih ljudi.

Ali je morda ta rokopis kakošnega kulturnega pomena za Slovence? Kolikor toliko. Kaže nam, da je nemščina po naših mestih, pri rokodelcih prevladala že od početka. Ni čuda torej, da se je še meščanstvo do današnjega dne oteslo ni. Ne gre pa misliti, da so bili stari rokodelci po naših mestih vsi tudi nemškega pokolenja ali mari zgoli in zgoli nemški naseljenci. Primeri nekaj imen: Andre Kopriva, Hans Zollnertschitsch, Juralitsch, Geörg Kurin, Mörs Antontschitsch, Pankrac Jelenc, Jury Domin, Jakob Klemenčič (?), Math. Hotschevar,

Martin Roschizh. V tem krškem rokopisu je pri prvem zapisniku 33 krojačev z različnimi priimki, a med njimi ni skoro nemškega priimka, marveč to so skoro zgoli imena slovenska. Le odgoja je torej pri nas bila nemška, a ljudstvo je bilo od nekđaj čisto slovensko.

I. Lapajne.

Slovniske drobnosti.

Letošnjega „Ljubljanskega Zvona“ 6. zvezek priznanja na strani 378. tretje izdanje knjige: *Kruh nebeški* itd. ter pridodaje kratko kritiko o jeziku. Tam se pisatelju kot slovniska „hibica“ očita med drugimi napačna končnica stopnjevanih prislovov: *prisrčeniše*, *močneje* itd. namesto: *prisrčnejše*, *močnejše*.

Jaz sem, naletevši po slovenskih knjigah večkrat na tako obliko, že prej slutil, da utegne biti kdo, ki tako uči, a izrecno tega pravila nisem še čital nikjer.

Odkod ima g. —a— to pravilo?

G. Levstik, za katerim smo radi v marsičem potegnili, ne more tako učiti, ker sam piše v svojem „Nauku slovenskim županom“ (na 3. strani predgovora): stvar čisteje povedati, in ne: *čistejše*.

Jaz bi nasproti sodil, da je pri stopnjevanih prislovih bolje pisati: *prisrčneje*, *močneje*, *najmočneje*, *hitreje* (in ne: *hitriše*, kakor sem tudi že kjekod čital), *trdneje* itd. ter menim, da se vsaj na Kranjskem prej sliši takó.

Če pišemo: *prisrčnejše*, *močnejše*, oddaljujemo se brez potrebe od Hrvatov in Srbov, kateri — izimši nekaj malo primerov, kakor: *lakše*, *lepše* itd. — rabijo obliko: *ije*; od Čehov, kateri — imajoč v pridevniku *š* — prislove na *ěji* končujejo, na pr. *čistéji*, celó tudi: *lepěji*; od Poljakov, ki takisto prislove na *iěj* (latwičj, *lepičj*, *najdokladničj*) stopnjujejo, in napósled od Rusov, pišočių na pr.: „Slovami otečestvennago jazyka ponjatija naši vyražajutsja živěe, oduševlenněe“. Tudi staroslovenščina ima na pr.: „ni boljje ni hužde“ (novosl. ni boljje ni huje), „istočnici světlěje ističat“, torej nikakor ne gre te oblike smatrati niti za hibico, kamoli za hibo. — — —

S početka smo, kakor je znano, samostavnike moškega in srednjega spola sklanjali v jednini brez razločka na *u* tudi v mestniku, kakor v dajalniku, in naš neutrudni pisatelj g. Navratil, držéč se načela, da je slovenščino po nemili osodi izkvarjeno treba res čistiti, no čistée jo ne oddaljevati od jezika drugih Slovanov, po imenu hrvatskega, — še vedno dela na to, da bi se slovenski pisatelji vrnili na prejšnje

stališče. Nasproti je g. Levstik v svojem „Nauku slovenskim županom“ poprijel se oblike *i* za vse samostavnike moškega in srednjega spola brez ozira na končni soglasnik in je našel že tudi posnemovalcev, na pr. g. Ž—b (Lj. Zvona str. 637).

Videl bode, kdor bode živ, katero obveljá v bodočnosti. Ali tako daleč vendar ne smemo zabrazditi, da bi temu mestnikovemu *i* dali izpodriniti *u* tudi tam, kjer ima jedino izključljivo pravico, namreč v dajalniku, kar se pri nas pogostoma čita, prepogostoma nego da bi se moglo misliti na gol tiskarski pogrešek. Kdor tega ni sam zapazil, morebiti še verjel ne bode; zato naj navedem tu dva primera, ktera sem nedavno zasledil. V Lj. Zvonu t. l. nahajam na str. 304. „mi bi bili pisatelji — jako hvaležni“ in na str. 556. „vkljub skrbnemu preiskovanju“. Te napake nam se bode vendar skrbneje paziti! — — —

Kolikor je meni znano, sliši se v našem narodu samo reklo ali recilo (fraz): govoriti o d koga, o d česa; ali ker je to nekak germanizem ter so ga nam seособno Hrvatje očitali, poprijeli smo se že davno po zgledu drugih Slovanov v tem smislu predloga *o*; govoriti, pisati o kom, o čem. Tako namreč imajo Hrvatje in Srbi, Čehi, Poljaki in Rusi, poslednjič imenovani vendar s tem razločkom, da pišejo *o* pred besedami, katerim je začetna črka soglasnik, a o b pred onimi, ki se začenjajo s kakim samoglasnikom.

V novejšem času posnemajo nekateri naših pisateljev Ruse v tem (v Zvonu sem tudi čital: o b v s e h, da si v ni samoglasnik) in tudi pri nekterih mlajših hrvatskih pisateljih vidimo to koncesijo Rusom, če prav predloga o b kot samostalno besedico vsaj v Vukovem rečniku ni najti, kakor je tudi Čehi in Poljaki nimajo.

Je-li tako pisanje vredno priporočila? Jaz bi skoro rekel, da ni. Najprej zato, ker je neka novost ali novotarija, ki se na narod ne more opirati, ter smo vajeni predlog o b rabiti v drugačnem smislu. Staroslovenščina, ki pozná oba predloga: *o* in *ob*, a jih rabi v drugem smislu, ne dela tega razločka v oziru na začetno črko sledeče besede, kakor ga tudi prosti Slovenec ne dela; o hrvatsko-srbskih pisateljih se tudi ne more trditi, da bi po večini delali takšen razloček, in naposled Čehi in Poljaki ga tudi ne morejo delati, ker jim predlog o b sam na sebi celó znan ni.

M. Cigale.

Drobnosti.

Knjige družbe sv. Mohorja. Družba sv. Mohorja je ravnokar razposlala knjige za l. 1886. svojim udom, in sicer:

1. Življenje preblazene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa. Popisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. V. snopič. Str. 144 v 4°. Ta snopič obsega čiščenje sv. Jožefa ter razpravlja praznike, bratovščine in redove sv. Jožefu posvečene.

2. Šmarnice ali Romanje v nebeško kraljestvo v Marijinem mesecu. Spisal Ludovik Škufca, duhoven ljubljanske škofije. Str. 283 v mal. 8°.

3. Občna zgodovina za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Starč, kr. profesor više realke v Zagrebu. XI. snopič. Str. 281—472 v 8°. V tem snopiču se razpravlja francoska, angleška in španska zgodovina nove dobe.

4. Slovenski Pravniki. Poduk o najpotrebnejših zakonih. Spisal dr. Iv. Tavčar, odvetnik v Ljubljani. IV. snopič. Str. 401—496 v 8°. Tu se uči o dobrostoječnosti in o poročstvu, o izpolnitvi pogodb, in B) o posameznih pogodbah, kakor o daritvi, o hranitni in o posodni pogodbi, o posojilni in o pooblastilni pogodbi.

5. Slovenske Večernice za poduk in kratek čas. Štirideseti zvezek. Str. 127 v 8°. Letošnje Večernice podajajo lepo in za ljudstvo prav primerno pisano povest: „Troje angeljsko čiščenje“ od dr. J. Vošnjaka. Tendenca povesti je dobra in za prosti narod naš poučljiva. Jezik je lahko umljiv, le tam pa tam naj bi bila dikcija bolj vzvišena in živa; tudi razne prizore bi bil g. pisatelj lahko bolj poetično naslikal, in tedaj bi bil čitatelju z njimi globlje segel do duše in srca. Sicer pa bode povest dopadala ljudstvu. Med drugimi doneski omenjamo tukaj spis g. prof. Janka Pajka: „Kako človek na naši zemlji stanuje“ in od g. A. Kodra: „Naš vsakdanji kruh“.

6. Koledar družbe sv. Mohora za navadno leto 1887. Str. 80 + 93 v 4°. — Koledarjeva oblika je letos drugačna od prejšnjih in z novimi slikami ozalsana. Upati je, da je odbor ustregel raznim željam družbinih udov. Prvi del koledarja nam ponuja prav različno in sploh poučljivo berilo. Veseli nas, da se je oglasil g. profesor Fr. Erjavec zopet v tisti stroki, ktero je že pred dvema desetletjema in prej prav srečno in čvrsto gojil, t. j. v povesti. Kratka povestica: „Ni vse zlato, kar se sveti“, ktero objavlja v Koledarju, je mična in se bode rada prebirala. Med poučnimi sestavki jih je večina celó primerna; tako spis: „O koleri“ od dr. J. Vošnjaka, kteri pouk je zalibože baš sedaj našemu ljudstvu potreben. Tudi spisi: „Hodite pridno na pošto“ (spisal Iv. Vrhovec), „C. kr. poštne hranilnice, izvrsten pomoček kupčijstvu in velikim družbam“ (spisal Anton Koder), „Brambene postavbe ali poduk o dolžnostih in pravicah avstrijskih državljanov za brambo domovine“ (po najnovejših določilih, izdanih l. 1886., sestavil Anton Koder), „Začasno oproščenje od hišno-razrednega davka“ (Pečna stibra) — vsi ti spisi so ljudstvu sploh potrebni in času primerni. Tudi „Razgled po svetu“ ni letos izostal. Prav umljivo in našim razmeram odgovarjajoče sestavil ga je Ig. Žitnik. Zalsate ga dve sliki: Zlata Praga in Bej pri Slivnici. — Drugi del obsega imenik vseh udov naše družbe in družbin oglasnik. Iz zadnjega povzamemo, da je letos družbi 2097 novih udov pricastlo. Družba šteje torej sedaj 31.687 družbenikov. Za boren goldinarček dobi vsak ud šestero knjig, obsegajočih letos 64 pol (med njimi 20 v 4°), in iz družbine tiskarne se je razposlalo to

leto 190.122 knjig med ljudstvo slovensko. Upajmo, da še to ni največje število, katero bi se ne moglo prekoračiti. Vestni poverjeniki in vztrajni rodoljubi bodo gotovo skrbeli, da se letošnji broj še zdatno pomnoži! — Kakor druga leta razpisal je odbor tudi za l. 1887, darila, in sicer 210 gld. za šest krajših (vsaj pol tiskane põle) izvernih povestih, vsaki po 35 gld., in 140 gld. za štiri poučne spise, v istem obsegu vsakemu po 35 gld. Rokopisi naj se pošiljajo do 1. marca 1887, družbinemu tajniku brez podpisanega imena. — Vseh stroškov je bilo 34.429 gld. 27 n., dohodkov pa 34.460 gld. 65 n., ostane še torej 31 gld. 38 n. Matična glavnica je iznašala do 1. avg. 1886 gotovine 17.675 gld. 79 n. in v obligacijah 200 gld.

Bukve božje v naravi. Spisal dr. Alban Stolz, podomačil P. Hrisogon Majar. O. S. F. Maribor. Zaloga kat. tisk. društva. 1886. Str. 188 v mal. 8°. — Ker ni pri nas pisatelj, ki bi kakor nemški duhovniki pisali za prosto ljudstvo in ga v povestih poučevali, moramo si pomagati s primernimi prevodi. Tudi pričujoča knjižica je tak prevod, in sicer iz Stolzove knjige „Das Bilderbuch Gottes“. Dobro je storil veleč. g. pisatelj, da je snov prenesel na domača tla in jo za naše razmere priredil. Zato mu naj bodo učitelji ljudstva hvaležni in ga naj posnemajo v njegovem delovanju. — Ne moremo pa si kaj, da bi na tem mestu ne omenili neke splošne prikazni v našem slovstvu. Kedar koli pride kaka povest na svetlo, ki je domača in originalna, gleda se s srepm očesom. Ta ali oni vzame jo v roke ter jo prebira sevéda le z namenom, da bi mogel kaj slabega najti v njej in jo potem proglasiti kot ničev in zloben umovtor. Nahaja se li v njej več neprimernih izrazov ali ta pa tam kak stavek, ki ni dotičnemu čitatelju po godu, tedaj pa s poleni po pisatelju. Na tendenco, na celi namen in pouk v povesti pa se ne gleda, kar je končno le glavna stvar. Tako se sodi krivo in pisatelji se odganjajo od svojega dela. Čudno bi bilo, ako bi ne zamrzelo človeku delovanje, videčemu, da se ves njegov trud z nehvaležnostjo in zlobnimi podtikljeji plačuje. Tukaj je tudi iskati uzroka, zakaj se tako malo pripovednih pisateljev objavlja pri nas. Gg. duhovniki in učitelji poznajo življenje našega ljudstva, njegove dobre in slabe strani, oni živijo med narodom, trpijo in čutijo z njim, ali vendar se nikdo ne gane in mu ne piše povestij, ki bi ga budile na delo, kazale mu pot do boljšega in zdravega življenja ter mu lajšale v bridkih urah težkočo vsakdanjih skrbi. Tukaj je mnogo lepega, hvaležnega dela, treba je le dobre volje in vztrajnosti. Mi vsaj ne dvomimo, da bi ne bilo talentov pri nas, ali prepričujemo se skoro vedno bolj in bolj, da hoče neka mlačnost in malomarnost prevladati med nami. Upamo, da temu skoro odleže in da se javijo čile moči na leposlovnem kakor na znanstvenem polju.

Indijska Talijska. Zbirka indijskih glediščnih iger. II. zvezek. Málavika in Agnimitra. Indijska drama Kálidásova. Na slovenski jezik preložil dr. Karol Glaser, c. kr. gimnazijski profesor. Trst. Založil dr. K. Glaser. Tisk V. Dolence. 1886. Str. 100 v mal. 8°. Veljâ 30 n. — G. prof. dr. Glaser podaje v II. zv. indijskih glediščnih iger tako igro v slovenskem prevodu, ki bi se skoro tudi na naših glediščih dala igrati. Sanskritski tekst te drame je najprej izdal Šved O. F. Tullberg l. 1840. in na nemško jo je prvi prevedel A. Weber l. 1856. L. 1869. je zagledala v pravilnejši obliki na podlagi sedmerih dobrih rokopisov belî dan in l. 1881. je prîšla drugîc na nemško prevedena na svetlo. Našemu prevoditelju je služila zadnja indijska izdaja od l. 1869. v podlago. Prevod je gladek in točen. S tem zvezkom se konča slovenski del „Indijske Talijske“; sledeči bodo v hrvaščini izhajali. — O tej prîliki omenimo, da je naš indolog kakor lani tudi letos v programu trîšaške c. kr. gimnazije novo delo svojih indijskih studij objavil, in sicer: „Pârvati's Hochzeit“. Ein indisches Schauspiel, zum ersten Mal in's Deutsche übersetzt. Dobiva se pri knjigotrîcu Schimpffu v Trstu.

Glasinika hrvatskega naravoslovnega društva došel nam je broj 4. (Srpanj-kolovoz). Vsebinska so mu tri razprave, bibliografija in razne vesti. V prvi razpravi: „faunistični pabirci po okolini krapinskoj“ objavlja A. E. Jurinae, prof. v Varaždinu, beležke skupljene o priliki izleta v hrvatsko Zagorje. Naštete živali so zanimive osobito zaradi tega, ker jih je pisatelj po večjem našel v „Vilinski jami“ in v „Vrani jami“, koji nam tudi kratko opiše. Razprava je tedaj prinos k izsledovanju podzemeljskih jam, s koje se baš zadnji čas bavijo nekteri učenjaki. Domaće tovariše opozarjam na kobilico „*Troglophilus cavicola* koll.“, koje glavna domovina so kraske jame. „Botanični izlet na Snježnicu“, piše Lujo Adamović, je prvi popis cele vrste izletov v dubrovački okolici, kojih nadaljevanje bude tem zaslužnejše, ker je baš ta del dalmatinske cvetane še precej nepopolnoma poznan. Vsaj še v najobširnejšem delu v tem oziru (Visiani, Flora dalmatica 1842) ni omenjenih toliko samoniklih rastlin iz okolice dubrovačke (*Castanea vesca*, *Laurus nobilis*, *Amaranthus prostratus* in dr.). Cvetana Snježnice (1241 m) je osobito zanimiva, ker se na njej nahaja jedino v okolici dubrovački prelaz gorske v subalpinsko vegetacijo. Iz omenjene nedostatnosti v poznavanju rečene flore umeje se, da se je pisatelju posrečilo navzlic kratki prisotnosti na Snježnici konstatovati precej za to nahajališče novih vrstij in popraviti marsiktero neizpravnost Visianijevo. Tretja razprava „*Appunti ed osservazioni sull' ultimo lavoro di J. Gwynn Jeffreys „On the Mollusca procured during the „Lightning“ and „Porcupine“ Expeditions, 1868–70“ per S. Brusina*“ je italijanski pisana in menda zato na konec postavljena. Čuditi se moramo ogromnemu znanju Glasnikovega urednika na polju malakologije, ki je izvestno prvi sedaj živečih poznavatelj mehkušcev Adrijanskega morja, ki pozna popolnoma vse znamenite zbirke mehkušcev iz tega morja, moža, o kojem prvi angleški malakolog pravi, da ima „great respect for his intimate knowledge of the Adriatic Mollusca“. Po pravici izreka pisatelj svoje misli proti onim naravoslovcem, ki družijo pod imenom vrsti različne vrsti in podobe, ki se morajo neobhodno razločevati, ter pravi, da v tem oziru hodi srednjo pot. V naslednjem dokazuje Brusina, da se nekte, po Jeffreys-u kot adrianske spominane vrsti, niso nikoli v Adrijii našle. V bibliografiji ocenjujejo se nastopne knjige: „Faber, G. L.: The Fisheries of the Adriatic and the Fish thereof — A. Korlević“. Za razvitek ribarstva v Adrijanskem morju velevažna knjiga utegnula bi zanimati tudi kojega Slovenca, kajti ozira so i na Gorico, Gradiško in Trst. „Hann Julius: Ueber die klimatischen Verhältnisse von Bosnien und der Herzegowina — A. Franović Gavazzi“. „Schulzer St.: Das unangenehmste Erlebnis auf der Bahn meines wissenschaftlichen Forschens — Ljud. Rossi.“ „Schulzer St.: Weiterer Beitrag zu neuen Pilzformen aus Slavonien — Ljudevit Rossi.“ „Bresadola S. G.: Nuovo genere d' imenomiceti — Ljud. Rossi.“ „Blaukini P. S.: O izgoju i njegovanju cvieča urednoga grmlja i drveća — A. F. G.“ Na to knjigo opozarjamo tudi slovenske ljubitelje lepega cvetja. Knjiga izbaja v Dubrovniku v zvezkih (15 jih bude) in vsak zvezek veljá 40 nove. Naročuje se pri „gospodu Poučniku“ v Šibeniku.

Izmed „raznih vesti“ dozdeva se mi naslednja tolike važnosti tudi za nas Slovence, da jo popolnoma prepišem: Narodna imena životinja. „Jugoslavenski imenik bilina“ velezaslužnoga dra. B. Šuleka, (dobiva se v akadem. knjigarni: Hartman v Zagrebu, za 2 gld.), kao što je sjajno dokazao veliko bogatstvo našega jezika, tako je dobro došao i jezikoslovcu a i svakomu, koji se biljem bavi, da je pako tako dokazale su vrlo povoljne ocjene spomenutoga djela. Nema dvojbe, da narod naš ima može biti jednako množito imena za životinje, a i to je blago, što ga valja sakupiti, jer je svakim danom veća potreba, da se jednom na temelju narodne nomenklature izradi narodno-znanstvena zoologijska terminologija i nomenklatura.

Podpisani je već opetovano izjavio svoje mnjenje o načinu sakupljanja i osobito sastavljanja zoologijske nomenklature („Rad jugoslavenske akademije“ knjiga XXXVI.

str. 86—87; knjiga LXXX. str. 205, 207), na prije nego će takova nomenklatura izraditi, treba po mogućnosti sakupiti sve narodno blage te ruke. Mnogo su dobra već zabrali Stulić, Vuk, Parčić i drugi leksikografi; ali su ovi često krivo tumačili imena životinja, a često jednostavno dodali dotičnomu imenu životinja sasvim nedostatan tumač „vrst ptice“, „vrst ribe“ itd. A ne možemo više tražiti od pukoga jezikoslovca, pošto samo zoolog može biti dovoljno vješt u označavanju životinja. Prekrasne zoolozijske gradje imamo od Arsenjevića, Bottera, Erjavca, Ettingera, Freyera, Häckela i Knera, Hirca, Jurinca, Kolombatovića, Kurelca, Lamba-a, Marinovića, Medića, A. Ostojića, Pančića, Sabljara, Sebišanovića, Šuleka, Torbara, Vukasovića, Zera itd. ali i to nije još sve skupa sustavno uređeno, nije uvijek pouzdano, često baš neskladno, napokon i nije to ni iz daleka sve, što ima kod Slovena, Hrvata i Srba.

Podpisani se već više godina bavi sakupljanjem imena životinja, te ih kani kritički urediti i izdavati, čim će pristupiti izradjivanju „Hrvatske Faune“, od koje će prva knjiga sadržavati sisavce. No pošto on ne može svuda dospjeti, to se i opet obraća na sve prijatelje slovenske, hrvatske i srbske knjige molbom, da bi ga u tom poslu podupirali, priobćujući mu imena životinja i stavljaću se s njim u savez, osobito kad bi trebalo ustanoviti, na koju životinjsku vrst spada dotično ime.

Umoljavam sl. uredništva svih slovenskih, hrvatskih i srbskih novina, da bi za volju stvari priobćili još jednom ovu molbu. S. Brusina.“

Mislim, da mi ni treba pristavljati hvale ovomu poročilu; Glasnik hrvatskega naravoslovnega društva hvali se sam.

H. Schreiner.

Bosna. Geografsko-historički pregled. Preštampano iz „Male hrvatske enciklopedije“. Priredio Josip Mencin. U Osijeku. Tiskom Dragutina Laubnera. 1886. Str. 54 v mal. 8°. — Glavni sourednik „Male hrvatske enciklopedije“ Josip Mencin je svoj za to enciklopedijo izdelani članek „Bosna“ v posebni priročni knjižici izdal. Ona obsega A) zemljepisni pregled (pogorja, vode, rudno blago, obrt in trgovino, upravo itd.) in B) kratko povestnice do današnjega dne. Knjižica je praktična in ustreza vsakemu, kdor se hoče hitro in splošno o Bosni poučiti.

Glagoljska Misa za muški zbor (éveterspjev). Pjevana prvi put u gradu Krku d. 8. prosinca 1885. Presvjetlomu Gospodinu vitozu dr. Dinku Viteziću, Prvaku istarskih Hrvata, dičnom zastupniku na carev. vječju skladatelj V. Kosovel posvetio. Ciena 80 nove. Tiskarna: C. G. Rödera u Lijskom 1886. Str. 12 v 4°. — Navedeno glagoljsko mašo priporočamo našim glasbenim krogom in organistom sploh kot lep in okusen plod domaće narodne glasbe.

Mittheilungen aus dem kroatischen kaj-Dialecte. Na str. 399—409 Jagićeva „Archiva f. slav. Philologie“ VIII. (1885) objavil je naš rojak prof. M. Valjavec nekaj doneskovega spoznavanja kajkavskega narečja. Ondi uči, kako se pri nekterih kajkavskih pisateljih na posebni način velevni naklon izražja. Imper. od biti s part. praet. act. na *l* zastopa velevnikovo obliko, tedaj: budi čtel = čteť. V „Pabulum spirituale“ od Stefana Zagrebačkoga nahaja dva predloga z gen.: odlog in pondri, ktera se v srbsko-hrvatski literaturi ne najmeta. Odlog se sme spajati z glagolom: odložiti, deponere, in pomenja tedaj praeter, ausser. Beseda: pondri pa se le enkrat nahaja (pondri vas) in je v zvezi z ner v glag. pondréti, immergi. Nató dokazuje, da se deklíč pri kajkavskih pisateljih (že pri Habdelícu, 1674) pogostoma v pomenu Mädchen bere, ali v srbsko-hrvatskem slovstvu ne živi. Vukov rečnik navaja deklíč v pomenu momčić, Jungling, Bursche, a on ne pové, od kod jo ima. — V ozki zvezi z razpravo v našem listu: ada, anda na str. 342—351 pa stoji razprava o vezniku ar, arti, ktero beremo v gore navedenih doneskkih. Ta veznik je v hrvatsko-srbski literaturi redek in na XV. in XVI. stoletje omejen, čeravno se do XVIII. stol. nahajajo sledovi o njem. Da se ta veznik pri Kajkaveih najde, to priznava

i Daničić v akad. rečniku, ali Valjavec nam navaja obilo zgledov iz raznih kajkavskih pisateljev. Ar, arti izvaja Daničić iz a+-re (že), Valjavec pa iz a+-jer (ježe), kakor je žar iz za+-jer. Ar, arti pomenja kakor jer: quia, weil, denn.

Slavo-deutsches und Slavo-italienisches. Lansko leto je bil profesor H. Schuchardt v Gradcu izdal knjigo z omenjenim naslovom (str. 140 v mal. fol.), in letos jej je pridejal nekaj doneskov v „Zeitschrift f. d. oesterr. Gymn.“ 1886. str. 321—352. Knjigi kakor sedanjim doneskom je namen, po zgledih dokazati, kako je slovanščina uplivala na sosednja jezika, na nemščino in italijanščino. Graški romanist si je zbral jako hvaležen delokrog ter je našel povsod mnogo priznanja. Vzlasti za nas je njegovo preiskavanje zanimivo, ker živimo kakor v kleščah med Nemci in Italijani in že lahko na samem sebi opazujemo, kako upliva na naš jezik in izgovor ta mešanica. Prof. Schuchardt razpolaga izvrstno z vso dotično literaturo in šestokrat omenja tudi razprav v našem listu objavljenih. Vzlasti se navajajo primeri iz razprav D. Trstenjaka in iz Scheiniggove jako zaslužne studije o koroškem narečju.

Kroatische Revue. Berichte über sociale und literarische Verhältnisse der süd-slavischen Völker. 1886. Drugi letnik. Zv. 1. in 2. Str. 159 + 144 v 8°. — Založnik Leop. Hartman (Kugli & Deutsch) v Zagrebu je začel nadaljevati „Hrvatsko revuo“, ktere prvi letnik je bil pod uredništvom dr. Ivana Bojničića pred nedavnim prišel na svetlo. Delokrog hrvatske revuje obsega celokupno socijalno in slovstveno delovanje jugoslovanskih narodov (imenovala bi se naj tedaj „jugoslovanska“); prinašala bode obsirna poročila o vseh slovstvenih in znanstvenih zavodih jugoslovanskih ter podajala vestno bibliografijo o vseh Jugoslovanih in o onih inozemskih knjigah, ki se tičejo naših dežel. Revuja izhaja kot četrtletnik okoli 10 pol obsegajoč ter stane 6 glđ. na leto. Prvi zvezek nam podaje sledeče razprave: Milčetić, Das Wiedererwachen der kroat. Literatur durch den Illyrismus; Fekonja, Die Slovenen in ihrer literarischen Beziehung zu den Kroaten; Bezenšek, Ueber politische und liter. Zustände im vereinigten Bulgarien; Karić, Familie und Eigenthum der Serben im Königreiche Serbien; po Paviću Vuk Stefanović Karadžić und seine Verdienste um die serbische Sprache; Anonym. Die Verfassung der Königreiche Kroatien, Slavonien und Dalmatien I; Kukuljević-Sakcinski, Der Kampf der Kroaten mit den Mongolen und Tataren; Kuhač, Ursprung der österr. Volkshymne; Kršnjavi, Ueber den Ursprung der süd-slav. Ornament-Motive; Egersdorfer, Eine neue musikalische Fundgrube (v tem spisu se ocenjuje in proslavlja Kuhačevo delo: Južnoslovenske narodne popevke). Nató sledé trije kratki nekrologi o Geitlerju, Despotu in Subotiču, ter kratka poročila o nekterih jugoslovanskih znanstvenih in slovstvenih zavodih.

V drugem zvezku objavlja poznati zgodovinar prof. Vjekoslav Klaić „Beträge zur Geschichte Kroatiens im XII. Jahrhundert“. Na podlagi obsirnega zgodovinskega gradiva in mnogobrojnih listin razpravlja se Koloman (1102—1114), Štefan II. (1114—1131) in Bela II. Slepí (1131—1141). Ti doneski zaslužujejo tem večjo pozornost, ker se obdeluje v njih óna doba hrvatske zgodovine, ktere še ni do sedaj nikdo kritično razjasnjeval. — Despot Badžović iz Macedonije dokazuje v kratki razpravi, da so Slovani, ki bivajo v Gornji Albaniji in Macedoniji do reke Strume, po svojem jeziku, šegah in navadah ter po svoji zgodovinski preteklosti Srbi, a ne Bolgari. Ker se okoli reke Strume bolgarsko in srbsko narečje tako mešata, da ni lahko najti meje jeden drugemu, smatrajo se macedonski Slovani sploh za Bolgare, ali to je povse krivo in napačno, kar misli Badžović, po rodu Macedonec, tudi dokazati. Jezik macedonskih Slovanov je takorekóč podnarečje srbskega jezika. Oni so kakor Srbi pravi stokavci z ekavskim izgovorom. V njihovem jeziku nahajamo vse glasove, ki so zgolj srbski, tako č, dž, dž; jezikovne oblike se strinjajo s srbskimi in tudi méra v narodnih pesnih je kakor srbska (desetorci). Izmed šeg in navad nahajajo se vse one, ki so

Srbom posebno v čislu. Tako se slavi pri njih krstni dan, oni poznajo „Dodolo“ in „badnjak“ in posebič še „bilje“ (Blumenfest) na Jurjev dan. V narodnih pesnih omenjajo se srbski kralji in carji, vojvode in junaki, vzlasti pa živi v živem spominu med ljudstvom Kraljević Marko; ali temu se ni čuditi, ker je ta junak v njihovem ozemlju živel in vladal, ondi imel sela svoja in gradove. Da so macedonski Slovani srbskega pokolenja, potrjuje pa tudi zgodovina. Slovansko prebivalstvo v Macedoniji in Albaniji se je že v 7. stoletju pomešalo s srbskim, bilo je več nego dve stoletji politično in državno s Srbi združeno, in njih narodna vez ni prenehala skozi 12 stoletij. Macedonski Slovani sami se imenujejo „Stare-Srbe“, prosto ljudstvo pa se nazivlje po kraju, kjer prebiva: Mijaci, Brsjaci, Doljani, Brdjani, kakor je to sploh med Srbi navada. Od treh stranij pa morajo trpeti preganjanje: od Turkov, Grkov in — Bolgarov. Pisatelj izraza na konec željo, naj bi se njih čut, ki jih veže z brati Srbi, dejansveno uresničil ter jih v kratkem politično spojil s srbsko narodnostjo. — Ako pridenemo, da hoče pisatelj vse to na 13 straneh dokazati, mora se pač misliti, da so to le goli rezultati njegovih dotičnih studij. Tú bi trebalo obsirnega gradiva narečnega, natančnih popisov raznih šeg in navad, ki med njimi živé, a ktere se na jedni strani strinjajo s srbskimi, na drugi pa razlikujejo od bolgarskih; treba bi bilo neovrgljivih dokazov, da je vse to rés tako, kakor se trdi, ne pa da mu naj vse, kar navaja, na lahko vest verujemo!

Tretji spis nas poučuje „o kulturni delavnosti frančiškanskega reda v Bosni“. Tudi mi moramo priznavati, da so bili Frančiškani ohranitelji in čuvaji besanskih kristjanov, stebler katoliški veri, pospešitelji in varuhi kulture in uravnosti v Bosni in Hercegovini skozi celih šest stoletij. Prav dobro je učinil pisatelj, da je osvetlil slovstveno delovanje o. I. Jukića in o. Grga Martića, ki imata obadva, vzlasti pa slavnoznaní „mojster narodne poezije“, mnogo zaslug za svoje ubogo ljudstvo. — Prof. dr. A. Pavić podaje životopis največjega srbsko-hrvatskega jezikoslovca, Gjura Daničića. V krepkih potezah nam riše njegovo delovanje ter kaže, kako globoko je uplival Daničić na razvitek srbskega slovstva in jugoslovanske filologije. Naposled še sledi nadaljevanje dveh zgodovinskih člankov: „Die Verfassung der Königreiche Kroatien, Slavonien und Dalmatien“ in od Ivana Kukuljevića-Sakcinskoga: „Der Kampf der Kroaten mit den Mongolen und Tataren“.

Med drobnostmi, ki opisujejo delovanje jugoslovanske akademije, hrvatske in srbske Matice, navajamo „memorandum o pojeimanju domačega prebivalstva v Slavoniji“, ktereга je sestavil na podlagi statističnih dat veleč. župnik Ilijasević ter ga poslal vladi v predarek. Od l. 1870—1880 se je domače prebivalstvo v Slavoniji za 30.000, a od l. 1841—1881 za celih 80.000 duš zmanjšalo. Slavonija šteje le pol milijona prebivalcev, ima pa čez 100.000 nemških, ogerskih in českíh naseljencev. V zadnjih petih letih se je 20.000 tujcev naselilo, in Ilijasević pozna okraj, v katerem samem se je pet tisoč tujcev nastanilo. Navedene številke govorijo jasno ter zahtevajo zdatne državne pomoči. — Obá zvezka sklepajo drobnosti in bibliografija jugoslovanska. — Iz navedenega obsega je razvidno, kako skuša revuja ustrežati svojemu namenu. Iz nje se bodo nemški sosedi lahko poučili o slovstvenem in duševnem življenju vseh Jugoslovancev, in tudi marsikteri našinec bode rad segel po knjigi, ki razpravlja literarno delovanje majhnih jugoslovanskih rodov.

Der Bergkranz (Die Befreiung Montenegros). Historisches Gemälde aus dem Ende des siebzehnten Jahrhunderts von Petar Petrović Njeguš, Fürst-Bischof von Montenegro. Zum ersten Male aus dem Serbischen in das Deutsche übertragen von J. Kirste, Doctor der Philosophie. Wien. Verlag von Carl Konegen. 1886. Str. 122 v 8°. — „Gorski vienac“ je nedvomno jeden najkrasnejših, novejših srbskih proizvodov. Dr. Kirste je storil tedaj zaslužno delo, da je presadil to prelepo pesen v

nemško slovstvo, kjer si bode gotovo v kratkem času veliko zanimanje in splošno priznanje pridobila. Ta svoj namen bode pa g. prelagatelj tem bolj dosegel, ker je prevod jako dober in lahko razumljiv. Delo je obče izvrstno in se sme gorko priporočati.

Slavistika na dunajskem vseučilišču. Vsled znane ne posebno pametne postave — znameniti berlinski tednik „Gegenwart“ imenoval je je enkrat „eine ungläubliche Thorheit der Minister Unger und Glaser“, — da je treba vseučiliščne profesorje umiroviti, ako dosežejo 70 let, moral je tudi naš še telesno in duševno posebno krepki velikan Miklošič zapustiti svojo stolico. Bati se je bilo, da ne dobimo primernega naslednika; ali v tem slučaju se mora priznavati, da je storilo naučno ministerstvo svojo dolžnost; omogočilo je peterburškemu vseučiliščnemu profesorju in akademiku, pravemu državnemu svetniku dr. Vatroslavu Jagiću, da je zapustil svoje mesto, ki mu je bilo posebno drago zaradi obilnosti pomočkov in mnogih navdušenih učencev.

Jagićevih zaslug za slavistiko nam ni treba poudarjati; tudi slovensko izobraženstvo ga dobro pozna po njegovem „Archiv-u für slavische Philologie“. Bivši hrvatski gimnazijski profesor, ki je pal v nemilost pod Rauchovo vlado, vzpel se je po svoji nadarjenosti in nenavadni marljivosti tako visoko v svoji stroki, da je res vreden naslednik Miklošičev. Bil je že vseučiliščni profesor 16 let in sicer za primerjajoče jezikoslovje v Odesi, potem za slavistiko v Berlinu in od l. 1880. v Peterburgu; gotovo je malo učenjakov, ki bi v tako kratkem času častno služili trem cesarjem. Dne 18. okt. nastopil je na Dunaju slovansko stolico in razvijal pred dekanom in nekaterimi profesorji filozofske fakultete mnogoštevilnemu dijaštvu svoj program. Najprej pa se je v posebno prisrčnih besedah spominjal svojega prednika in učitelja Miklošiča blizu takó-le: Miklošičevo ime, ki je z razvitkom tega vseučilišča nerazdružljivo, sega črez meje avstrijske, ne samo pri Slovanih, ampak pri učenem svetu sploh. Nam je naš skušeni vodja in največji mojster slovanske filologije, oče in utemeljitelj primerjajočega jezikoslovja slovanskega, naš Bopp in Grimm ob enem. Do zadnje ljudske šole pri vseh slovanskih narodih sega njegova reformatorska delavnost. Tudi obdelovanju slovansčine v primerjajočem jezikoslovju odprl je nova pota. Celi evropski vzhod, Slovani, Rumuni, Grki, Albani, Magjari, Turki in celo kozmopolitični Cigani so dolžni Miklošiču hvale za njegovo znanstveno delovanje. Njegov odstop bil bi nam nenadomestljiv, ako bi ne imeli upanja, da mu je sojeno še dolgo pomagati nam s svetom in dejanjem. Takemu možu biti naslednik je težka naloga, ali skušal je bodem doseči z mnogimi skušnjami svojih potnih let na dveh glasovitih vseučiliščih.

Potem je Jagić omenjal obširnost slovanske filologije, ki ima nalogo baviti se z duševnim življenjem vseh slovanskih narodov od najstarejših do najnovejših časov. Jedinstvo slovanske filologije v gramatiki, literarni zgodovini, zgodovini itd. je in bo njegovo vodilo. V tem ga potrjujejo veliki uspehi primerjajočega jezikoslovja, ki so razjasnili marsiktera svojstva posamičnih slovanskih jezikov in njih skupini odkazali v primerjajočem jezikoslovju odlično mesto; tako na pr. dosega slovansčina po svojem bogatem vokalizmu skoro grščino. Podlaga pa mora tem studijam biti staroslovensčina, ta sanskrit med slovanskimi jeziki. Zgodovinski razvitek slovanskih jezikov hočemo nasledovati vestno z vsemi pripomočki in se posebno ozirati tudi na lepo se razvijajoče slovansko dialektologijo; jednakih del, kakor jih imajo že precej na tem polju Rusi, Čehi in Poljaki, nam je tudi iz juga treba. Narečja imajo za nas veliko znanstveno vrednost, ali pozabiti nečemo, da ona niso zmirom merodajna za kulturne in politične potrebe.

Težje je držati se jedinstva v literarni zgodovini; Slovani so dobivali svojo omiko iz dveh središč in različna plemena so se po različnih potih razvijala. Ali po natančnem preiskovanju in primerjanju bo se tudi tukaj naslo marsikaj skupnega; upivale so slovanske literature druga na drugo, jugoslovanska na rusko, česka na

poljsko, in celo poljska na rusko v 16. in 17. stoletju, če sta si tudi oba naroda že takrat bila velika nasprotnika. Zanimivo in neizmerno potrebno pa je študirati tuji vpliv na Slovane, pri čemur nahajamo mnogo skupnosti in lepih paralel. Med slovanskimi literaturami moramo se v prvi vrsti ozirati na staroslovensko, ktere ne smemo podcenjevati misleč, da je služila samo cerkvenim namenom. Sicer bi že zadostoval za njeno vrednost zgodovinski faktum, dasi je znala velika večina Slovanov ustanoviti svoj jezik za cerkev in ga ohranila do naših dni; ali staroslovenščina je bila to, kar zapadnemu srednjeveškemu svetu njegova latinščina, jezik omike sploh. Nobena evropska literatura ne dosega slovanske v obilnosti in popolnosti prevodov iz grščine. Staroslovenščina je bila tudi državni jezik, v njej so pisani zakoni, državne in privatne listine. Posluževali so se je tudi domači zgodovinarji, posebno pri Rusih in že delo kijevskih menihov, t. z. Nestor, zadostovalo bi nam, da nas prepriča o važnosti staroslovenščine tudi na tem polju.

Pri novih literaturah, ki se tudi ne smejo v nemar puščati, hoče Jagić svoje učence posebno uvajati v znanstveno preiskovanje narodnega pesništva.

Razven tega bo še treba pomočnih znanostij, paleografije, mythologije, slovanskih starožitnostij. Iz tega se razvidi, da ne more niti quadrienij zadostovati, da se vse predava, kakor bi bilo treba, posebno pa ako celo stroko zastopa samo jeden profesor; Jagić je takoj v uvodu izrazil upanje, da bo na dunajskem vseučilišču kdaj tudi slavistika po svoji važnosti in primerno drugim strokam zastopana še po vsaj jednom profesorju. Da pa že zdaj tudi svoj cilj doseže, polaga največjo važnost na seminar. Jagić je namreč od vlade zahteval z vsemi sredstvi oskrbljen in primerno dotiran seminar za slovansko filologijo, kakor ga imajo druge stroke, posebno naravoslovske — svoje velike svote požirajoče institute. V principu mu je že tudi vlada ustregla, vendar zaradi denarnih stisk in pomanjkanja — potrebnih sob (na vseučilišču, ki se niti ni po vsem dozidano) ne dá se takoj vse izvršiti. V seminaru hoče Jagić dopolnjevati svoja predavanja in navajati svoje učence k samostalnemu delovanju v obsegu cele slovanske filologije. On želi, da se dijaki zbirajo v njem ne samo v določenih urah, ampak tudi drugekrat, posebno naj se med seboj vežbajo v poznavanju novih slovanskih jezikov in literatur, za kar je posebno na Dunaju lepa prilika, kjer se shajajo slavisti iz vseh slovanskih narodnostij. Tudi pri tem bo jim Jagić zmirom rad pomagal in prihajal med nje. V začetku bo sicer mnogo neprilik, manjkalo bo sredstev in tudi proti predsedkom se bomo morali boriti. Narodnostna borba je kriva, da se s sunnim okom opazuje tudi znanstveno gibanje; ali če se bomo držali strogo znanstvenih ciljev in potov, če bomo kazali, da ima ravno znanost namen zbliževati nasprotstva, če bomo spoštovali vsako narodnostno in versko prepričanje, tedaj bomo dosegli svoj cilj. To bo pa le mogoče, ako bodo poslušalci marljivo sodelovali; brez tega bi bil ves uk zastoj. On se jim tedaj priporoča, naj imajo zaupanje do njega, da jim bo pomagal povsod po svojih močeh in po načelih, ktera že dolgo zastopa v svojem „Archivu“, s kterim so kolikor mu je znano zadovoljni vsi merodajni slavisti, in on upa, da mu ostane dosedanja sreča tudi tukaj mila.

Prisrčne besede, s kterimi se je Jagić obračal do svojih dijakov, ogrele so posebno njih srca in z živahnim rokopleskom in celo z živio-klici, ki se v akademični dvorani redko slišijo, pokazala se je zahvalnost vsega poslušalstva.

Jagić predava v tem tečaju staroslovensko slovnico 4 ure, uvod v slovansko filologijo 1 uro, vaje v seminaru vodi 2 uri.

Z začetkom tega šolskega leta začel je tudi predavati novi privatni docent dr. Karol Štrekelj, naš rojak, ki razlaga 2 uri slovanske starožitnosti in 1 uro velikorusko narodno pesništvo.

M. Murko.

Naznanilo.

o smo lansko leto, oziraje se na domače literarne razmere, pre-
tvorili „Kres“ v znanstven list, vodilo nas je trdno prepričanje,
da je neobhodno potreba, našo znanstveno literaturo v višji meri gojiti,
kakor se je to godilo do sedaj. V svesti smo si bili vseh težkoč, ki
stopajo pri nas samostalnemu znanstvenemu časopisu na pot. Te ovire
se še niso pri Slovencih niti od daleč ne odstranile, in preteklo še bode
marsiktero leto, predno se ojači na domačih tleh znanstveno delovanje.

Razni uzroki nas silijo tedaj naznaniti tukaj slavnemu p. n. občin-
stvu, da **ustavimo s šestim letnikom svoj list.**

Mnogo pisateljev je blagovolilo na naš poziv sodelovati pri listu
ter nas je pridno in vztrajno podpiralo. Veliko novih močij se je v
preteklih šestih letih pojavilo v njem slovenskemu občinstvu, tako da
smemo, šesti letnik „Kresa“ dovršivši, trditi, da je „Kres“ storil svojo
dolžnost in močno krepil naše slovstvo. Vsem sodelavcem se torej na
tem mestu presrčno zahvaljujemo za njihovo pripomoč, želéc, naj tudi
v bodoče bogatijo s svojimi proizvodi našo književnost.

V Celovcu, 31. oktobra, 1886.

Uredništvo in založništvo „Kresovo“.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.

Izdaje, zalaga in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.